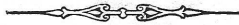

ივერია

1880

წელიწადი მეოთხე

№ II

თფილისი
სტეფანე მელიქიშვილის სტამბა
1880

ი ვ ე რ ი ა

№ II

წელიწადი მეოთხე.

გამოდის სამს თვეში ერთჯერ.

1880

С. О. С. В. И.

И. А. С.

Дозволено цензурою, Тифлисъ. 23 Мая 1880 года.

შინაარსი

- I. ახშინძის ომი (მეფის ირაკლის ღმრთიანება-ლეკთ შორის 1770 წელსი)—რატ. კრისტოვისა 3.
- II. კუდურ-ხანუმ, სამ მოქმედებისანი ისტორიული დროს —აკაკი წერეთლისა 23.
- III. დავით გუგუშვილი ღმრთიანი დრო 113.
- IV. * * (ლეკი)— * -სა 158.
- V. მადურს (ლეკი)—ვლ. მიქელაძისა 150.
- VI. * * (ლეკი)—ლეკ. წაკვლისა 151.
- VII. სიმღერა (ლეკი)—ლეკ. წაკვლისა 152.

დამატებაში:

- VIII. ცხოვრება მეფის გიორგი XIII-სა, (დასასრული). და
- IX. ი ზ ა —რომანი ბუვიესი—თარგმანი (გაგრძელებს) (24 ფურ-მიდან ვიდრე 32 ფურმადინ.)

ასპინძის ომი

(მეფის ირაკლის მეორის ღ მამულ-ლეკთ-შორის 1770 წელში.)

I

ქვეყნად ვეძებდი სამოთხეს, სამსრეთისაკენ ედემსა,
ევიზრატის 1) გაღმა გავსედე გადსრუგულსა ქედებსა,
აქ ვერ ვხედავდი ევას-ებერ მშვენეიერებსა დედებსა,
არც სად ხეხილსა, არც წყალში ამაყსა თეთრსა გედებსა! 2)

შეგვრთი რომ ვნასე ქვეყანა უდაბური და მწირია, 3)
მოკბრუნდი მხარი ვიტყვალე, ჩრდილოესკენ ვქენი პირია,
ვიარე არ შვეიმხივე, მე ჩემი გასაჭირია....
ან ვი რა მეტქმის?—გაღის თავს, ვაება დიან ხშირია!...

აგერ მოვედი და შევხვდი სანატრელს, ნეტარებსა!...
ვიზოვე იგი სამოთხე, ვინ მოსთვლის ამის ქებასა,
გადაჭიმულა წალკოტად, 4) შესედეთ ღვთისა ნებასა,
ეს საქართველო ყოფილა,—სხკედრია ღმრთისა დედასა!....*)

*) წერილები მოგვითხრობს რომ საქართველო ღმრთის მშობელს
სხკედრია წილათ.

ორი ზღვის შუა მდებარეებს ქართველთა მიწა-წყალა,
 ჭყვავის და ჭყავის მუდმისათ, უნვისგან დაუმზრალია,
 შიგ ბანოვანნი 5) კველუნნი, მტრის თვალმა ჯერ ვერ დაღია,
 ვაჟ-ვატო ცალ-სელში ჯვარი აქეთ, მეორე სელში — ხრმაღია!...

ვიშ, რა საღსია, რა ტურთია, რა გულფანნი, მოყვასი, 6)
 უხვი 7) მხნე, ქრისტეს მოწმუნე, მტკიცე რჯულისა, გისკასი, 8)
 შუერთ, იჭვით, და ტრფივლით მათ გადმოსტქერის ვაკვასი,
 ნოეს კიდობნის მტკიერთველიც და უწმუნონი ათასი!

რა ქვეყანაა, რა ჭშენის, დამატებელი სულისა,
 ვაზი ვარდს გადახვევია, გამლალეული გულისა,
 არ ეკრძალებს ვაკვასის, ღრუბლებით დაბურულისა.
 ებგურად 9) ჭხადის ამ მთასა, ზოგჯერ მიხეზათ წყლულისა!...

II

აქა მეფობდა ირაკლი, გულადი შეუზოვარი,
 ნამდვილი მეფე ყმათათვის, სიკეთის დამსახურარი,
 მის სელში ყველა ხარობდა: მოხუცი, ბუბუ-მოვარი,
 არვისთვის ჭშურდა ნაშოვნი, არც მამის დანატოვარი!...

იყო მხნე, დაუღალავი, სრმაღზედ კვიდა მას სელი;
 ყველა აქებდა ირაკლის, მტერიც არ ჭყვანდა მძინსველი,
 იყო ქვირე-ოხრის მივარველი, მამა ობოლთა და ქველი, 10)
 მოძვე, მოყვასი ლაშქართა, — მით ისასელა სასელი! ..

ვაი იმ დროსა, ირაკლის მტერი გარშემო ესია,
 სრმლით იგერებდა ბილწებსა, იმათთვის გაუღესია,
 დღეს ერთს იფრენდა, ხვალე სხვას დამართის უარესია,
 არ შეარჩენდა არავის, — ეს იყო მისი წესია!...

დააქროლებდა ირმასა 11) ჰატარა კასი,*) ძალათა: 12) ერეკასს 13) იქით ქურთებსა სარჯს ახდევინებს ძალათა, ნათლის-მცემელთან 14) ლეკებს თავს დაესხმება მკალათა, იორხედ 15) მოამბესაცა აღარ გაუშვებს შურალათა....

მოუბრუნდება ქურთებსა და არყს 16) გაცილებსა, სამგორში 17) სირიმს დაუშენს, არცერთს არ დააცილებსა, სამახაზლოში კეხისსა 18) ლეკებს ჩამტერეკვს კბილებსა, და ახმეტაში 19) წუნწკალებს 20) სულ აუტირებს შვილებსა!...

რს გაიმარჯვის მობრუნდის, ცოტასხანს დაისვენებდის, ილაღის, 21) იმხიარულის, მოყით მსაცხს დაიმშვენებდის, გასცემდის, უწყალობებდის, ცოტას არ დააჯერებდის, იწვევდის სტუმართ, დიდებულთ, კეთილათ მოიხსენებდის.

თუ რომ მეფეს და ქვეყანას მტერი სჭარბობს — გაჭირდება, მტერი მძლავრობს, მედიდურობს, მოყვანევი — გაძვირდება; ერთს მოიმხრობ, ითათბირებ 22) მეორევი, — გიმძიმდება, მაშინ გინდა ჭკვა და ივიჭი, — თორემ სევდა 23) გისშირდება!

იმ დროს მეფეს ოსმალეთი უხდებადა მეგობრათა; ლეკებივი — სწორეთ რომ ვსთქვამთ — დადიოდენ მეგობრათა 24); დაჩხა მარტო ქირიმ-ხანი 25) არ ჩაგდება არაფრათა, თუ მოხმანდა, ზასუსს გასცემს და გამოკლენ ბარბრათა...

მაშინ მეფე ირაკლისა საქმე ძრეულ დაეცარა, სიხთქარი და რუსთ-ხემწიფა აშლილიყვნენ საომარად; კვატერინას ენება, რომ ირაკლი მოესმარა და იმისთვის ტოტლებენსა 26) იერლივი 27) მოსცა ჩქარა.

*) მეფე ირაკლის ჰატარა კასს ეძახდა ხალხი.

III

დენერალი ტოტლებენი ქრცხინკაღს 28) იღვას რუსის კარით? წინა წელში მოსულიყო რუსეთიდან არ მოპარკით, ოსმალებთან შეტაკებას მოკლოდა სულით მწარით, აჰა, წიგნი მოუვიდა მეფესაგან მას სიჩქარით.

გადაიკითხა, წამოხტა და ირაკლის მიაშურა, თბილისისაკენ გასწია, მისი ხილვა მოიწყო, კარის კანნი უწინ ნახა, არაკენ არ მომიდურა, მერე იახლა მეფესა, ამბობი 29) დაიმსახურა.

მოასხენა: „დიდებულა, მომივიდა ბძანება, ჩემის მეფის, უძღველის, ვისიც არ ძალ-მიძს ქება, მიგიწვიეთ მის მომსრეთა, დამტეთ, მომეცით ნება, შაკებათ ოსმაღს, ძირს დავსტეთ. ორს კვლარ აგვიდგება...“

რას მოისმინა ირაკლიმ, შუბლზედ გადისო სელია, ჩაიფრდა, რაღაც არჩხედა, ვითა შორს დამნახელია და უპასუხა ტოტლებენს: „საქმე სთქვი ჩემდა ძნელია, დღეს ურიგდები ოსმაღს, — დალატი რას საქნელია?...“

მართალია პატრისა ვსტუმ, დიდსა მეფეს და ძლიერსა, ერთმოწმუნე მიჩხეენია, სხვა ურჯულა სულიერსა, მაგრამ მტრები, თქვენ რომ წასკალთ, დამინაგვრენ სულთლათ ერსა, დაქტევენ საქართველს და დამსომენ ცარიელსა!...“

აქ ტოტლებენმა ირაკლის ჰკადრა: „რათ გვაკლებ ნდობასა? ეკატრინა დიდია, მოგფენს თვის მთარველბასა, მტერს მოგაცილებს, ფასს დასდებს შენს ხმაღს და ერთგულებასა, წყაღობას მჩაკალს მოგიძღვინს, გიჩამს დედობას, დობას!...“

ნუ დაენდობი ურწმუნოს, შენზედ ღალატად მოსულსა,
 ან რა სულს მოგცემს თათარი, თუ არ დაგიფუთნოს ტკბილს ძილსა?
 რისთვის დანდობს შენს ერსა, იმის საყვარელს ცოლ-შვილსა?
 რა კავშირი აქვს ჯვართანა, მკვამლის სჯულისთ მოსულსა?...

შევერთდეთ, სიტყვა ირწმუნე, კვატირინა დიდისა,
 ნულარა გჯერა თათრისა, ურჯულთისა, ფლიდისა,³⁰⁾
 გაბედე ღვთის გულისათვის, დრო აღარ არის რიდისა,³¹⁾
 ვეძგერეთ ოსმალს, დავლეწეთ, მანამ ჭკვას მოიძვიდისა!“...

ხათიქდა მეტე ირაკლი: „კარგია — ბრძანა — მჯერაო,
 ვენდობი უფრო იმსა, ვინც ოსმალს დამძეტვარა,
 თუ დამესია ურჯულთ, ყოფილა ბედის წერაო,
 ამს სომ მანც იტყვიან: „ირაკლიმ მოიგვარა!“...

შავური ღაშქარსა, უბრძანებ, სმალსა გაიგონ სელისა,
 გასწიონ აწვევრისაკენ, შენც ჯარით იქ მოგელია,
 იქ ვარ შენი მოძეი, იქ ვარ სისხლის მღვრელია,
 არ გეგონოს-გი, უნობოთ დავებოდე, რეგორც სელია!...³²⁾

მშვიდობით!... ახლა მიბძანდი, შენც მოამზადე ჯარია“...
 ასე გათავდა თათბირი, რეგორც ირაკლი ჩქარია!...
 აქ ტოტლებუნმა მადლობით გავლო სსსსლის კარია...
 შეიქნა გაყვანთ მოწვევა, შეიძრა მთა და ბარია!...

IV

იფრინდაუბი³³⁾ გავსავნეს ქართლსა, ვასეთს და მთაშია,
 ოსმალ-ლეკებზედ იწვევენ არხეულს ხალხს ღაშქარშია,
 ისინიც აგერ შემოკრებენ, თითქოს მოვიდნენ მკაშია,
 მოიძვრინ ბიჭები, მხნეობა ისმის სმაშია!...

რისში 34) და რისში დააწყეს, მიუხინეს უფროსები
ცხენოსანი და ქვეითი სუფეულანი ვაჟგანები,
ქართლ-განეთი, თუშ-ხევესური, არ მინანს აქ რსები,
მაგრამ ზეით თუ არიან, სადაც იცდიან რუსები.

შსედეტ ამ ჯარს, მშენიერს, იმათ მხარ-გლავს ბეჭებსა,
წითელ გულის-პირს, ყაწიმებს, შარვალში ჩამჯდას, ბიჭებსა,
სმალი, ხანჯალი, დამახა, ლეკებს არ გააკრიჭებსა,
თოფი, სიათა, ხირიმი, რსმალის გულზედ იჭექსა!...

ვინ ვის სჯობია, ამთში, აზნაური, თუ გლეხია,
თავადის შვილი, თუ გლეხი, ყველა მტრისათვის მენია,
ამათმა მტერმა ქართლიდამ ამოიკვეთოს ფენია....
ამათზედ, კგანებ, არავის ბეჭი არ დაუკვირია!...

დაეწოა ჯარი, დაიძრა, გაშალეს დროშა 35) აღამი, 36)
ჭკრეს ბუესა³⁷⁾ დაფ-დაფი³⁸⁾ იკერის, დიდი რამ რეგორც ხალამი,³⁹⁾
ზურნა, ნადარა, 40) გიყინი, ვით ასწერს ამს კალამი?...
მომხნდა მეფე ირაკლიც, ჯარს შემოსძახს სალამი!...

იარა ჯარმა, მივიდნენ, რუსს ამოუდგნენ მხარშია,
მეფე ტოტლებენს უდიდის, არ არჩევს თავის ძმაშია,
გასწიეს ერთად, შევიდნენ ბორჯომის 41) ხეობაშია,
ირაკლი ჯარებს მიუძღვის, თან ასლავს ექიმბაშია.*)

გიორგი ბატონიშვილიც იქა ბძანდება ჯარითა,
აქ ასლავთ ბარათიშვილი, დემურაშვილი დავითა,
ხატულაშვილი სოლომონ, სოლომონ მეითარითა, 42)
ამ ვაჟგანების ყურებით, მტერი გასკდება ჯარითა!...

*) ივანე ყარაქვი.

აგრე იარეს, მივიდნენ, აწვევს 43) მიადგნენ ციხესა,
 და მოდაწაჯემ 44) შეუტყო ციხიდან სრულა იწესა,
 ჯანი შეხერდა, მოუსხდა ვინ კლდესა, ვინ ქვას, ვინ ხესა...
 დამშვიდებული ომი სჯობს, ახჩაბებულს სიფიცხესა.

V

სტეჟს და მოქებს ზარბაზანი, თათების ტაცა-ტაგუნა,
 სამი დღის და ღამის ბრძოლას ციხე ძირს ვერ დაუცია,
 ტოტლებენი მოღვრებულა, ხმა არვისთვის გაუცია,
 ზოგი იტყვის: „მტრის ენასა, ირაკლი თუ გაუცია?“ ...

დილით მეფეს მოახსენეს უცნაური რამ ამბავი.
 „წუხელ გრავი *) აყრილათ, აღარა აქვს ჩვენი თავი,
 ქვეით მიდის ქვიშხეთისკენ, ჯანი მიჭყავს დაუცავი,
 ვა-თუ რამე მარცხი შაქსგდეს, ვა-თუ დავრჩეთ ჩვენ შირ-შავი?!...“

რას მოხსენდა ეს მეფესა, შემოიკრა თავში ხელი,
 ზე მოაჯდა თეთრსა მერანს 45) მოკლე გზა აქვს დასაქსელი,
 გადაიჭრა ბილიკებით დაქანტული, რთულით სველი,
 შეუძინა: „ღენერალო! მომიტადე, თუ არ შელი!...“

ხაიჭრა და შეკვედრა ტოტლებენსა მოწინაობით: 46)
 „ეს რა მიყავ, დალოცვილო, აღარ ვიყავ შენის ქებით,
 აგრემც ღმერთი გადღებ რძელებს, გამობრუნდი შენის ნებით,
 თორემ მტერი დაგამარცხებს, ჩვენც შავრცხვებით, თქვენც წასდებით!“

ტოტლებენი მოუბრუნდა, მოახსენა ირაკლისა:
 — „შე ჯარებით წამოგვიდი, ბრძანება მჭკვ: დედოფლისა,

*) ტოტლებენი.

თუწმე ოსმალს გაუჩივდა, მტერი ან ვაწთ ოსმალისა,—
თქვენ ნუ სწუხანთ ჩემთვის, მეფევე, იმედი მაქვს მე უფელისა..

დაბრუნება ჩემგნით ან ჭსამს 47) ვერ გავსტუნავ ბრძანებასა,
მომიტყვეთ, დიდებულა, ვერ მივეყვები თქვენს ნებასა,
ჩემს ხელმწიფას ეწეინება მისას ვიწხვე მე ხლებასა,
თქვენც გაუძღვებით ოსმალთა შეისხამთ დიდსა ქებასა“....

ამ სიტყვასზედ იწაკლისა თვალში ცრემლი მოეჩია,
გნათს შესტყერის მისისხანეთა, რაგონც ომში მშეიქია!....
და უთხრა მას: „რა მიყავი?... რათ დამიღუბე ეჩია?...
ოსმალთან ვიყავ განწყობით, ახლა-გი ჩემი მტერია!....“

შენ ან მიქადდი 48) სიკეთეს, — რუსეთის მიგარეკლობასა?...
რა იქნა შენი თათბირი?... შენ ან მიქადდი მობასა?...
მეც თქვენი კალთა ვიწხივე, ურჯულა თათრის ყობასა...
ახლა რაღა ვქნა, ბედ-ვრულმა, კვლან მოვსულვან ცნობასა!...“

„მე რას გავაწყობ, მიბძანე, აქ რვა ათასი კაცითა?
მეტი ან მასლავს, შენც იცი, კვიტავ მიწითა და ცითა,
მე კაცი სადღა შემჩება, საქართველოს დაცვითა?...
მტრის დევნამ, მოყვრის ღალატმა, გლან გული ჩემი გაცვითა!...“

მერმე გულ-მშვიდათ წარმოსთქვა საქართველოს ზატრანმა:
„იწამე ღმერთი, გარწმუნე, ან დაგიწუნოს ზატრანმა!...“
აქ ცალი მუხლი მოდრია მტრისგანაც ყე მოსაწონმა,
კვდრება ბეკრი ასმინა, ყოველი სიტყვის ამწონმა...

— „ან შემოდინან, ხელმწიფევე, — სთქვა ტოტლებუნმა, — აწაო,
ეს ან იფიქრო ჩემზედა, მუნთლავს, ან დაიზარაო,

თავს ნუ იმცირებ, აბძანდი, სვეწნა კედლებს, კმარაო,
 ჩემს მეფას უნდა ვიასლო, უნდა წავიდე ჩქარაო.“

ამის გამგონე ირავლი 34 წამოკარდა მარდათა,
 თეთრსა მოხატა ტაიჭსა 49) მისთვის არ იყო ბარჯათა,
 მიაქროლებდა მთა-გორზედ, ეგალი უჩნდა ვარდათა,
 რუსის ჯარისთვის დიდათ სწუსს, გულში ჩაეჩნა დარდათა!...

მობძანდა თავის უჭლელში 50) ჯარსა ამხნეებს გმირთა,
 თვითონ ჰირის-ჰირ იქ არის, საცა-გი გასაჭირთა,
 იძახის: „გაი მაგასა! ზედ დამტკრიეთ ჰირთა!...“
 თავი მოსტკრით წუწკალებს და ოსმალებსა ცხვირთა!...”

შეზინდა. ომი შეხერდა. დრო იყო დასკვნებისა,
 ირავლიმ იხმო სადღეები, ღიწნის თამამთ ქებისა,
 ბრძანა: „გაგზავნონ კაცები, ქმნან ბატონისა ნებისა,
 შეუტყონ რუსთა მშვიდობა, რომ მეფეს იამებისა“...

მეფე უბრძანა: „ასე სჯობს, თუ გი არა ვარ ფლიდია.
 სულ აიყაროს ჯარები, ესლავ მცირე და დიდა,
 წინა კაცებმა ასპინძსა 51) მტკვარზე აჭყარონ სილია,
 თორემ ოსმალნი რომ ვსედავ, ჩვენგნით დღეს მოსარდიან“...

დაიძრა ჯარი ქართველთა, ასრულდა მეფის ბრძანება,
 ასრულდა მისი თათბირი, მისი სურვილი და ნება...
 გათენდა, ვიღაც გამოჩნდა, ქოროვით მოეჭანება,
 იძახის: „რუსნი გავიდნენ, არ მისდგომიათ რამ ვნება!“....

სამშვიდობოში რუსების გასვლა იამა ირავლის,
 აწ ხელ-გაშლითა ბრძანდება, აქ ბეგრს აღარას ინადელის,

თითო ჭყავს, ათას სჯობია, მათით შეავსებს დანაკლისს,
 ოღონდ-გი შაჭხედეს მალე მტერს, ამას ნიადაგ ინატრის!...

VI

ათი-ათასი ოსმალო, ლეკებს რომ ქართლზედ ამტკრებს,
 დასდევნებია მეფესა, მოჭსნიძან ასპინძის სერებს,
 ქართველთ თარეში⁵¹) იმ დროსკე, თურმე მათს სოფლებს ამტკვრებს,
 შაჭხედნენ ოსმალნი და ჭხორცვენ, ირაკლი ძლივსღა ახერებს!...

ბატონს მოჭსსენდა, რომ მტერი ვიდევ მოელის ჯარებსა,
 გაწს შამოერტემის, დამწვედევს, შეუგრავს ტაშის კარებსა,⁵²)
 ჯარს ამოშწვეტს, გაჭყუავს, შიწს ან მიაბარებსა...
 აგერ მოაწვა ვიდევსა, ჯარს დაგლით გახსარებსა!...

მოაწვა ლეკი, ოსმალი, გაჭირდა საქმე ძნელია,
 დასწიეს ქართველის ჯარებსა, ერთ-შირათ მიჭყვეს ხელია,
 მეფე გიორგის იბარებს, შველა ჭხამს საქებელია,
 გაჭირდა საქმე, ქართველთა ღმერთიღა არის მხსნელია!...

მოისმო მეფემ ივანე, რომ ახლდა ეჭიმბაშია,
 უბძანა: „გასწი სხქართთ ბატონის-შვილის ჯარშია,
 სთხოვე გიორგის გვიშველას, აქ ამომიდგეს მხარშია,
 აქ მიჭირს იმისი ჯარი, ქართველთა სისხლის ღვრაშია!“...

ივანემ ცხენსა გაჭქუსლა, მიიჭრა გიორგისთანა,
 გადასცა მეფის ბრძანება, როგორც ჭხამს კარგი უმისგანა,
 ეკედრა: „ბატონის-შვილო, მობძანდი ირაკლისთანა,
 უჭირს მამა თქვენს, არ ახლავს, მშველელი თქვენი ხმლისთანა!“...

გიორგიმ ბძანა: „ივანე, მოდი შენც ჩემთან დაწიო, მეწმუნე ჩემსა მოყმეში მე შენ არ გამოგარჩიო, ნუ მეღრიჯები ამაოდ, როგორც იფართლისა 54) ჩაწიო, 55) თუ გაუჭირდა მამა ჩემს, მაშინ სხვა უნდა ვაწიო!“...

გიორგის მსლებმაც შესძახეს: „ივანე დაწი ჩვესსაო, დასე ჩვენს წყობილობასა, დასე ჩვენს სიმაგრესაო“...

ივანე გიორგისა სთხოვს: „გაფიცებ მამა თქვენსაო, — წავიდეთ, თორემ ქართველნი, ღამის სულ ამოწოდესაო!“...

„არა, ივანე, აქ დაწი, ჭკვიანნი ასე შერებიან“...
 — „დაწი აქ“ — სხვებმაც მოსძახეს — „არა! რას შერებიან?.. ინაკლის სახელსა ვფიცავ, ესენიც კარგს არ შერებიან, წავალ და მეც იქ მოგვედები, სადაც ქართველნი სწუდებიან!“...

ივანემ ცხენსა გაქჟესლა, მიეჩქარება ერთგული, ესმის ხმა ზამბულაკისა 56) და უწუხს ექიმს გლახ-გული, აგერ დაშქარიც გამოხნდა, მებრძოლი, მტერთან შერთული, ნუგეში არა მიაქვს რა, ამასედა სწუხს ბედ-გრული!..

ბატონი შემდგარს სერზედ, საზღვები უშვენებს მხარსა, მტერი მძლავრობს და მოიწევს, ღამის შემოერთებას განსა; აქ ინაკლი მოტრიალდა, გადასედა მთა და ბაქსა, მოუბრუნდა ქართველებსა, გადასძასა თავის ჯარსა:

„გამიგონეთ გულის ძმებო! ოსმალი შემოგვესია, მტერს ზურგი არ დაანახოთ, ეს ხომ ჯაბანთა 57) წესია, დღესა გვაქვს სიკვდილის ღსინი, გვინახავს უარესია, ეცით გულ-და-გულ, მაგათთვის ჩვენ ხმალი გაგვიღესია!..“

რამ დაგმარცხდეთ, რა იქნება? — ვერ მიუვალთ ჩვენსა ქალებს, ზიწმეები, შერცხვენილნი, სად გაეხსელთ მამინ თვალებს?..
 ქართვლის ქალი, მართლად მწყნადი, ისევე ჩვენსევე იგადალებს 58)
 სჯობს ამოვწყდეთ, ვაწეწინოთ ჩვენსევე თმანი, იმ მაღალებს! 59)
 გავსწყდეთ, ძმებო, სჯულისათვის, მამულისთვის სისხლი ვსთხიოთ 60)
 შემწეთ ჩვენი სიმართლისთვის, მაღლით ღმერთი მოვიწვიოთ,
 გეტნეთ მტრისა დავერივნეთ, დავიფრინოთ, სძლითა ვსდიოთ,
 მეც თქვენში ვარ, თაფი მკარით, თუ სისუსტე შემამჩნიოთ!...

გამიგონეთ. გულის ძმებო! მოისმინეთ ჩემი აჯა,
 ეგვეთებით მავ ბილწებსა, გაამხნევეთ თქვენი მავა,
 მამულისთვის დასოცითა, ღმერთმა ნეტარება ჰსაჯა,
 ახა, ძმებო, ჯაი მავათ!.. ღმერთმა თქვენს მკლავს გაუმარჯვას!...

— გაგსწყდეთ! — შესძახეს ჯარშია — გეტნეთ ოსმალს დადალულსა,
 დავერივნეთ — იძახიან — თუ გგებდავენ დადალულსა?...
 „ღედა შეერთოს ცოლათა,“ ვინც უღალატოს მამულს!
 ვინც არ იბრძოლოს ვაჟ-გაცად, — ლახარსა ჰგვანდეს მალულსა!..

„დავერივნეთ! გავწყდეთ, გავწყდეთ!..“ და შეიძრა ისევე ჯარი....
 ვინ ლეკს ეტა, ვინ ოსმალს, ვინ ვის დასცა თავში ზარი? 61)
 ვინ მტრის ბრძოლით მამლარია, ვინ არ არის სისხლით მტკბარი?..
 მეფე-გი ერთს შესტყვიარია, ამის ფიქრი იქით არი...

ის ყოფილა ლეკი ვინმე, ნაქები მთელს დაღისტანში,
 გოხტა ბუღაღს ეძახიან, არ ინძრევა ცხენსევე ტანში,
 ქართვლის ჯარი შეაყენა, მრისხანეობს, ჰყავს ყოყმანში,
 და იძახის: „იწაკალი-ხან! გამობძინდი!..“ დაჰგრა ტანში...

აქ ივანე ეჭიმბაში მოიჭრა და ძლივსაა ქშენდა,
 ვასუხს ამბობს გიორგისას, აღარ უჭრის საწყაღს ენა,
 მაგრამ მეფე უფრო არ უგდებს, დრო არა აქვს იმოდენა,
 თვალი დარჩა კონტასკელა, იუფრება იმისკენა.

მოაჯდა ცხენსა, გადიჭრა, კით ელვა მკვირცხლი⁶²) და ძალი,
 შვიდი ხეკსური თან ახლდა, ეს იყო ირავლის ძალი,
 მივარდა კონტა ბელადსა, მესივით დასტა თავს ხმალი,
 შუა გაუზო, მაგრამა, მკვდარი ცხენსედ ჯდა საწყაღი!

დაჭკივლა: „გაი ამათა! არ იქა წუნკაღებსა!
 ვინა ხართ ჩემი მოყმენი, მოყოფინებით კლდეებსა,
 არ წავივიდნენ ღახარნი ⁶³) არ შეეფარნენ ტყეებსა!“...
 კვეთნენ ⁶⁴) გმირნი ქართველნი, მტერს უბნელებდნენ დღეებსა!

აქ უფურთო ოსმალ-ლეკსა დაეწივა ქართლის ჯარი,
 წასწივენ და წამოსწივენ, პანტასავით ცვივა მკვდარი,
 ხმლები ელავს, კიყინაა, აგერ მოდის სისხლის ღვარი,
 უსამუღავის მკვასეთ მოქუხს, ხმას იძლევა მთა და ბარი!...

დავით სარდალი მტერს ჭკავავს, დიდგვარი ორბუღიანი,
 ბარათაშვილი უხალი ლომგულსს ეს პირწილანი,
 სასელგვანობს სოლომონ, ის თარხნისშვილი სვიანი ⁶⁵)
 დემურაშვილი დავითა ტრიალებს ხმალ-სისხლიანი!...

„გონიო ბობლიაშვილი, აქებენ: „რავს შკრებაო ?
 — გამგელებულა ეს თუმი *) წინ გერ ვინ დაუდგებაო ;

*) წივის თემისა.

ნაკუდა ქუიქსუგილი, რა კანჯარით სტეპა, —
 შიდი დაკაფა სმაღ-და-სმაღ, რიგი ხანჯალზედ დგება! "...*")

იფრინეს მტერი, მისდევენ, ჰხორციენ იჭერენ, ოსმაღსა,
 თოფის დუეღუგსა წაჭკერენ, არც აგადრებენ მათ სმაღსა,
 მტერი უხიღოთ დამხნავალი, მიაქვს და მიაქვს მტკვერის წყაღსა,
 სათუღასაც ნუღარ მოკლის, ან ვინ აღირსებს საწყაღსა!...

გათავდა ომი ფიცხელი, კარგი და სასელოვანი,
 სასელი ვეკლამ იშოვა, ვინც იყო აქ გულოვანი,
 დავლა იშოვეს, ტყვედ ბეგრე, არც ერთი მტირე წლოვანი,
 ქართველი მხიარულებენ, ოსმაღთა იწყეს გლოვანი!...

ავერ მობრძანდა გიორგიც და მოულოცა მამსა,
 გადაეხუა ირავლი და ასე უთხრა მამსა:
 „მტერს იქ კლოდი, მაგრამა იქით არ ჰქონდა გზა მამსა,
 აქვე დაუხვდი მუხდაღსა, აქვე გადუხდი ჭამსა!....

იმხიარულეს დიდებულთ, საქმე დაწყეს დიღისა,
 ირავლი ასლა სხვას ფიქრობს: „მე დრო არა მიაქვს დიღისა,
 მტერი ბეგრი მყავს, არ მინდა გავსდე იმათი კბიღისა,
 ვა თუ რამ ჭირი მოჭებინონ“, — წასკლა დასკვნა თბიღისა.

VII

რა მოწმენდილი ლაყვარელი, თბიღისს დაჭსტქერის მზინანი,
 მოაწმინდა, სოლოლაკის მთაც, გასურებული კლდინანი,

*) მესტვირულ ლექსში არიან მოხსენებულნი ეს თუშები: გო-
 ხიღ და ნაკუდა. „გრებული“ 1873 წ., წიგნი 7, გვერდი 27.

მეცხვანები ფრთხილობენ, რომ არ ვინ მოსტყვას ზიანი,
მტკვარი ძველვანებს, ვერ მოაწყვას ქალაქი ბაღებიანი.

მუდრეობას ყოველგან, დაწახნი მინც ფრთხილობენ
განჯის კარს 66) თვალი ადევნონ, დღე-ღა-ღამ ამას ცდილობენ;
დიდმის-კარს 67) საფრთხე არა სდებს, თუძეც არც აქ გუჯგობლობენ;
მრავალნი მოქალაქენი ბაღებში ზურწით ღებობენ!...

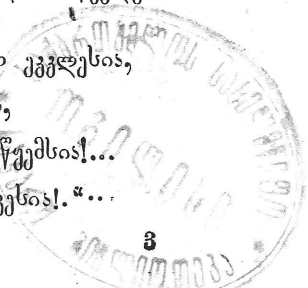
დედოფალი დარჯახნი შინ ბრძანდება სასახლეში,
სადილო-უგან სამღერალოთ 68) მოწვეულსა 69) ითვლის ხელში,
მტკვარსა რსმე გადასცემის, ფიქრით ჭფრინავს სამოთხეში,
ჭფრებს კიდე იწაკლიზე: „სად რას არი, მთა და კლდეში?“...

ამ დროს ქერივი ბეგთა-ბეგის შემოვიდა, უცებ, სტირსა
შეიძრას: „დედოფალო!“ და იხრამს 70) ფრწხილით ზიწას...
„თუ გაიგე—ხმა გაისმა—ბატონია გასაჭირსა,
რას უზინარ, ავიყარეთ, დავინიზნოთ ტყისა ზიწას!“...

რას ისმინა დედოფალმა, უცებ ზეზე წამოვარდა,
შეჭკივლს და შეიკივლს, იცემდა და გულს იღარდა,
განჭკრა ხელი, წამს წულები გაიძრო, კარს გამოვარდა,
სიონისკენ 71) მიაშურა, ხალხს მოჭოვინა გლოვის ფარდა!...

გაჟვანნი ქუდებ მოხდილნი, დედები ფეხშიშველები,
მიდიან ღმერთის-მშობლის წინა, მალლა უზურათ ხელები,
კვდრებიან ღმერთის-დედას, ჭირნი აცილას ძნელები,
ძვედელნი ზარაკლისს იხდიან, ცრემლნი ჩამოხდით მწველები!...

ყველამ დაკეტა დუქნები, გაიმსო მთლათ კვკელსა,
გამოსკენეს ქუჩაში ხატები, რეგორც წესია,
ხალხი ქვითინებს გულისთა, დაღადებს მათი მწვემისა!...
ამ დროს იკივლა ვიღაცამ: „რამაღო შემოგვესა!“...

ერთი იძისის: „ვინ სტრუობს?—ეგ ქართველები არიან, ოსმალს ტანისამოსით მორთულან, მოუხარინათ, ოსმალს მკვდრებიც წყალს მოაქვს, მათი მზიდავი მტკვარია,— ხალხს ვინ აშინებს? ვინ ბრწყინებს?—აბა რა სახეშია?!..“

ამ დროს მართლაც იქ მოხდებოდა თვით ირაკლი გმიერთა-გმიერი, თან ახლავან თავადები, მოუძვიათ დიდი ჭირი, ხატს კითხვიან სულ ყველანი, ხალხი იქ სდგა ანატორი, მერე მეფემ დედოფალსა გადაუგონა გული, პირი!...

შეიქნა ხალხში სიამე, ხალხი არის მხიარული, გამაჩვიების ხმა გაისმა, გაუმთელდა ყველას წყლული, ყველას ტუჩებზე დიდი უქრის არცინი მოხანს დახვარული, მადლობა—ღვთის წინაშე, სიხარული—ყველგან სრული!...

მეფე მოხდებოდა სასახლეს, ჯერ არ ეკრა, გვინებ, ბინდსა, პატრუცავი (73) დაამზადა, ელჩებს ჭკნავის ექვს, თუ ჭვიდსა, ახინძაზედ გამაჩვიებს რუსეთში სწებს, აღარ რიდსა, იქ ნაშოვარს ტყვეებს ჭბუდავს, რომ მიართოს მეფას დიდსა.

მეორეს დღეს სასახლეში გამაჩვიების სადილია, დიდებულნი, სოკდაგარნი იქ არიან, სადილია, (74) ბეჭი წყალბა გაიტა—ქართველთ მეფის წადილია, კიდენ ბეჭს და ბეჭს ჭვირდება—ბატონისგან ქადილია.—

შეიქნა ღვინი, მეფეში ყანწის და ჯამის ტრიალი, ჭიქების ტყორცა, დიღინი, გალბა თასთა წკრიალი, შეხარხარებულთ ვაყვანთა—სიძეურა, კულის კრიალი! ვარეთ ზურა, ბუე-ნაღარა, დათ-დათი, ხალხის გრიალი!...

მეფე ადგა, დაილოცა, სიტყვა არ ჭსურს გაგებლს, გამაჩვიებს ყველას უძღვანა, ყველასთვის ჭსურს: ისახლას...

აქ საზღვარს სავსე უნწით დაიძახა: „ადღებრძელს!...
გაუმარჯოს ირაკლისა!... გაუმარჯოს საქართველოს!“...

საღვთა ერთობ შეძრისძახა: „ადღებრძელს! ადღებრძელს!
გაუმარჯოს! გაუმარჯოს!
ღმერთმა სელი მოუმართოს!“....

5 მაისს 1880 წელს.

ქ. თბილისი.

თ. რაფიელ ერისთავი.

ახსნა ზოგიერთი სახელებისა და სიტყვებისა.

1. ეფეტატი—მდინარე ოსმალეთში, სადაც იყო სამოთხე, ამ წყალსა და ტივრს შუა.
2. გედი—ბატყედ უდიდესი მძაღლ ყელისანია მიფრინგელი.—ტრუსები ლებედს ეძახიან.
3. მწინი—უნაყოფო, ღარიბი ადგილი.
4. წალგოტი—ბაღი.
5. ბანოანი—საქებელს ქალს ეძახიან.
6. მოყვასი—ამხანაგი.
7. უხვი—გამომეტყებელი ყოვლისა სიკეთისა.
8. კისკასი—სწრაფი.
9. ებეური—შორიდან მოგვეჩვევი დანაჯვი, ანუ ყარაული.
10. ქველი—მოწყალე.
11. ირმა—ტხენის სახელი.
12. ძალი მარდი.
13. ერეკანი—ქვეყანა საქართველოს სამხრეთით.
14. ნათლისმცემელი—კახეთშია.
15. იორი—მდინარე თბილისის ჩრდილოეთ.
16. არეზი—მდინარე ოსმალეთში.
17. სამგორი—სართავჭაღასა და ლოჭინს შუა მინდორი.
18. კევისი—სოფელის სამხანაბლოში, გორის მახლობლად.
19. ახმეტა—სოფელის კახეთში.
20. წუნკაღა—ბილწი, გლასა, მურღალი.
21. ღალი—გათამამებელი, გამხიარებელი, განსვენებელი.
22. თათბირი—ჩიკვა, გარბეზა, მორიგება, შეთქმულება.

13. სეკდა—ბოროტი, ვაჩაძი მწუხარება.
24. მეგობრე—თული, მტაცებელი, ავაზაკი.
25. ქირიმხანი—სპარსეთის ხანი, რომელსაც ებარა თავრიზს აქეთ მხარე.
26. ტოტლებენი—რუსეთის ღენერალი, გვანათ ტოტლებენი.
27. იერლიყი—ბრძანება მეფისა ქვეშევრდომზე.
28. ქრცხინვალი—ქართლში სოფელი, ლიანის ხეობაზედ, გორის ჩრდილოეთ.
29. ამბოჩი—გოცნა.
30. ფლიდი—ტყე.
31. რიდი—მოჩილება.
32. ხელი—შეშლილი, გიჟი.
33. იფრინდა—ჩქარი მოძრაობა.
34. რაზმი—წყობილი ჯარი.
35. დროში—ნიშანი ფერად-ფერადი წყობილი ჯარის გასაჩვენად.
36. ალაძი იგივე, მოძრაობა.
37. ბუკი—საყვირი.
38. დაფ-დაფი—ტყავადაკრული ქილა, ან ილკროთაგანი იმ გვარ-ივე.
39. ხალაძი—ქილა.
40. ნალარა—სამომარი საკრავი.
41. ბოჩოჩი—ხეობა ზემო-ქართლის სამხრეთით.
42. მეთარე—ხემწიფის მსგებელი, (камергеръ).
43. აწყვერი—სახლციხესა და ბოჩოჩოს შუა სოფელი და ციხე.
44. მოდარაჟე—მეთვალყურე, ვარაუდი.
45. მერანი—იასო, კარგი მატარებელი.
46. მოწიწება—დამკრთალობა.
47. ჰხამს—იქნება, შეიძლება, რიგია, წესია. არ ჰხამს—ამეხის წინააღმდეგია.
48. ქადლი—დაზიანება.
49. ტაიჭი—ცხენი.

50. ურდო—ბინა ლაშქართა .
51. ახვინძა—პატარა სოფელი და სიმაგრე მტერი კლდოვანს ადგილს, სერტვისისკენ, ახალციხის მარჯვნივ.
52. თარეში—მარბიელი.
53. ტაშის-გარი—ბორჯომის სეზონში შესავალი.
54. ფართაღი—ფარჩა, ანუ ჩითი და სემსალათი .
55. ჩაჩი—ჩატიებით მოვაჭრე .
56. სამბულაჰი—მეტის-მეტი დიდი თოფი.
57. ჯახანი—მხდალი, მოშიშარი.
58. ივალაჰეს—ივალავს, იმწუსარეს.
59. მალაღი—სათუთი, დამწვარი,
60. დათხევა—დაღვრა.
61. ზარი—შიში.
62. მკვირცხლი—სწრაფი, მარდი.
63. ლახარი—მხდალი.
64. კაკეთენ—დანასავით ეტენ.
65. სვიანი—მოწყალე.
66. განჯის-გარი—ერევნის მხრიდან თბილისის კარები .
67. დიღმის-გარი—დასავლეთის მხრის-გარი თბილისისა.
68. სამღერაღი—სათამაშო, შესაქცევი .
69. ძოწეული—მარჯნისა.
70. ხოკვა—ფსკნა.
71. სიონი—ეკვლესია, ასე სანუღებუელი.
72. ქვითინი—ტიჩილი.
72. პატრუტავი—მეფისგან მეფესთან მიწაწერი.
74. სადილი—მხინჯულებს .

კულურ-ხანუმი

სამ-მოქმედების ისტორიული დრამა

მეთექვსმეტე საუკუნის ცხოვრებიდამ.

ავტორი წერეთლისა.

მოქმედება სდება ოსმალეთის საქართველოში.

მოქმედნი ზიარები:

მაჭმედ-ფაშა — ოსმალეთის სანჯართუელის კალი .

ნახარ-ფაშა — ქართველი გუბარის თავადი .

გუდურ-ხანუმი — მისი ცალი .

ელენე — დისწული გუდურ-ხანუმის .

არჩილი — ახალ-გაზდა სოხტო ელენეს მეგობარი .

ჯამალ — მოუწავი .

ესმა — გამდელი .

ხათუნია — მოსამსახურე გოგო

და კქიმი .

მესამე მოქმედება სდება ერთის წლის შემდეგ .

პირველი მოქმედება

პირველი გამოხვევა

(ნახირ-ფაშა ტასტზედა ზის, მუთაქსედ გადმოწოლილია და იცინის. ჯამალ-მოურავი მის წინ დგას და სტდილობს, რომ თან-და-თან უფრო-და-უფრო გააძნიათულებს).

ნახირ-ფაშა. არა!... მე ნუ მოგიკვდები, მართაღს ამბობ?

ჯამალ-მოურავი. მართაღს!... შენ ნუ მოუკვდები ჩემს თავს!.

ნახირ-ფაშა. ტლინკავს?

ჯამალ-მოურავი. იმე!... ტლინკავს, მარა რაკავს ტლინკავს?...
ნურც გინახავს ჯორი!...

ნახირ-ფაშა. ხა! ხა! ხა! ხა!... მამ წამსდაცა შენი სუქმე?

ჯამალ-მოურავი. ისეც დმერთმა მტერი წავისდინოს ბატონო!...

ნახირ-ფაშა. უნდა ხელში გეჭიროს ჩემო ჯამალ.

ჯამალ-მოურავი. ხელში მეჭიროს?!... რას ბძანებ დმერთი გად-
ღვრძელებს? ეშძაკის გაჩენიღს მანგრე ჭაღა-ჭაღათ გინ დაიჭერს
ხელში? დიღიღამ სღამომდე, რომ ასე გუავდეს მომუჭნული, მინც
კრას გაწყობ ბატონო: გამოგისსღტება ხელიღამ ის ეშძაკის მან-
ქსნუს... ერთს გადაგობრუნებს და მერე სღამომდინ დიღამდი სუღ
ასე გავსიღს... ასე დავიჭერს ხელში ჭა!...

ნახირ-ფაშა. კე, მოურავო! დავუბრიყვებისარ...
4

ჯამალ-მოურ. რა გაეწეობა შენი ჭირიძე... მოდი და ნუ დასაბრუნებები თავს: მანდილასანი თუ გაჯინდა ბატონო და შეჯდა ეშას-კის ჯოჯობედ, ვინღა გადმოსატუნებს?!... აჰ... უკაცნავად მასუხია და ერთი ფინია დედა-გატი ლომივით ვაყვანს შეაწუხებს!

ნახირ-ფაშა. რაგორ?

ჯამალ-მოურ. ჭკამს ბატონო წიხლს და მიაგორებს იქით და მეტე, სულ მტელივით რომ იზუჯლას, მანტ ალარ გასტემს მასს.... ზედან არ შესუდავს.... არ მომიკვდე!...

ნახირ-ფაშა. უნდა რაგორმე შეაშინო.

ჯამალ-მოურაჯი. აჰ, არ შეუშინდე მტერს!... რა ბძანება!!... სამას-სამოცდას სუთი წმინდა გიორგიც კერ გასჭრის იმაზედ.

ნახირ-ფაშა. აბა რას შეტეხი ხოლმე?

ჯამალ-მოურ. მარა, თუჩმე, მართალი ნათქვამი ყოფილა: თავთავის მომათვინიერებელი ანგელოზი ყველასა ჭყავსო. კენაცვალე თქვენს დიდ-გაცობას, თქვენი სასელი სჭრის ძლიან.

ნახირ-ფაშა. მართლა, თუ გიყვარდე?

ჯამალ-მოურ. არ გაგონილა ბატონო... არ...

ნახირ-ფაშა. მე ნუ მოგიკვდები?!

ჯამალ-მოურ. კი შენ ნუ მოუკვდები ამ ჩემს თავს... რავარც კი ვუხსენებ ხოლმე თქვენს დიდებულ სასელს, მეტი აღარ ეჭირება, მოათვინიერდები ხოლმე ის აშარი.

ნახირ-ფაშა. რაგორ, აბა, ჩემო ჯამალ?

ჯამალ-მოურ. ერთს ვეტყვი ხოლმე: დედა-გატო! ის ჩვენი მწყალბული ბატონი, ნახირი ნუ მოგიკვდება-თქო და კმარა.. მეტი აღარ უნდა!...

ნახირ-ფაშა. მოდის?

ჯამალ-მოურ. რაგორც მიმინო საქნიელსე.

ნახირ-ფაშა. შელოცვაც იცის?

ჯამალ-ძოჯო. თქვენის გულისათვის რას არ იზამს ბატონო? რას... უოკელით მოახერხებს; მგელს კი არა ეშმაკს შეგრავს!... ასე ბატონო თქვენსად აღარ იდგომება სისწრელით, რომ გაიგებდა თქვენს ბედნიერებას.

ნახინ-ფაშა. ასე მადე? ვინ შეატყობინებდა?

ჯამალ-ძოჯო. რა შეტყობა უნდა? თქვენი ამბავი, მაგ სისხლი კი არა, ერთი ბეჭეტი რომ იყოს მანტი შერდულივით გარბის სოფლიდან სოფლამდე... სულ ცუცხელივით მოედება სოფელ მთა და ბაჩს. ასეა? რა ბძანება... ღუნიაზედ ეცოდინებათ.

ნახინ-ფაშა. კაი დაგემართოს!... მის აწ სადაც არის შიმშილ-წევანტი მოგვივა. ჯერ შეძლება რომ არავინ გაჩენილას?

ჯამალ-ძოჯო. ასე-მასლოდამ კი დაიწყეს და ჯერ შორებელი კი არადა სხანს. გაჩნდებიან ისინი... ასეა იმათაც ექნებათ გაბუბული.

ნახინ-ფაშა. თუ გიყვარდე, იამებათ?

ჯამალ-ძოჯო. იმე!... ვინც ერთგულია, აბა რა დამართება? მე რომ გავიგე შირკელად, გენასში გახლდი, მუშებს ვადექი თავს, გამოვიქეცი გახარებული გამოვდევი ხარს თქვენი წყალობა ჩოხა და სულ შრიწინ-შრიწინით ჩავიტანე ძირამდე. შენი მტერია, მე ასეა ამ გახეულ ჩოსით იმ ჩემ დედა-კაცს კელარ მიუვალ შინ!.. მამინე ურთნჭში მეტემა: ვინ გავიხარა? ატყდება და ხომ აღარ დამიჯერებს....

ნახინ-ფაშა აბა მამინ გაზუვილებს აჰ? ხა! ხა! ხა!...

ჯამალ-ძოჯო. მარუვილებს კი არა, სულ ლეკვივით მარუწუწუნებს, თუ არა მოვასერსე-რა.

ნახინ-ფაშა. გაწუწუწუნებს?

ჯამალ-ძოჯო. მარუწუწუნებს, შენ ნუ მომიკვდება!

ნახინ-ფაშა. ხა! ხა! ხა! ხა! ხა!

ჯამალ-ძოჯო. (ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ) ბატონო, ასეა იხინჯილებს ხომ გამოიცვლით?

ნახირ-ფაშა. რასაკვირველია!

ჯამალ-ძოჯუ. მამ ხოხან უნდა გამოიწვალათ.

(კუდურ-ხანუმის ხმა გარედამ კარებთან) — ესმა!... ესმა! ნუ ავიშვია გოგოები და ნუ დაარბენინებ აქეთ იქით უსაქმურად!

ნახირ-ფაშა. ბატონიშვილი { ერთად შეშინებულები სწუხდებიან.
ჯამალ-ძოჯუ. ბატონიშვილი { კუდურ-ხანუმ შემოდის.

ჯამალ-ძოჯუ. (ახველებს) დიდი ბეღელი სავსეა შირამდი. წითელი ბეღელიც შუამდი მოკვყარეთ. სამოციანი გადავადებე, მანკა კოპიტ-ქვეს რომ ჭერი გახდათ იმისთვის კი მიუცია, ხელი... ცოტა უკბენია მანკა არა უშავს-რას მუშისთვის ივარჯებს.

მ ე რ ე გ ა მ ე ს ჯ ა

ივინივე და კუდურ-ხანუმ.

ნახირ-ფაშა. მობჰანდი ბატონიშვილო! ღვინო გადაგებრუნებია.

კუდურ-ხანუმ. რა გაეწეობა! ან კი რა გასაკვირველია?... ამისთანა არეულ-დარეულობაში, როგორც ჩვენ ოჯახშია, ღვინო კი არა, რატომ ტვინი არ გადაბრუნდება. ჯამალ-ძოჯუცა!

ჯამალ-ძოჯუ. ბატონო, შენი ჭირიმი!

კუდურ-ხანუმ. ამ ანგარიშებით კარგია, მაგრამ უფრო სხვა დროს... სომ იცო რომ დღეს მეჯლისი გვაქვს და წვეულებას ვინდით, თვითონ კალია დახატეული.

ნახირ-ფაშა. იცის ბატონის-შვილო, როგორ არ იცის?

კუდურ-ხანუმ. მამ სამხარეულოს, სახანაზოს და სხვ. უფროს-გდება უნდა. საკვავები მსუქნები გამოდგენ?

ჯამალ-ძოჯუ. (ყოყმანობით) ჰო, არც ისე და არც ასე.

კუდურ-ხანუმი. როგორ თუ არც ისე და არც ასე? ჭრულ ძროხას განა სიმსუქნე აკლდა?

ჯამალ-მოურ. ღაღ და მიკვლევიანებია შენი ჭირიმი. ფეხსედა გასლავსო. დღეს თუ სვალ უნდა მოიგოს.

კუდურ-ხანუმი. თეთრი უშობელი?

ჯამალ-მოურ. თქვენ რომ გინახავსო, ისე არ გასლავსო... ამ ერთის კვირის წინათ ნიშნა ხაჩს დაჭიდებია და რქა მოუტყნია.

ნახინ-ფაშა. ჩვენ რქები რათ გვიანდა მოურავო? მოიტყნოს... მაინც სომ დასაკლავია?

ჯამალ-მოურ. ძალიან შეუწუხებია ტვივილსა და გამსდაჩა სოფელიდამ გამოვყვანიე... მეტი გზა ღაღ იყო.

კუდურ-ხანუმი. კერა ხარ მოურავო კარგი ფერის: ძროხები რქებს იმტვრევენ, იკარგებინა, თსებს მგლები იტაცებენ, ქათმებს მელეიი აწყავებენ, ინდაურებსა და ბატებს ჭირი ეძარტება ღვინო ბრუნდება და ჰური ფრინდება...

ჯამალ-მოურ. რა ვქნა შენი ჭირიმი?! ღმერთმა მკითხოს და გადამხდევინოს თუ მე თქვენი ოჯახის ერთგულება მაკლდეს, მაგრამ რა ვქნა რა...

კუდურ-ხანუმი. კარგი, კარგი. ახლა მაგის დრო ღაღ არის. მიისედა-მოისედე ყოველგან თვალი გეჭიროს.

ჯამალ-მოურ. კი შენი ჭირიმი! გიასლებით.

ნახინ-ფაშა. მართაღს ბრძანებს ბატონის-შვილი: მიისედა-მოისედე ყველგან თვალ-ყური გეჭიროს.

ჯამალ-მოურ. ბატონი ბძანდებით. (მიდის).

ნახინ-ფაშა. ბატონის-შვილს ახა შენ იცი ახლა თავდაროგი... გამომახინე შენებურათ.

კუდურ-ხანუმი. ახა, თუ თქვენს იმედით დადგა კაცი... (ცოტახნის სიჩუმი) ეს ყველა კარგია, მაგრამ შენ რაღას უზიხარ აქ? გადი გაინ-გამოიარე წაივანხედ. ხალხს დაენახვი, ალერსიანათ ეჩვენე და თუ მოგიღოტოს ვინმემ დაუძაღლე. ნურც ძალიან მხიარულად უჩვენებ

ვისმეს თავს და ნურც მოწყენილად. ზომით დაიჭირე თავი! შენებუ-
რათ დღაბურცობას ნუ მოწყეები!... ბეგრჯერ მითქომს და ახლაც გირ-
ხეგ წინ დახედულობას: ენადე, რომ შენზედ უზნურებთან თავი ტკვიან-
ნათ გამოიჩინო შეფერებით იყავი და ტკვიანებთან კი ახირებულობა,
თავის გასუფლება გამოიჩინე, ნუ გენადგლება!

ნახირ-ფაშა. რათა ბატონის-შვილა? ეგ რაღა საჭიროა?

კუდურ-ხანუმი. ალბათ საჭიროა!... ბრევი მალე მოსტყუვდება
და ტკვიანათ მიგიღებს და ტკვიანი კი სისუფლის მოგონებს რომ
შეგნიშნავს, მეტე ნამდვილ სისუფლესაც აღარ დაგიხეებს იფიქრებს:
იგონებსო, ანგარიში რამე ექნება და იტყუებსო.

ნახირ-ფაშა. ჭოი შენ კი გენაცვალე მაგ ტკუანში ხემა სიბრძ-
ნის ბოღოზო! (ჭკოცნის).

კუდურ-ხანუმი. ჭო, კარგია! კარგი! თუ ასუნტრუცდები! ახლა
მაგის დრო არ არის.

ნახირ-ფაშა. ჭო შენი გულისა ხემა სიბრძნის ბოღოზო!... ბო-
ღოზო! ბოღოზო!...

კუდურ-ხანუმი. ატული?... არ შეიძლება რომ ცოტა ხნით შეს-
ცურათ ზღვაში ხემა ბედნიერების ცუცხლის გემო? მიბმნდით და
შეაჩს კი არ შესცურათ. და თუ ვინიცობას ზღვა ავიდედესთ...

ნახირ-ფაშა. შენ მოგაშურებ ხემა ბოღოზო, შენ.... (ჩქმეტს)
ბოღოზო.

კუდურ-ხანუმი. უბანეთ ვისმეს, რომ ესმა აქ შემომიგზავნენ.

ნახირ-ფაშა. ბატონი ხაწ! (მიდის) ბოღოზო, ბო...ღო...ზოოო.

კუდურ-ხანი. (მარტო) ეჭ, ვაი ჩვენი ბრალი, რომ ქალებს ზი-
რადობა არა გვაქვს!... ცოლების ჰატივი ქმეების ღირსებაზედ არის
დამოკიდებული!... გინდ სწორ-უზოვარიც იყო ქალი, თუ კი ქმარი
ცნოვრების საფეხურთან გდია, მიდი, ამოუფრევი გვერდით და გინდა
თუ არა გაიზიარე მისი ვიგინდაწაობა. და თუ ქმარი სათავემდი ასუ-
ლა, მაშინ კი შენც ქალი, გინდ უღირსიც იყო, მოდი ამოუფრევი

გვერდში და მოიკრიფე პატვი და დიდებს! მას კის რაღათ უკვირს, რომ ხვენ ვსტდილობდეთ ხვენის ქმების ამდლებას და მისთვის ხშირათ უკადრისსაც კვადრულობდეთ? რადასა სთხრუს იმას საზოგადოებას, ვისთვისაც თვითონ უსამართლად პირადობა ჩამოუერთნევია? ნება აქვს რომ ესაუკვდუროს? ჩემგან ამდლებულ ქმარს მევე უნდა ვემონო? ეჰ, უგრულების სვეტოვდა დვას დედა-მიწას!... რა გამოვა რომ ვინივლოთ? უმჯობესია ქალებმა წამოვიკიდოთ ზურგზედ ჩვენ-ჩვენი ქმები და შეუდგეთ აღმართს... მაგრამ შესაბრალი ის არის ვისაც იმისთანა გოდორი შესვდება, როგორც მე!... ჰმ... მობძანდით და გოდორი უთხარით!... კაცი გამოჩენილი, ამდლებული, მდიდარი და კვარისშვილი, რომელსაც დიდებულმა სულთანმა დღეს ფაშობაც ვი უბოძა. (დაფიქრდება) ამ რომდენიმე წლის წინეთ, როდესაც ჩემი ქმარი უბრალო ჩაუში იყო, განა მოვიფიქრებდი ამ ბედნიერებას? დღეს ვა თითქოს ვმაყოფილიც არა ვარ... კიდევ მეტს ვეძებ!... კაცის გული ხარბია და გაუძიდარი!... ვინ იცის სანამდი მიმიყვანს ჩემი ბედი? ჰმ, ბედი-თქო?!.. რა კოქვი ესა? ბედი რას მიქვიანს? სერსი!... სერსი!.. ცდა, შრომა და თავ-დაზოგაობა!... (დაფიქრდება) სანამ ეს გარეყნილი ვალი, რომლის სიტყვასედაც დიდებული ხონთქარი დანარებას. სულმიდა გვევს, კიდევ ბევრს უნდა ველოდეთ!... თუ ეს უკანასკნელი პირობაც შეკუსტულე... მაგრამ ელენე... ჰმ, ელენე?.. ანირებულია კაცის საქმე: იმ შეხვენებულს მშვენიერი თამარ მოსწყინდა და ელენესათვის გიჟდება?! ყინი!... იტყვიან თავლიაო, მაგრამ თავლიც სომ ისევე ის ყინია?! ეჰ, რაც უნდა იყოს.. რაც უნდა მოხდეს, ოდონდ მე ვი ჩემი საქმე გავირიგო და... (დაფიქრდება) არა, შეუძლებელი არა არის-რას! თავს არ დავზოგამ და ელენეს ვი დავითანხმებ როგორმე.

მესამე გაცხადება.

ისე და ესმა (შემოდის)

ესმა. ქალ-ბატონო მე მიბრძანებდით?

კუდურ-ხანუმი. დიან შენ, მაგრამ რომ აღარ გვეკარები.

ესმა. რა ვქნა, ქალ-ბატონო, რომ აღარა მცალიან!? ხომ ნასეთ მსგ თქვენის მშვენიერის თვალებითაც, თუ რას ჩადიან გოგობები? გაუნამუსდენ, შიში აღარავისი აქვს და მოვიდება.

კუდურ-ხანუმი. მოწყვე კიდე შენებურათ?

ესმა. უიმი, გენაცვალე, განა უნდა დავხუშდე? შენი ოჯახის ორგულობა განა უნდა შოვითმინო: გაუნამუსდენ, ქალ-ბატონო, აღარ ეშინიათ... აღარ!

კუდურ-ხანუმი. დასებე გველო თავი! რას ჩატივებისა?

ესმა. თავი რომ დავანებო მეტი ხომ აიკლებენ აქაურობას? დაქტევენ, ქალ-ბატონო, ოჯახს... დაქტევენ... დმერთს არ შეხედვენ ის უნამუსოები!—გაიანეს დღეს გრუხი დემწევი და წიწილები კი გარეთ დეტოებიან... საცოდავით წიაქობდენ; თუ მე არ მივსწებობადი...

კუდურ-ხანუმი. დღეს მანინც დასებე თავი მაგებს გამდლო! რამდენჯერ მითქომს, რაც შენი საქმი არ არის...

ესმა. უიმი, როგორ თუ ხეძი საქმი არ არის, გენაცვალე!.. ხომ გასწეობდენ?..

კუდურ-ხანუმი. გაწვეტილიყვენ!

ესმა. არც ცხვრები გამომევათ: უწელობითა გვდებოდეს.

კუდურ-ხანუმი. დახედილიყვენ...

ესმა. უიმი, დამიდა თვალები!.. მას ამოვარდეს ოჯახი?..

კუდურ-ხანუმი. მაგით ოჯახი არ ამოვარდება.

ესმა. დამიღვა თვალები, რა ღრთ შემოვიდა!.. მას აღარც მტერი გინდათ და აღარც მოყვარეს ეძებთ? ვინ დიდ-გაწი და ვინ აკლებული ოჯახისი, ნაოხარსავით გაშვებული?

კულურ-ხანუმი. თუ მართლა გარე გული გეწვის, ეგ სხვებს უბოძანე ხოლმე და შენ კი სხვა საქმეს შეუდექი.

ესმა. რა ვქნა-რომ აღარავინ მიჯერებს, ქალ-ბატონო! გოგუბი გაუნამუსდენ, ღვთის აღარ ეშინიათ და განცებს აღარ ერიდებიან. ერთი რომ ვუთხრა, ასს მეტყვიან.... აღწინდელი ხათრი და მოწოდება სადღა არის. ელენე ნუ მომიკვდება...

კულურ-ხანუმი. (აწყვებინებს სიტყვას) გამაზ გამდელა, კარგი! თუ მოწუები ხომ კვლავ გაათავებ?

ესმა. უბი, აღარც ვილაზარაკა? თუ მეც აღარა დავკვი, ვინდა მოხედავს შენს ოჯახს? ვინდა უგდებას უფრს? გოგუბის იმედი ჩემს მტრისა ჭქანდეს... აღარაფრს ეძებენ...

კულურ-ხანუმი. ვაი შენ და შენს გოგუბებს! მოერთე ჭიანური? მე საქმისათვის შემოვიხიე და შენ კი აქ რაღაცას მეუბრადები.

ესმა. რა ვქნა გენაცვალე... შენი ოჯახის ერთგულება მაღაზარაკებს. წაყრუება არ ვარგა, უნდა გაუწყრეთ... შეაშინათ. მათ ხანში ჩვენც გააშინებდენ ბატონები!.. უმისობა როგორ იქნება?

კულურ-ხანი. კარგი! კარგი! ეს სხომის იუოს... ანლა ეს მითხარი: ელენე გამომიღვიდა?

ესმა. დიდი ხანია, მკვამ ჯერ კი პირიც არ დაუბანია. აბა ისე კი არ იქცევა როგორც თამარი იქცეოდა ხოლმე: ის ჯერ ხელ-პირს დაიბანდა დილა-აღრიან, მოიკანძმოდა, მოიწოთდა და მერე სადილობამდი სარკის წინ თავის მშვენიერ სახეს კვამწიანებოდა, ესიყვარულებოდა ხოლმე. ისე, სწორეთ, როგორც რიგია და როგორც შეშვენის დიდკრის ქალბას. და ეს კი წიგნების კითხვამი ათენ-აღამებს. სხვა არა იუოს რა, მატრე მეშინიან, რომ ვაი თუ თვალები გაიფუჭოს.

კუდურ-ხან. მეც მაგას გუეხები გამდელო, რომ წიწილების და ცხვრების დეენას იმ შენს გაზდილს რომ უური უგდო ხოლმე, ის ეძჳობინება.

ესმა. რა კენა, რა ხედი აღარა სჳეკრა რა!...

კუდურ-ხან. მაინც რას გუეხება?

ესმა. თქმით აწაფერს!... ძალიანაც მიტკება, ძარა რაც უნდა უურიოა კი იცის მეტს აწაფერს მეტყვის ხოლმე.

კუდურ-ხან. სოხტები ხომ აღარ დაიარებინა?

ესმა. რადია ის ერთი ურჳულო დაატუსადეს, მერე ვინდა უბუ-დავდა მოკარებას?

კუდურ-ხან. მამ წიგნებს სად შოულობს.

ესმა. რა ვიცი ქალ-ბატონო?... იმ ზატარა ძიძის შვილს — ხათუნას, აგზანის ხოლმე სადღაც და იმას მოაქვს...

კუდურ-ხან. რატომ არ გამოკითხავ და არ გამოტყვ იმ გოგოს?

ესმა. უიძე, ეშმაკია, კენაცვალე!... იმას ვინ გაბრეყებს... სულ იმის ბრალია, რომ გაზდილმა შემიძულა!.. რაც საიდუმლო აქვს იმას ანდობს... მე ძაღლათაც აღარ მაგდებს. ძალიან უყვარს. წიგნსაც ასწავლის.

კუდურ-ხან. გუშინ ხომ ურჩიე ელენეს, რაც გითხარ.

ესმა. მოვასხენე შენი ჭირიძე.

კუდურ-ხან. მერე?

ესმა. საცინლად ამიგდო, იმას კი კენაცვალე?

კუდურ-ხან. რა გითხრა.

ესმა. შაირებით გამგიცხა: „მაგ რჩევისთვის გადაია, ადეგ კარში გადაია!“ ასე მიზასუნს. იმისგან კიდევ ისე არ მეწყინა ეს გაკიცხვა, რაგორც იმ ზატარა გომბოლსაგან: იმ უნამუსომ შიგ ცხვირ-პირში მომაყარა სიცილი.

კუდურ-ხან. მამ იმედი არა გაქვს რომ დაიყოლიო? თავის ბედნიერება არ ესმის!...

ესმა. რადი მიანინა ეკ, გენაცვალე, ბედნიერებათ!.. იმ შეხვე-
ნებულმა სოხტებმა გული უცვალეს ქალბატონო!...

კურდუჩ-ხანუმი. მამ შენა გგონია, რომ მაგ გგანათ არა გამე-
კა-რას?

ესმა. არა ქალბატონო!

კურდუჩ-ხანი. მამ კარგი აწ ნუღარას ეუბნები!... ახლას ვი სთხრე
რომ აქ შემ უბძანდეს ჩემთან.

ესმა. ვი ბატონო! გიანლებით, მანამ გოგოები ვი ნუ დაგ-
ვიწულებათ ჩემო სელმწიფე. გაუფრადით და შეაშინეთ თორემ თავი
აიშეკს: ღვთის აღარ ეშინიათ და....

ესმი. ჭო, კარგი! კარგი

ესმი. (მიდის ბუტბუტით) თქვენი ნახას, მე ვი მოგასწენებთ
და...

კურდუჩ-ხანი (პირზედ ხელებს მიიფარებს დაფიქრდება და მერე
უტბათ) არა სხვა გზას უნდა დაგადგე! ეჭ, სად ხარ ჩემო სიყმაწვი-
ლე?... სხვასთან საქმეს აღარ დავიჭერდი მაშინ!—დატენა! დატენა ის
შეენიერი სანე (ხელს იკიდებს ლოყებზედ) მაგრამ დამტენარ სანესაც შეუძ-
ლია ძალა იხინოს. (მიდის სარკესთან) აბა ჩემი სანე, როგორ უნდა
ქვეყნოს კაცს მხიარულად, მაშინ როდესაც გულში მწუსარებასა ემაღავს
ასე? (იტინის) და როდესაც მხიარულებას არ იხინს.? ასე? კმარა! კმა-
რა! ვინათ! ვეცადეთ! (დაჯდება ტახტზედ მიიფარებს პირზედ
ცხვირსანსოცს და მოხუცება ტირიფს).

მ ე ო თ ხ ე გ ა მ ო ს კ ლ ა

კურდუჩხანემ და ელენე.

ელენე. დეიდავ?... ამას რასა ვსედავ?! ეკ ცრემლები მწუსარების
არაინ თუ სინარულის?

კუდურ-ხან. (ცრემლებს იწმენდს) ჭკუა-გონება სხალი-დგომის
სვედრია და გამოიცანს.

ელენე. სინარულის ცრემლები მზეში წვიმასა ჰკვანან და თქვე-
ნი ხანე კი მოღრუბლულია.

კუდურ-ხან. არ სცდები შვილო!...

ელენე. მეტე?!... რას ნიშნავენ, მაშინ, როდესაც დღევანდელს
ბედნიერებას წვრილმანი მწუნარებაები უნდა დავეიწუებინებია თქვენ-
თვის?

კუდურ-ხან. რაც სინარული მქონდა, სწორეთ ამ დღევანდელის
ბედნიერებამ გამოიფანტა.

ელენე. ვერ მიმხვდარკვარ?!...

კუდურ-ხან. ვერ უმაწვილი ხარ!... შენა გკითხავ: როგორ
გტონია შენ, შენდა თავადმი მსინარულება გამართებს დღეს, თუ მწუნა-
რება?

ელენე. რაღა თქმა უნდა, რომ მსინარულება.

კუდურ-ხან. სტუჟეი შენმა გაზდამ!.. ეგ შენი ჰაზრი არ არის...
მაგას არა ჰფიქრობ... და შენგან ტყვილს კი არ მოველოდი.

ელენე. მე თქვენ მოგვევით თქვენს ჰაზრზე და იმის შედარე-
ბით წარმოვიდგინე, თუ როგორი უნდა იყოს თქვენი გულის მო-
ცარება.

კუდურ-ხან. (ამოხვნეშით) მართალი ხარ შვილო!. რასაკვირვე-
ლია მანგრე უნდა მიცნობდე შენ. შენ რას მისვდები ჩემს გულში რა
ამბუბია?...

ელენე. დღეს როგორღაც სხვა გვარ გუნებაზედა ხართ დეი-
დავ?...

კუდურ-ხან. რა ვქნა... „გაწი ჭირსა მალამს, ჭირი კი თავს
იხენსო“... ვეღარ შეიძლო გულმა ამ სავადგულელ ტვირთის მოწყვა.
მე ის მატირებს, რომ გული ვერავისათვის მიმინდვია და უმიდლოთ
დატვირთულს დღე მაკლდება.

მხოლოდ ერთს გუფთა-მსილავს შეუძლია კაცზედ სწორი ჭიჭი-
რი იქონიოს... შენ ზიკველათა ჭხედავ ჩემს ცრემლებსა და გიკვირს;
მაშინ, როდესაც მე გი საიდუმლოთ ბევრჯერ მიღვრია ცრემლები, იმავე
მიზეზისა გამო, რომლისგამოც თავი სახალხოდ მსიარულად მიხვე-
ნებია. დღესაც ღსინი მჭკვ: სახალხოდ ვდღესასწაულობ ჩემს ქმრის
ბედნიერებას!... დიდებულმა სულთანმა ფაშობა უბოძა ჩემს ქმარს...
(იციინს) ხა! ხა! ხა! ხა! რა დიდი ბედნიერება არის!... ფაშობა უბოძა.
ვის? იმ გამოჩენილ გვარის საჭრთველს თავადს, რომლის წინა-
პრებიც ოსმალოს მისისხრები იყვნენ... რომელთაც ოსმალო სასყ-
ნებებულათაც გი კიზიზღებოდათ... დიას იმ დამღუბელი მტრის სეფი-
დამ მიიღო ჩემმა ქმარმა ჯილდოდ ფაშობა და მე მთავრის კანა-
ბერის ასული მტარვალისა და ჩვენის ქვეყნის დამზერებულისაგან ბო-
მბულ წყალობას უნდა შევხაროდე? ვმსიარულობდე?!... განა?... ოჰ,
რატომ არ გასჭდები გულო (სტირის).

ელენე. (გაკვირვებით) დეიდავ! ეს რა მესძის თქვენგანს.. უქვი-
ფოთ ხომ არა ხარ?

კულურ-ხან. აბა ერთი გაიხედე გარეთ, რა ამბავია?!... ხალხი
ბოდის და მუხლზედ კოცნით ულოცავს ჩემს ქმარს ბედნიერებას!
ღმერთო როგორ დაეცენ სულით. ერთი უბრალო ნიშნის გულისა-
თვის ძმა ძმას გასწირავს და მამა შვილს გაჭიდის!... ნუ დაივიწყებ,
რომ ეგები იმ ქართველების ნაშვილები არიან, რომელნიც მამულისა-
თვის წამებულან.

ელენე. დეიდავ...

კულურ-ხან. ვინ არის მაგათი დაცემის მიზეზი? მართებლობა!
ვინ მოუკლა მაგათი ზატოლანი სული? ოსმალოს ზოლიტიკამ, ნანგა-
რიშებმა და გამრყენელმა... (ხელს წაავლებს ელენეს და აჩვენებს) შე-
რის ძიება ელენე!... შერის!!...

ელენე. მამ თქვენც მასთვის კიზიზღებათ ეს ხალხი?

კუდუჩ-ხან. დიას, ან დაუფიდავ, შეზინდება, მაგრამ მებრალეებს კიდევ.

ელენე. გე...რა...ლებათ?

კუდუჩ-ხან. მებრალეებს!... ამიტომ, რომ მაგათ ბრალი არააქვს!... ეკალში დათესილი და გაუმარგლავი ბრინჯი, ქერხედაც უარესია, მაგრამ კარგ ნიადაგზედ გადატანილი იგივე თესლი ნაყოფს გამომიბრუნებს... ამ ხალხს თავისი მომავალი ექმნება კარგი და იმასვე უნდა ვიფიქროთ ის უნდა იყოს ჩვენი მიზანი.

ელენე. სუძრობთ?!.. თქვენ განა ის მომავალი არ გაშინებსთ?..

კუდუჩ-ხან. მე?!

ელენე. მას რაღათ სდევნით იმათ ვინც მაგ აზრისანი არიან.

კუდუჩ-ხან. ვის?

ელენე. ახალ-თაობას. სოხტები ბიძამ არ ჩასმინა მმართველობას?

კუდუჩ-ხან. სტუეი!.. ბიძა შენს რჩევას ჭკითხეს, რომელიც ბრძანებსედაც უმტკიცესი იყო და იმას რაღა გზა ქონდა რომ დასტურნი არ მიეცა...

ელენე. მას თქვენც ხომ ამართლებთ ბიძას!

კუდუჩ-ხან. გამართლებ! მისთვის, რომ ანგარიში იყო... დიას... დიდი ანგარიში.

ელენე. მჯერა!... საშირადო...

კუდუჩ-ხან. სცდები... საზოგადო.

ელენე. ჭმ...

კუდუჩ-ხან. გიკვირს? დედამ რომ შეილი გაიმეტა ხომ გაგიგონია?

ელენე. არ მაგონდება.

კუდუჩ-ხან. მონგოლები რომ ქართლს იკლებდენ, მაშინ, საზოგადო მუსრის დროს, ლანგ-თემურმა უბრძანა ერთს დედას შენის ხელით მოჭკალ ერთი შეილი და სხვებს განატიკებო. დედამ ვერც

ერთი ვერ გაიძეოტა და ყველა მის თვალწინ დაულოტეს. — სსვა დედებსაც ამ გვარნივე ბძანება მისცეს და თანაც მიუშვირეს ქვა რომელი-თაც უნდა გაეტეხათ თავი შვილისათვის; ერთმა მათგანმა სიმწრით მოაკლდა ქვას ხელი, დაჭჭკნა ერთს შვილთაგანს და გადაძინათსუკია ტკინი... ამით სსვა შვილები ყველა გადააწინა სიკვდილს.

ელენე. (ხელებს იფარებს ზიზღით ზიზღედ) ოჲ, შეჩვენებულ-მა!... როგორ გაიძეოტა?

კუდურ-ხან. დიას, შეჩვენებულმა!.. როცა ზირველ დედაზედ კიფიქრებთ, მაშინ ის გვებრძლება და გულში თანაგრძობობა გვებადება; და მეორეს რომ წარმოვიდგენთ მაშინ კი ზიზღით გვიღელვებს გული.. და რათა?.. ჭკუას რომ დავეკითხეთ ყოველთვის მეორეს გამართლებს. საზოგადო საქმეში, სშირათ, გულის აყოლა მანებებელია, ელენე.—მე ის სათუთი დედა არ მომწონს, რომელმაც მისის გულ-ჩვილობით, ყველა შვილები გასწირა!—მე უფრო მეორე დედა მიმხნია სამკვლითოდ. დიას აუცილებელ საჭიროების დროს ჩემს ხელთ გასწირავ იქ ერთს, სადაც კი მითი ასსა და ათასს გამოვიხსნა.

ელენე. მთელის სასლ-დგმის გაწირვით ვინ გინდათ იხსნათ?

კუდურ-ხან. არ მესმის?

ელენე. თქვენ ხომ სასალი დგმა საზოგადოთ გვევარებათ და სოხტებსა სდევნით?

კუდურ-ხან. ელენე... დღეს მე ვლანატობ ჩემს თავს და ჩემი გულ-გახსნილობა არ დამანანო შენის წინ-დაუხედაობით?.. მმართებლობას არ უყვარს ისინი.

ელენე. და თქვენც მისთვის სდევნით?

კუდურ-ხან. დიას. გარეგნათ, დასანასხვათ, რომ მითი მტრის გული მოვიგო, მოვიხდო და მეც... მეც... ოჲ, ნუღა მათქმევენებ, ელენე!..

ელენე. ნუ თუ მართლა დეიდავ!?. მაშ ისინი ვინც მაგ გრძობ-ბითვე არიან გამსჭვალულები...

კუდურ-ხან. რაღათა მძულს?

ელენე. დიას, ეკ მინდოდა მეთქო.

კუდურ-ხან. ვინ გითხრა?.. არ იცი, რომ მე ისინი მიყვარს და იმით ვაფასებ.

ელენე. გიყვარსთ?!. თქვენზედ? გულ-დაკლებული და თქვენი მგომბელი ახალგაზრდები.

კუდურ-ხან. სწორეთ. იმათ არ იციან ჩემი საიდუმლოება. მაგრამ როდესმე დრო შეგვპირდება ჩვენ.

ელენე. მაშ რათ უფარავთ მაგაებს ყოველივეს თქვენ თანამოაზრეებს?

კუდურ-ხან. ძნელია მინდობა, წინდაუხედაობით საქმე ხდება ხოლმე. მათი წინ-დაუხედავი პირდაპირობის მეშინია... იმათ უნდათ რომ უიარაღოთ ძლიერ მტერს ებრძოლონ და უნაყოფო ზღვა გასტურონ. მე კი მინდა რომ ჯერ იარაღი ჩავიგდო ხელში და ნავი შევიძინო.

ელენე. არჩილმა მაგის მეტი რაღა დაამავა, რომ პატრიოტობაში იღიბება.

კუდურ-ხან. არაფერი... მაგრამ გამომტლივს ეჭირვება!.. ელენე!.. არჩილი ჩემი იმედი და ნუგეშია, იმისაგან მე ბეგს მოკვლი.

ელენე. როდის? როდესაც ცისე დაატყნობს და გააქრობს?

კუდურ-ხან. არა. გამოსტდის და გაამტკიცებს! რგინისა ცეცხლი აფოლტებს და კაცს განსაცდელი.

ელენე. ატანა ძნელია.

კუდურ-ხან. მეტურჭლე თინის ჭურჭლებს თორსეში ჭყრის გამოსაწავად და რომელიც ვერ აიტანს გამწვასა და გასქდება იმზედ აღარ ნადვლობს „მანც არ ივარგებდა სანმანდალა“ ანობს... ეჭა ელენე ჯერ კიდევ უმაწილი ხარ!.. თქვენა გოგონათ, რომ მხლად თქვენ გიყვარსთ და თქვენა ჭიფიქრობთ ჩვენს ქვეყანაზედ... ჩვენ კი რაღა დაგვიძაგებია? განა ქვის გული გვაქვს?..

ელენე. ღმერთი საქმით იცნესო, ნათქვამია.

კუდურ-ხან. და ანა გარეგანის შესედულაბითო!.. საქმეს დრო გამაჩნის. თქვენ უფრო თქვენი თავი გიყვარსთ და ანა მამული.

ელენე. ჩვენ?

კუდურ-ხან. დიან, თქვენ... გინდა დაგიმტკიცო ხელ-და-ხელ რომ შენ არ გიყვარს მამული!.. მხოლოდ გეჩვენება... გგონია!..

ელენე. უგაბრავაღ!.. ეგ არ ეთქმის იმას, კინც მზათ არის, რომ სამშობლოს თავი უმსხვერპლას.

კუდურ-ხან. მხოლოდ მისთვის, რომ თავი გამორჩინას.

ელენე. საიდუმლოთაც.

კუდურ-ხან. თუ ტანჯვა მოკლე ხანს გასწევს... ხანგრძლიობას გი გაუდრკები.

ელენე. მამ ახლანდელი ჩვენი ცხოვრება ხანგრძლივი ტანჯვა არ არის? რასა ვსედავთ სანუგემოსა და სასისარულას საზოგადოდ?

კუდურ-ხან. სურვილი გაქვსთ, მაგრამ საქმე გი არ შეგიძლიათ. დიდი ხანია რაც ჩართველებს ძველი სული მოუგვდათ... შენ იმას ვერ შესძლებ, რასაც ძველათ ჩართველი ქალები შეიძლებდენ.

ელენე. გადიოდენ ბრძოლის ველზე!

კუდურ-ხან. ეგ არაიერიას!—სულსაც გი მსხვერპლად სწირავდენ სამშობლოს: სარწმუნოებასაც ხელს იღებდენ და ცოლებათ მიჭვებოდენ იმათ, ვისიც ზიზღი გულში ედოთ სულთნებსა და მასებს... ნამდვილს გრძნობას გულში იკლავდენ და მოჩვენებულის გრძნობით ისე ხიბლავდენ სიყვარულით გამმაგებულებს, რომ, სეჩართველას შესახებ მტრობას მოუგრებათ უჭრევდენ.

ელენე. მაშინ ის დრო იყო... შემთხვევა ქმნდათ.

კუდურ-ხან. განა დღეს გი არ არის შემთხვევა? ექ, შენს ადგილზედ ვიყო და მაშინ დაგამტკიცებდი თუ როგორ მიყვარს სამშობლო.

ელენე. ჩემს ადგილზედ?

კუდურ-ხან. დიას. ვერა სედავ, რა გავიყუბით გეტრფის ვა-
ლი?

ელენე. მეჩე?!..

კუდურ-ხან. რომ შენ განსედ არ უდგებოდე და გინდოდეს,
რამდენს კეთილს საქმეს აქნევენებდი ჩვენის ქვეყნისათვის. სელში რომ
გეყოლებოდა!...

ელენე. ფუ!... საზინდარი და...

კუდურ-ხან. ჭო, ფუ!... მას ის დედები მტრებს რომ მიწვე-
ბოდენ უგულოები იყვნენ შენის აზრით? არ ეზინებოდათ?

ელენე. ეგ სულ სხვა არის!... მაგას ჩემი გული შესძლებს!...
მაგდენი ძალა არა მაქვს, რომ მაგვარნი რამ ვიტანო... ბრწო...

კუდურ-ხან. ბრწო!... მეკი არ ვიცოდი... ბრწო. მიტომ ბრწო,
რომ მამულის სიყვარული გაკლავს ის ისეთი რამეა, რომ თავის თავათ
ახენს ძალას... სისუსტე არ იცის რა არის... შენ არ შეგობლია? სხანს
არ გიყვარს!...

ელენე. სიკვდილი უმჯობესია მაგვარად თავის დამდაბლება-
ზე!

კუდურ-ხან. ჭო, მას მანგრე სთქვი შეილო. თავი მიყვარსთქო!..
ქვეყნას რადას ამადლით?!... ძველებური ქალები კი თავსა სწირავდენ
და შენ კი იმ გვარზე შემთხვევაში უბრალო ალერსსაც უკადრი-
სობ... იმადლები, — აბა იფიქრე, შეილო, რამდენს კეთილს
საქმეს აქნევენებდი შენის ქვეყნისათვის სელში რომ გეყოლებო-
და?!... რას ჩაფიქრდი? რისი შეგეშინდა!.. შეილო?... სე
ვამბობ თორემ, მეც სუსტი ვარ... განა მე კი შემიძლიან რომ
შენი თავი გასაქნეწნავათ იმას ჩაუგდო სელში? უიბე, მასინ კი დე
დაუბნელდეს დეიდა შენსა!... მაგრამ შენს ადგილზედა, ვიყო, იმედს
არასოდეს არ გამოეუცვლიდს იმ ბებერს გულიდამ. სელში მეყოლე-
ბოდა დატყრილი, ასაკურ ჩაიყვანდი წყაროზედა და წყალს კი არ ვს-
მეგდი. და როდესაც გამოკავშრობდი, მასინ ან ძალითა და ან ნებით
შეშვებდებდი.

ელენე. გული უნდა დეიდავ მაგას გუფი!... განა ვეკლა შესძებს.

კუდურ-ხან. ვინც კი მინდომებს. შეეკარებუფი კაცი და ბაგის ვინი ერთია.

ელენე. ქვეყანა....

კუდურ-ხან. ვისაც საქმის გაკეთება უნდა ქვეყანას არ დასდევს. აი თუ გინდა მე: რამდენსა მღანძღვენ უსამართლოდ! რას არ ამბობენ სოხტები ჩემზე... შემიძლიან, რომ იმით ჭანჭერი შეეცვლევიან მაგვრამ მეშინიან: საქმე არ წამინდესთქო და ყურებში ბაბხას ვიცოხ...
 მ ე ს უ თ ე გ ა მ ო ს გ ლ ა

ისინივე და ესმა.

ესმა. ქალბატონო, თქვენ მინც უბძანეთ რამე, თორემ გამგონი კაცი აღარსად არის. ბიჭები საღვთაუცოთა სღიან საქმეს და გოგოებს კი კაცმა ხელი ვეღარ მოივიდა...

კუდურ-ხან. გამდელო, რა დაგმართინა? რა ამბავია კიდე?

ესმა. გენაცვა, მეტი რაღა ამბავი უნდა იყოს, რომ თავი აიშვეს გომბიოებმა და აქეთ იქით ძრახებსავით გაწბი-გამოწბიან.

კუდურ-ხან. საქმე ექნებათ...

ესმა. რა საქმე უნდა ქონდესთ ბატონისშვილო! ტყვილა-უბრალოდ დაძუნძულდებენ და ჩემი არა ესმისთ-რა. ნამუსი იმით აღარა აქვსთ და პირის წყალი. ასე გამოცვლილი დრო არ გაგონიდა. სწორეთ მეორეთ მოსვლის ნიშნების ქალბატონო!...

კუდურ-ხან. ოჰ, რაღაი მოწვევები სომ აღარ გაათავებ!... სულ ერთი და იგივე სულ და სულ!...

ესმა. უიძე დამიდგეს თვალები, აბა, ხმა არ გამოვიდა? გუფ-გრილათ ვუყურო შენის ოჯახის ახსრებს და გატიანებს.

კუდურ-ხან. რა ახსრებს?!... გეჩვენებს?

ესმა. გენაცვალეთ, როგორ თუ მეჩვენებს?... ახსნიკეს კუდები სბოეზმა და აქეთ-იქით გადაცვინდენ. გარბი-გამოარბიან, თვითქმის კორტიზი შეჯდომოდეთ, სარზედ გადაეხვიან და მიმხედავი კაცი კი არსად არის.

კუდურ-ხან. რა ცოდვამ ახსნიკეთ კუდები?

ესმა. დაფრთხენ ქაღბატონო... ცხენოხსების შეეშინდათ....

კუდურ-ხან. ვინ ცხენოხსები?..

ესმა. სტუმრები გიანჯენ სადილათ! სტუმრები!...

კუდურ-ხან. სტუმრები? ვაღიცი მომხსნა?

ესმა. დიდი ხანია ქაღბატონო... ბაღში სხედან ვაჟ-ბატონთან.

კუდურ-ხან. (წამოვარდება ზეზე) მერე და ვერ შემატყუებინეს? (მიდის სიჩქარით).

მ ე ე ქ ვ ს ე გ ა მ ო ს გ ლ ა

ელენე და ესმა.

ესმა. აი ბატონო! დიდი და ზატარა ამ ოჯახში ყველა ჯინჯედ მიდგება. ისე მტერი ამოვარდეს, ჩვენი ოჯახი ამოვარდეს და გაფუჭდეს, თუ ასე იქნას!... სბოების ჯავრი არა აქვს... და იმ ძროხებს, რომ მალ-მალ თხოულობენ დასაკლავათ, თუ სბოები აღარ იქნებიან საიღამ მიერთიკვით? (მიდის ელენესთან, რომელიც თავ-ჩადუნული ზის და პირზე ხელები აქვს მიფარებული) რას მოგიწყენია შეიღო, შენ კი გენაცვალეს შენი გადია? ქაღბატონმა ხომ არ გაგაკვავრა? როდი უნდა რამე გეწყინოს დეიდსგან, გენაცვალე, დედის ადგილი უჭირავს, გული შესტვივა შენზედ!.. მოითმინე ცოტა კიდევ და რომ გათხოვდები მაგაებს ყველას გადაჩეხები შეიღო.

ელენე. რა? რას ამბობ გამდელა?

ესმა. გათხოვდი-თქო გენაცვალე!

ელენე. ან ვინც რას ჩამტიკებისარ გადას!... ჩემის გათხოვებით

შენ რა სურვილს იკლავ?

ესმა. თან წამოგვეკვი გენაცვალე... რადი მოგშორდები. ამდენს

უპატოურებას მეც ვადურჩები.

ელენე. მე რე რა უნდა გამიკეთო?

ესმა. რაგორ თუ რა? წინაშეებს გამოგონდი, ხოცებს მოეუფლი, ცხვრებს მივხედავ, სალაროს შეგინახავ და ღვინოს ურეს ვუგდებ. მტერს არ გავაძინებ შენზედ და მოყვარეს გავახარებ...

ელენე. რომ არ გავთხოვდე?

ესმა. უიმი! უიმი! დმეტრის ნუ ქნას!... განა გინდა რომ მტრები გააძინო და მეზობლებს ათქმევინო „დაჩხა“? შეილო, ეკება მის-თანა ვინმე გიყვარდეს რომ შენი საკადრისი არ იყო და ის გაწუნებ-დეს... მალამდე.

ელენე. რას ამბობ, გადას?! სომ არ გაგიყდი?

ესმა. ვი გენაცვალე, სიყვარული გიყვას! გარჩევას რადი იცის. თვითონ ჩემს თავზედ გეტყვი, გენაცვალე: ჯერ ვიდევ გამდელი არ ვიყავი, მარამ მოახლოება ვი ხელობი მეჭინა, რომ ეშმაკმა მაცდუნა და ერთი უბრალო თხის მწველსი შემყვარა, მასინ რადესაც დაჩხისლე-ბი შეარშიებოდენ.

ელენე. (იცინის) მართლად? მე რე?

ესმა. მე რე? რა მე რე? რომ გაგეოთ სომ თავი მომეჭრებოდა მაგრამ ისე გადავჩხი, რომ არც მწვადი დაუსწვი. შეილო და არც შემოფერი.

ელენე. არა, გადას, ნუ გეშინიან. მე მაგისთანა არავინ მი-ყვარს.

ესმა. მას რატომ არ გათხოვდები გენაცვალე!... თუ ვი არავინა ვიყვარს.

ელენე. ჯო, თუ ვი არავინ მიყვარს?

ესმა. რა საჭიროა?... ქმარი და შეყვარება ვის გაუგონია?...
ქმარი უატრონათა თქმულა და საყვარელი გულის მეფეთ.

ელენე. მეტი რომ შემიყვარდეს, გათხოვების შემდეგ?...

ესმა. შეგიყვარდეს გენაცვალე... მე იქ არ გუელეები.

ელენე. შენ რა ჩემ მაგიერობას იზამ?

ესმა. მოგინამუსებ.

ელენე. რა?

ესმა. შენს საყვარლებს სულ ჩუჩხსელასავით დაგმალავ სკივრში!..

ელენე. რომ არავინ არის, რომ მე შემიერთოს?

ესმა. როგორ თუ არავინ არის? კალი შენის გულისათვის არ
გიყდება? ოღონდ შენ გი დაეთანხმე და ყველა ცოლებს განაცვალე...
შირველობას შენ მოგცემს. (ჯამაღის ხმა მოისმის.)

ჯამაღ. ესმა! ესმა! გამდელო!... სად წათყუელა ის სასიკვდი-
ლე?... სად ჯანაბაშია, რომ კაცმა გელარ ნახა?...
ესმა. თვითონ სასიკვდილე რა გაღრიალებს... რა?... (ელენე შე-
დის მეორე ოთახში).

ჯამაღ. (შემოდის) შე გამოერუებულა, არ გესმის რომ გემ-
სიან?...
ესმა, რა ცუცხლი გაგჩენია?

ჯამაღ. ცუცხლიც გაგჩენია და ნამითც!... სალაროს გასადები
სად არის?

ესმა. რათ გინდა? (ემებს) უიმე ავი დამარცვია... მოზვრებს,
რომ დაჟდევი სწორეთ მამინ გამყარდნია და დამდეგობია თვალები!..

ჯამაღ. ჰე... მეტი.. ახლა რაღა ვქნათ?... მანც რომ გელარ
მოშორდი ამ მოზვრებს... ჯერ ისინი დაგდევენ და ახლა შენ დას-
დევი...

ესმა. ეს სულ იმ შეჩვენებული გოგოების ბრალია: დაუნამუ-
დენ... ადამიანის შეილის აღარა ესმისთ-რა... რომ აღარ მეზოიან...

ჯამალ. უნდა გავტყოს სალარო, მეტი გზა აღარ არის!

ესმა. უი ქა! ვინ გავტყობებს? შენ რა სული გაქვს სალაროს-თან? ბელღები არ გეყოფა? ისინიც გინდა აიკლო, შენებურათ?

ჯამალ. განუძღი ნუ წაგიგდია ენა! შენი საჭმე არ არის!... გა... სა...ღები...

ესმა. როგორ თუ ჩემი საჭმე არ არის? ამ ოჯახის გაოხრება რომ ვინაღულო ჩემი საჭმე არ არის?.

ჯამალ. დაბურღი და გეჩვენებს!.. ან ნახე გასაღები და ან ახლავე გავტყოს სალაროს:

ესმა. მეჩვენებს? წუსელი, საღამოს ერთი საჰანე ღვინო რათ გავზავნე შინ... თუ შენ ფარცვაგი სული იყო?...

ჯამალ. განუძღი ბებრო ძაღლო! შენ არავინა გკითხავს.

ესმა. ვის ეკადრება შენგან ეგ?! შე ბელღის ღორო შენ?!..

ისინივე და ნახირ-ფაშა (შემოდის.)

ნახირ-ფაშა. რა ამბავია? რას ჩხუბობთ? თქვენი ყვირილი ბაღ-ში ჩამოდის.

ჯამალ. ჩამცივების ბატონო, ერთი მიჩქმიტო და რაღა დროს ჩქეტაა, რომ სიბერით ძულისა და ტყავის მეტი აღარა შეჩენია-რა.

ნახირ-ფაშა. მართლაც?... სს, სს, სს, სს, სს!... გაღია როგორ ეკადრება სიბერის დროს!...

ჯამალ. ერთობ ახუნტრუტუბულა ბატონო... ილაჯს მიწყეტს.

ესმა. უიძე, უიძე, უიძე! ცრუ! ცრუ! უნდა გადააფურჩხოს. წუსელი...

ჯამალ. (სიტყვას აწყვეტინებს) წუსელი შუაღამისს ჩამცივებდა და ახლაც აღარ მეშვება...

ნახირ-ფაშა. სს! სს, სს, სს!... რავა ეკადრება გაღია! გაღია.... რაღა დროსია?...

ესმა. უიმე დამიღვა თვალები!... ეგ კი არა, წუხელი შუადმი-
სას...

ჯამალ. უჰ, დიდი საქმეს! სიზმარი უნახავს ბატონო!

ესმა. ერთი დიდი საზაღბე ღვინო....

ჯამალ. დაიქცა და რა ვუყოთ მერე?... დაუკინია ბატონო,
რომ სისხლი დაიქცევა და არის ერთს ყოფაში! რას ბოდავს თვი-
თონაც აღარ იცის... ნუ უგდებთ ბატონო ყურს, სადღაც ჭაშნიკი
უნახავს და შეზარხოშებულა.

ესმა. უიმე!.. უიმე!... სტუუის! სტუუის! წვეთიც არ დამელიხს
ის ჩემი ელენე არ მომიკვდეს: და იმასეც არ გაემწარდე!...

ნახირ-ფაშა. ხა! ხა! ხა! ხა! ხა! მართლაც გადია რაგა გეკადრე-
ბა? კე! კე! კე!... ელენე გამოდი ემაწვილა რაღას აკეთებ, რას იგვი-
ნებ ამდენ ხანს!...

ისინივე და ელენე.

ელენ. აი, მისათ განლაგარ!

ნახირ-ფაშა. ემაწვილა, ამდენ ხანს კომწიარაბს როგორ ექნე-
ბა? იქ დეიდა შენი სწუხს... საჩქაროდ გამომგზავნა: ელენე მომგვა-
რეო. სადილი თვითქმის თავდება და შენ კი აქავე ხარ!... მარტამ ძა-
ლიან კი მოერთულხარ... ჰო, ჰო, ჰო, ჰო!... ძალიან ხარ!... ძალი-
ნი!... ჩაკომწიარაკებულნი ხარ... ჩა... თვალი კი არ გეცხს... თვალი. ტოუ!
ტოუ! ტოუ!!... ჰო, ჰო, ჰო! ელენე!... ელენე.

ელენ. წავიდეთ ბიძია! მისათ განლაგარ.

ნახირ-ფაშა. წავიდეთ! წავიდეთ! ჰო, ჰო, ჰო, ჰო!... ჩასატული
ხარ...ჩა... (მიდიან ხელი-ხელ გაყრდელი.)

მეშვიდე გამოსვლა

ესმა და ჯამალ .

ჯამალ. თვარა მანგრე?... ჰმ... დაბეზლებსოვდ არის საქმე? ზო-
გი აწ ჩემგანაც იკითხე, თუ კარგია დაბეზლება.

ესმა. შენმა სიტყვებში, ლენაჩი არ გადამხინო თავსოვდ.

ჯამალ. შენ კი შენმა სიტყვებში ყურებსოვდ ხასვი არ გადა-
მაჭრას!... რა მოიგე მავ შენი ენატანიაობით? რა გამოგივიდა? ხბოს
თავი!.

ესმა. არაფერია ვერ მოვასხენო ყველაფერი ქალბატონსა და მა-
შინ ნასავ რაც გამოვა!

ჯამალ. აი, შე ბებერო ქოფაქო... შენ ქოშებით შესვალ ჯო-
ჯოსეთში! მავ ენაში კი გავიყრინან შამიფურს; დაწყებებენ შუშხუნს.

ესმა. მანამდი ნუ განხაროს მავ შენმა გვერდებმა!...

ჯამალ. ჩუმა!... ხმა გაიწყვიტე!..

ესმა. უი ქს! ვის ეკადრება ეგა? ვის აწყვეტებ ხმას? შენ თვი-
თონ ქოფაქო და ქოფაქსედაც უარესო!... მაცადე, თუ ყველაფერი არ
მოვასხენო ქალბატონს!...

ჯამალ მე თვითონ მოვასხენებ ქალბატონს შენს უსაქციელობას!
(მიდის).

ესმა. გაეთერი... გაეთერი... შე... შე...

ჯამალ. (მობრუნდება) რაო? რაო? ვეზუ! შენს საქმეს!... ბრწვი
და ბრწვი შენ ზედიზედ... (მიდის).

ესმა. კარგი, კარგი ეგ არ დაგავიწყდეს! მავას მოგატონებ თუ
ქალი ვარ!.. ვერ ხედავთ ამ ბუღლის დონს, როგორ აიშვა თავი?...
კადეც რომ. მემუქრება ჰინაქეთ. ეს რა დრო მოვიდა: დაფასება სადღა

არის? მე, რაშეღივ ამ ოჯახში ამდენი ხანია, ორმოც და ათი წე-
 ლიწადია, დიდიდამ საღამომდი ჯანსასავითა ვტრიალავ და მოსვენება
 არა მაქვს: წიწილებს მე ვზდი, ცნებებს მე ვუგლი, სხოებს, ინდაურებს
 და პატებს! ეს შეკადრება კინდაც გუშინდელ შემოთრეულ ვაზანისა-
 გან?!.. გამდღობით მინც უნდა მტყმდენ ზატავს, თუ სხვით არა...
 ელენეც რომ აღარ მიგდებს უფს!.. გამოუყარ ხელი-ხელში ბიძა მისს
 და მე ზედაც არ შემომხედს კითომდა არაფერი ამბავი ყოფილიყოს..
 წავიდა თავისთვის!... იხ, მართლა რომ ცუდი დრო მოვიდა! აღრე
 რომ ქალი და კაცი ხელი-ხელში გაურთილი ენასთ რას იტყოდენ!...
 ასლა უმისოთ სიარული ქალებს კიდევ დაავიწყდათ! კინც უნდა იყოს,
 გინდ მტერი, გინდ მოყვარე თუ გი გვერდში ამოუდგათ მამინვე
 სტატებენ ხელს და ის არის... გასწევენ!.. აინია გზა და კვალი!...
 დიდი-კაცის შვილები გი არა, ასლა გოგონებიც კვლავ დამაგრა კაცმა:
 ანა-შეებულები დატრანხუნობენ იქით აქეთ... (ჯდება) ოხ, ნეტავი იმ
 დღეს მოკვსწრებოდე, რომ ჩემი ელენე ვალს ისე ეპაწიკებოდეს
 მკლავზედ!.. რამდენს გაუშვებს ზინი ჯავრით!.. თვალები გამოუშტერ-
 დებათ შურით!—მეც სულ სხვა გადია ვიქნები მამინ. ეგ ესმა აღარ
 ვიქნები! დიდი სახლის გამდღობა ხუმრობა ხომ არ იქნება?! მამინ
 ნარიკველი გულზედ გასქდება სისარბით, ჯან-ვერდი ჭლექში ჩავარ-
 დება და ვარდაშეკრდის კანციკებს!... გამდელი ყოველთვის გამდლის
 მტრია... მაგრამ მე რა მენადვლება... მე ისინი რაღას დამაკლებენ...
 რაც უნდა სთხოვოს ჩემს ელენემ, იმას გი კენაცვალე, მის ქმარს,
 ყოფილიყოს აუსრულებს. ერთი თქმის მეტი არა დაჭირდება—რა... მეც
 შევასვენებ, რომ ერთი კარგათ ჯამალი შეასურვონ, მისი ჯავრი ამა-
 მაურეკინონ.. მეც გამომიგზავნოს ხოლს თავი და ქრებოთ შემეყვა-
 ნოს ჯოჯოხეთში, თქვის გულზედ რომ ტყავს აართმეკენ!.. (აღი-

დამ დაიწიას და ზურუნის ხმა მოისისს) ჩუ!.. ლეკური... აი ბუჩა! ჩემს
 ელენეს ქოჩიქიში კი არ იქნება კიდევ ერთი გასურებული ლეკური
 და ტაშის კვანძი იმას კი შამოგველეთ თავზე, იმას კი ენაცვალოს მისი
 გადას!... რა ნაირ ლეკურს დაგუგული მამინ, ამ სიბერის დროს!.. ძვე-
 ლებურათ დაგზიანდები. აი ასე, სულ ასე... სულ ასე გავშლი სე-
 ლებს აჱ. ახლანდელმა ქალებმა ლეკურნიც აღარ იციან. საცოდავად
 სრუგვეს სელებს, თვითქო სინივე უჭერს-თქო!... სადღა არის სელ-
 გაშლილი გადავლა ლეკურში?.. (თამაშობს)

მ ე რ გ ე გ ა მ დ ე ლ ა

ისივე და ხათუნა (შემოვარდება სიჩქარით).

ხათუნა. გამდელო! გამდელო!

ესმა. (შეგრობით შეჩერდება) უი შენ და შენს თავს!...

ხათუნა. გამოიხედე გამდელო, რა ამბავია!

ესმა. რა ამბავია! რა!

ხათუნა. ლეკურია გასურებული!.. ქაღალტონმა დაუარა და ახლა
 ელენე გამოეჭვავთ.

ესმა. მერე? გამოდის?

ხათუნა. ეპირება.

ესმა. უიძე, იმას კი კენაცვალე, რამდენი ხანია მისი ლეკური
 აღარ მინახავს! წავიდე ერთი შევსელო! (მიდის).

ხათუნა. (მარტო) შესედე ვერ უყურებ ამ ბებრუნანს?.. ჩვენ
 რომ გამოიარებული ვგნახოს აქაურობას აიგლებს და თვითონ
 თურმე ხუმი-ხუმი კიდევ გუნტრუშებს... მცადას მე იმან, თუ ახლავ
 უკლავ არ უთხრას! (მიდის).

მ ე ც ხ რ ე გ ა მ ო ს გ ლ ა

(შუა კარებიდან დაღალული შემოდის ელენე და დივანზედ ედგა.
მს. უკან მოსდევს ვალი და ნახირ-ფაშა.)

ელენე. უჲ! რა რიგათ დავიღალე! ასე ძნელია გადახვევა!..

ვალი. ბარჩაქაღლა! ბარჩაქაღლა! ელენე! ეგ თქვენი ლეკური სწორეთ სამოთხეი ნასწავლი უნდა იყოს!.. გმადლობთ რომ გვასიამოვნეთ.

ელენე. როგორ გკადრებთ ჩემი გაკიცხვა?! მეც ვიტყვი, რომ ჩემი ლეკური გამოსახენი არ იქნებოდა, მაგრამ რა მექნა, რომ თქვენს თსოვნას კვლავ წაუგედი?

ვალი. გაკიცხვა?! განა ჩემთვის შეგინიშნავსთ როდისმე სიტყუვე და ჰინთურობა?

ელენე. ანა, მაგრამ კარის-გაცებს ტკბილი საზინთურო სიტყუები უნეთა გაქვსთ გადაქცეული. ასე რომ სან-და-სან უნებურათ წაგნდებათ სოფლე.

ვალი. ამ შემთხვევაში კი მხიარულათ მართლის გულით ვაღვიარებ! (ნახირ-ფაშას) გთხოვთ მიბძანდეთ და განკარგულება უბოძოთ, რომ ჩემის მიწეზით ღზინი არ მოიშალოს. იმხიარულან და შექცნენ!...

ნახირ-ფაშა. თქვენ კი აღარ მობძანდებით?

ვალი. თუ ნებას მომცემთ! (ვუღება) თქვენი ლეკური სწორეთ თქვენის მშვენიერების შესთუერი და საკადრისი იყოს!...

ელენე. სასადინო?

ვალი. ელენე, მაგას რისთვის ბრძანებთ?! განა თქვენი მსგავსი ქვეყანაზედ კიდევ მოიბოება რამე? ყოველისფრით სრული და...

ელენე. კმაჩა!.. მადლობა დმერთს, რომ ანც ისე სულელები ვართ ქალები, რაგორც გგონიათ ვაცებს თორემ.

ვალე. რასა ბრძანებთ?...

ელენე. ვაცებს სშირათ ხუმრობა გიყვარსთ და იმას ვი აღარ დაუკებთ, თუ მაგ ხუმრობას სშირათ რა მოსდევს?.. კარგი, ასლას ეკ თქვენი ხუმრობა, რომ სიმართლეთ მივიღო, მაშინ მოულოდნელი სისარული სომ ამიტაცებდა და.... კარგი რომ ეკ სიტყვები ნასადი-ლევს მესმის.

ვალე. განა კვლავ აღარ მომიხსენებია?! პირველი სომ არ არის!

ელენე. დიას, მაგრა ყოველთვის ხუმრობთ!

ვალე. (აღტაცებით) განა მე ვხუმრობ? მე ვსტყუვი?.. გეფიცებ-ბით დაუსაბამოს. ჩემს ხანში ტყუილი ვერ ცოდვას და მეცე ანც სა-კადრისია.

ელენე. ვიმეორებ, რომ ტკბილი სიტყვა, დაზნისლების წესია!

ვალე. დამეწმუნეთ, რომ არა! ენდვეთ ჩემს სიტყვას, რომ მე ვერ თქვენი მსგავსი არა მინასავს-რა!

ელენე. თქვენ, რომელიც სასასლის კარსეღ გამოზდილსართ, სადაც ყოველის გუთხიდაძი მშვენიერებს თავს უყრიათ?.. თქვენ განა ჩემთვის მიაწლიდით გონებს?

ვალე. ჩემი გონება დიდი ხანია თქვენის მშვენიერების ტყვეა, მაგრამ თქვენ ვი ფიციითაც ვერ დაგაწმუნებთ ვაცი... .

ელენე. (კეკლურებით) ფიცი სიტყვას!

ვალე. და სიტყვა—ზატოხსნება.

ელენე. სიტყვა სსვას, საქმე სსვას: შუა უზის დიდი ზღვარით რუსთველმა სთქვა.

ვალე. საქმეს ვინ ექცევს?.. განა მზათ არა ვარ?

ელენე. საქმე დროს თხროლობს.

ვალე. დეე, მოითხოვოს! ტკბილ-იმედით შეკანშიული დრო სი-ჩქარით ვარბის.

ელენე. ვნსლოთ!

მეთე გამოსვლა

ისინივე, ნახირ-ფაშა და კულურ-ხანუმი შემოდინ.

კულურ-ხან. ბატონო ვალა! ღვინი მოგწეინდათ და მიგვატო-
კეთ?

ვალი. უკაცრავათ! მინდა ცოტა შევისვენო და ჩემის ბრძობით
ღვინი ვი აზ დამიშალა!

კულურ-ხან. თქვენმა წოდანდელმა მოღსენამ უკვლანი გაამხი-
რულა. სტუმრები აღტაცებულნი არიან, შექცევანი და იმღევიან. ან-
ული მხიარულდება. (სხვა და სხვა სიმღერები ერთი მეორეზედ მოის-
მინ: იმღერული, ქართლური, მეგრული და სხვ.)

ნახირ-ფაშა. თქვენ მაგიერ ბძანება მიუცეო, რომ მომღერლები
ცალ-ცალკე დასონ, და რომ ერთმა მეორეს აცალეს სიმღერა და
ერთმანერთს ხელი აზ შეუშალონ (მოისმის ოდელია.)

კულურ-ხან. აი ეს განლავთ იმღერული „ოდელია“.

ვალი. სასიამოვნო არის, რომ მიხვეულ-მოხვეული აზ იყოს...
ჩას ნიშნავს ეკ ლექსი: „ოდელია“?.

ნახირ-ფაშა. ოდელია ბალახი განლამთ, რომელსაც ქალები
მხალათ ჰქრევენ საჭმელი ბალახია. მის მოგრევის დროს ქალები იმღე-
ვიან ხალმე და აქედამ განხდა „ოდელია“ სიმღერა.

კულურ-ხან. ეკ აზ უნდა იყოს ნამდვილი!.. ელენეს კეთისთი;
მაგვარები იცის.

ვალი. თქვენ როგორღა ბძანებთ?

ელენე. მე მგონია, რომ ბიძამ კარგათა ბძანა, მაგრამ მე კი
სულ სხვა ნაირად გამიგონია.

უკვლანი. როგორ?

ელენე. ეგ სიძღვრის ძველი დროდამ აჩის საქართველოში დან-
ხენილი: მასინ, როდესაც ქართველები კერპთ-მსახურები იყვნენ და
ტყვისლს მსახურებდენ, ყოველ გვარ ნათელსაც სცემდენ თაყვანს, სხვა
და სხვა გაღობაები ქონდათ, უგაღობებდენ მისეს, მივარეს, დილას,
აღს და სხვ. „ოდელიან“ ძველებურათ „ოჰ დილას“ ნიშნავს.

ვალი. ჭეშმარიტათ საგულისხმოა.

კუდურ-ხან. ელენე მკ გვარებში განაყოფილია. კითხვაში და
სწავლაში აღძებს.

ვალი. კეთილი და შატოვსანი. ეს რაღა სიძღვრისა?

ელენე. ეს კახური „ჭარი-აწაღო“ ესეც აღს ნიშნავს, ისე რო-
გორც „მისეშინა“ მისის გაღობას.

ვალი. საუცხრავო! საუცხრავო!...

ელენე. ძველი ქართული სიძღვრები მარტივის სმით არ გა-
მოთქმულა. ყოველთვის სხვა და სხვა სმებით იყო სოღმე შეწყო-
ბილი.

კუდურ-ხან. აი ეს მეგრულია და შიგველათ რომ იძღვრეს ის
გურული იყო, აჟ მსოღოდ ვაჟვარდური კიყინას სხვა აწაიყერი.

ვალი. კეთილი! კეთილი! ელენეს ბრძნულ და გონივრულ ახსნის
შემდეგ ამ სიძღვრებსაც ხემს თვალში ფასი მოემატათ!

ნახინ-ფაშა. ბატონო ვაღო, აჟ კი დრო აჩის, რომ მკ ძვე-
ლებურ სმებს ბოღო მოეღოსთ და უფრო ტკბილს ერთს სმში გა-
მოისატონ ყველანი, რომ მათ უმეტესი ძაღს და სანგრძღვიობა
გამოიჩინონ. (ხუმათ კუდურხანუმს) სომ სრულათა ვსთჟი? სომ არ
დაძვიწყებია-რა?

კუდურ-ხან. როგორც იქნა! (ვალს) დიაღ, გულის-წმინდით მო-
გახსენებთ.

ვალი. ეგ რაღა სმა აჩის?

კუდურ-ხან. აი ეს. (მოისმის თათრული ბაიათი).

ვალი. (კმეფოფილი) აფერუმ! ქვეყნისათვის კეთილი გზურსთ და კეთილიც მოგენიჭებათ! მაგრამ, როგორც გამოგია, ელენე კი არ უნდა იყოს მაგის თანახმა?!

ელენე. როგორ ბძანეთ?

ვალი. (სიცილით) თქვენ თურმე თათრულ კილოთი სიმღერა გეჟავრებათ?

ელენე. ტყუილი მოუხსენებიათ. თავ-თავის ადგილზედ ვკვლავფერი კარგია.

კუდურ-ხან. ნუ დაიჯვრებათ!... ელენეს თვითონაც ძალიან უყვარს ბაიანთები. ასე გასინჯეთ, რომ ხშირათ საიდუმლოთ თვითონაც კი იმღერის სოღმე....

ვალი. მართლაც? თქვენს ღირსებებს ასალი აქანა ეჭირება-რაც, მაგრამ ეგ კიდეც მანაც ასალი ღირსება მქმის.

ელენე. ნუ დაუჯვრებათ დედას! ჩემის სიყვარულით დაბრძვებულს, რასაკვირველია, ჩემი სიმღერაც მართლაც სიმღერათ მოეჩვენება... მაგრამ... სხვისთვის კი მოსაწონი არა იქნება-რაც...

ვალი. არც დაბრძვებულებისათვის? არ შეიძლება, რომ გავგაბუნდნოროთ და გავგავაროთ თქვენი ხმა?!

ელენე. ისიც მეტი იყო ჩემგან, რომ თქვენთან ლეკური გავბედე, უარს ველარ მოგახსენეთ, თორემ სიმღერას როგორ გავამხელებ?!

ვალი. დარწმუნებული ვარ, რომ თქვენი სიმღერაც განსხვავებული იქნება.

ელენე. მოსტყუვდებით.

კუდურ-ხან. ელენე, იმღერე შენს გასდას!. რაღა დროს შენი მორცხვობა... მაგადენა ქალის?.. (ვალს) საკვირველი მორცხვია და ამით ბევრსა ჯავრავს.

ვალი. არა, მორცხვობა დედა-კაცის ერთი შეკნებათაგანი არის საზოგადოთ. მაგრამ ასლია კი იმედია, რომ ელენე ჩემს თხოვნას ხატეოს დასდებს და სამაგიეროს ჩვენც...

ელენე. (იცინის) სამაგიეროს?

ვალი. დიას, რასაც კი მოითხოვთ... მზათ ვიქნები ავასრულა!

ელენე. ბეგარასა მშირდებით!.. რა იცით რას მოგიტხოვ?

ვალი. რაც უნდა იუოს! მზათა ვარ არ შეგიშინდეთ!

ელენე. მართლად?

ვალი. მართლად!

ელენე. არა სუძრობთ?

ვალი. არა!

ელენე. მას კარგი, ბოლოს არ შეინანოთ კი! მე ვიძღვრებ, მაგ-
რამ ნება მოძუცით კი რომ ჩემს ოთახში შევიდე და იქილამ ვი-
ღვრე!..

ეგვლანი. თანა-ხმა ვართ! თანახმა. (ელენე შედის მეორე ოთახ-
ში).

ნახირ-ფაშა. რა მოუვიდა ელენეს? ასე გამხიარულებით ჯერ მე
არაოდეს მინახავს.

კუდურ-ხან. უთუოთ სასიამო რამ შეუტყვიას, ან მოელის რამე
სასიხარულს და ვერ ძალავს. უმაწვილია!

ვალი. (კმაყოფილების ნიშნად წვერებსზედ სელს ისვამს) უთუოდ
აგრე იქნება! დიერთმა ნუ მოუძალეს მხიარულება.

(ელენეს სიძღვრა მოისმის):

მინდა რომ ჩემს სატროფოს
გსედავდე თავისუფალსა:
რომ ძალით ვერ აშინებდენ....
ვერც ნებით უხვევდენ თვალს!

მინდა რომ მისი სახელი
გაითქვას ძველებურათა
და მისიანი ეგვლანი
ერთად სცხოვრებდენ ძმურათა!

მინდა რომ მისსა დიდებს,
 დამღვრდეს რუსთველის ქნაწი
 რომ იღვიძებდეს მის ხმაზედ
 ტაშის კვრით ხალხი მძინარე.

—
 მინდა რომ... მსგავსი... ეჭვი... კმაწა!
 ფრთა შევაკვეცოთ სურვილსა,
 თორემ რა მოჭკლავს უფსურულსა
 მამულის-შვილის წუერვილსა.

—
 ვაღი. აფერეში! აფერეში! (ხეტაცებით) ბუღბუღის დამხატვრულ!
 სამოთხის შვილს!... (მიდის კუდურ-ხანუმიან) ეტყობა რომ თქვენი
 გასრდილია! მგაღითი არა ჰყავს!...

კუდურ-ხან. (იციინის ჩურჩულთ) თქ...ე...ნია!...

ვაღი. (ხელზედ ჰკოცნის) მომილაცავს თქვენის ქმის ბედ-
 ნიერება.

(დასასრული ბირველი მოქმედებისა)

მეორე მოქმედება

ზირგელი გამოსვლა

ნახირ-ფაშა და ჯამალ-მოურავი.

ჯამალ. (შემოდის ოთახში და თან თევზით ხაჭაპურები შე-
მოაქვს): ზო... ზო... ზო... ზო... ზო... რა ცხელია... რა ცხელია...!
რად წაბანებულა ის დაღვრილი?!.. (შეიხედავს მეორე ოთახში სანი-
დამაც სვინგა ისმის) ეჭ...ეჭ ბატონო!... წამოხვალა და ბაუბაუ-
დევივითა სვინანამს! მეტი რა საქმე აქვს?!... გამოიღვიძებს სჭამს, გაძ-
ღება და დაიძინებს... მე მოგასვენებთ ჯავრი რამ აწუხებს, რომ ძი-
ლი გაუტეხოს და მადა დაუკარგოს!.. ცხრა ხაჭაპური ამ დილაზე
ხასხასლას და ახლა ეს მეორეა, რომ მიჭყო ხელი. იმედია სადილო-
ბამდი ამასაც გადააკონდახებს! რა უჭირს? მეტი რა საქმე აქვს: ზეით
ღმერთი სწყალობს და ქვეით ხელმწიფე. მართალი ნათქვამია: „ვისაც
მისცემს, მისცემს და მისცემს.“

ნახირის ხმა (მეორე ოთახიდან) — ეკვი!...

ჯამალ. ბატონო!

ნახირ-ფაშა. ვინ მისცემსო? რას ამბობ მანდა?

ჯამალ. ღმერთი ბატონო!

ნახირ-ფაშა. ვის?

ჯამალ. თქვენ, შენი ჭირბე.

ნახირ-ფაშა. რასა?

ჯამალ. ყოველივე სიკეთეს, ჩემო სულმწიფე, რომ თქვენი რისხვა ამხდოდეს და წყალობა ან მომშლოდეს!

ნახირ-ფაშა. რა ამბავი იცით ჯამალ?

ჯამალ. მშვიდობა, შენი ჭირიმე... საჭაპურები!..

ნახირ-ფაშა. მოიტანე?

ჯამალ. მოგაწვით!

ნახირ-ფაშა. ცხელია?

ჯამალ. სულ ორთქლი ასდის!... ჭიჭინ-ჭიჭინი გაუდის.

ნახირ-ფაშა. (გამოდის) მართლად? ჭიჭინებს?... ჭიჭინებს!... ჭიჭინებს!!... ზო-ზო-ზო-ზო!.. მოიტა! მოიტა! კნანათ.

ჯამალ. მიერთვით შენი ჭირიმე, ნულა განცივებთ!

ნახირ-ფაშა. ვიშ! ვიშ! ვიშ! ვიშ! საუცხოვრად!.. საუცხოვრად!

ჯამალ. ღმერთმა შეგარგოსთ: შაქრათ და ჭურჭლათ.

ნახირ-ფაშა. ვიშ! ვიშ! ვიშ! საუცხოვრად... რა!.. თუ გიყვარდა ამ საჭაპურებს ნუ გამიბნევი! გამომიზოგვი!.. ვიშ! ვიშ! (უღაზაზს).

ჯამალ. კი შენი ჭირიმე მაგაზე რაღა თქვენი ბძანება მეჭირებს!.. თქვენს მეტი სხვა ვინ ოხერი და წუწვი გაბედავს მაგის შეჭმას?...

ნახირ-ფაშა. ბეჭი დარჩა?

ჯამალ. სამი ცხრა კიდევ გასლავსთ! სვალ გუეოფათ და ზოგ კვირას; ღმერთი მოწყალებს. ან აქიდან გაგვიჩვენებს და ან იქიდან. მოგვ გინმე შეძლებს...

ნახირ-ფაშა. ახა შენ იცი ჩემო ჯამალ! ვიშ! ვიშ! საუცხოვრად რამ არის!.. რომ ამდენსახსნ ბატონიშვილი ან დაბრუნებულა? სადილს თუ კვლავ მოგვინებს. რაგორ იქნება?...

ჯამალ. უთუოდ საქმეს შეწყვეტოდა შენი ჭირიმე, უმისობა ან იქნება.

ნახირ-ფაშა. კი, მარა სადილსაც თავისი დრო აქვს, თუ გაბეწვებას მიმშვიდით, რაგორ იქნება!

ჯამალ. რა გაეწეობა, შენი ჭირბიძე, ხან ასე ექნება და ხან ისე! უნდა გაიჭირვოთ და ცოტა კიდევ მოიცადოთ... მეტი გზა არ არის.

მ ე რ ე გ ა მ ე ს კ ლ ა

ისინივე და ხათუნა შემოდის (თუკშით მანქანი მიაქვს).

ხათუნა. გამდევმა მოგაჩთვიათ. თქვენი საკადრისი კი არ გას-
ლამსთ, მარამ ეგებ ჩემეულათ გიამოსთ!

ნახირ-ფაშ. ნასე ჯამალ რა არის?!

ჯამალ. მანქანი გასლამსთ ჩინებული და კოვზიც თან ასლავს!.

ნახირ-ფაშა. კაი, შენ მადლი უთხარი: დემეტრე გაცხონაოსქო.

(ხათუნა მიდის.)

ჯამალ. ნუი, შენი ჭირბიძე... მაგას ნუ შეუთვლით თვარს ეწე-
ნება; ის ქალი გათხრეებს ფიქრებს და თქვენ ცხონებას უთვლით!

ნახირ-ფაშა. მართლა, მე ნუ მოგიკვდება? ხა! ხა! ხა! ხა!..

ჯამალ. კი შენი რისხვა ნუ მომეტება!.. ხელის დადება ფერ-
უმარულს იღებს ზირსედ. — ბატონო ეგებს ცოტა მანქანი ინებოთ.

ნახირ-ფაშა. ვითომ ვჭამო?

ჯამალ. რას გაწეენსთ, ბატონო... კიდევ მოგიხდებათ: მადან
მოგგვრისთ.

ნახირ-ფაშა. მამ კარგი! მიხვანე! ვიშ! ვიშ! საუცხოვო ყოფილა!
კამბეჩის უნდა იყო?

ჯამალ. არა შენიჭირბიძე! გუშინ რომ მიირთვით ის იყო კამბე-
ჩის, ეს ძროხის გასლავსთ.

ნახირ-ფაშა. საუცხოვოა! ნეტავი საიღამ შოკილბის გამდე-
ლი ამებს?

ჯამალ. მოუდის!.. სოფელი თვალ-ყურჩანია შენი ჭირიმე: რადია გიგებს ელენეს ამბავი, გამდელს ზატვი მოქმატა.

ნახირ-ფაშა. მართლაც? როგორ იფერებს? წიწილებს აღარ დასდევს?...

ჯამალ. აჰ, თქვენც არ მომიკვდეთ! აღარც წიწილები ახსოვს და აღარც სბოები. შეიგდო ყურთ-მაჯები, შედგა ქოშებზედ და ციკ ნიავს აღარ კადრულობს, სულ ეყენის თავის მზეს ფიტულობს!

ნახირ-ფაშა. შენ ემტერები ჯამალ!... (ათავებს მწონს) საუცხოვო იყო! ვიში..

ჯამალ. ღმერთმა შეგარგოსთ!..

ნახირ-ფაშა. ნეტავი რათ დაიგვიანა, ბატონის შვილმა, დაგწყდით შიმშილით შენი მტერია!

ჯამალ. უნდა მოიჭინოთ, შენი ჭირიმე, კუჭი როგორმე ცოტათი გაიმაგრეთ მეტი გზა არ არის!... საქმეს შეჩებოდენ...

ნახირ-ფაშა. უღრუგოთ არც საქმე ვარჯა!.. მოურავო!... შენ და გადაი გერ შერიგდით? კიდევ კინწლანობთ?

ჯამალ. კაია შენი ჭირიმე, ნულა მიბძანებ... ყოვლიფერს აქვს თავის შესაფერი წამალი და იმას კი აჭაფერი მოუხერხდა! ჯოჯოხეთს მოახტუნებს კაცი და მის გუფს კი გერა.

ნახირ-ფაშა. გერა ცდილხარ კარგათ.

ჯამალ. რა ბძანება! ცდა არ დამკლებია, მანამ რომ გერს გაგხდი. მოფერება და ქალაჩუნობა არ გამომადგა, საჩუქარმა და ძველმაც ტყვილა ჩამიარა... ბოლეს ნათლიათაც მოვიკიდე, მანამ გერც არა იმან მიშველა-რა... იმას გაუწყურეს ჩემი გამჩენი! ველარ გამდა ჩემი მტერობით... ველარ!...

ნახირ-ფაშა. ხა! ხა! ხა! ხა! ხა! რა? რას ამბობს?

ჯამალ. ჰმ... რას არ ამბობს? იმას თუ დაუჯერა კაცმა თქვენს ოჯახის ამომგდები მე ვარ.

ნახირ-ფაშა. რა გენადვლებს სთქვას?.. ვინ დაუჯერებს?...

ჯამალ. თქვენ კი ყველაფერს მისვლებით შენი ჭირიძე, წვერი გაქვს და უღვაში, მარამ ქალბატონს კი სჯერა და მიჩისხდება. ასლამანც ასე უბძანებია ჩემსედ: ნულან დამენახებ, დაკარგოს ამ ჩემი ღვანდამა.

ნახირ-ფაშა. მართლა! რათა?

ჯამალ. რადია მონავარდისა მე გადავიბრუნე თქვენის გულისათვის, მეტი აღარ იქნა, აღარ მოუბრუნდა ჩემსედ გული.

ნახირ-ფაშა. თუ გიყვარდე მართლა?... ხა! ხა! ხა! ხა! მართლას ბძანებს ბატონიშვილი... მოუწავლე რავა გეკადრება სამოახლოში შეძრომ-გამოდრომ? ანა, რა ხელი გაქვს მოახლეთან! რაღა დროს შენი ეგ არის თმაში თეთრი გირეუია... ხა! ხა! ხა! ხა!...

ჯამალ. იჲ, კაია შენი ჭირიძე! თქვენ გეცინებათ და მე კი მახალის საჭმე შემართება!.. რადია უბძანებია, ვიცი აჲ მე აღარ დამედგომება. უნდა დაგიკარგო და ის არის!..

ნახირ-ფაშა. არაფერია!.. ქალია მალე მოიბრუნებს გულს და შენ მანამდი აი რა ჰქენი: მანც მოსაკრებია ღალა, წადი სოფლებში და ერთ ორ კვირას შემდეგ მოდი ისევ მანამდი ქალბატონსაც გადავიწყობა...

ჯამალ. სად შემოდის შენი ჭირიძე? მუსლები აღარ მივარგა და ჭეითად სახლამდინაც თუ გავლელდები.

ნახირ-ფაშა. ჭეითი? ცხენი რა უფა? სადა გეყავს?

ჯამალ. მისთანა თქვენს მტერს ჰყავდეს მე ისა მყავს.

ნახირ-ფაშა. რა? რა დაქმართა?

ჯამალ. იმას კი ეყოფა, რაც დაქმართა!

ნახირ-ფაშა. რას ამბობ?

ჯამალ. ამას წინეთ შეგვკეტი ზედ შენი ჭირიძე და მარჯვნივ რომ მიმეყვდა—მარცხნივ გადაუსვია, მარცხნივ რომ გავკდე—მარჯვნივ წვიდა; უჭირე მათრახი, შევასტუნე და გავაქანე ჰირ-და-ჰირ... წა-

მოჭკრს ორივე ფეხები ჭკას, წამოძეჭრა და კიტრივით გამაგორს ტალახში.

ნახირ-ფაშა. მართლა? მე ნუ მოგიკვდები? ხა! ხა! ხა! ხა! ხა!...

ჯამალ. კი შენი რისხვა არა მჭკს! ისე ამოვითითხნე ლაფში, რაგორც ღორი. ვსთქვი რა ეძარტება ამ რხეს: ნალები სომ არ აწყინათქო? და დავათვალიერე—აჰ, რა შუაშია!.. ვამბობ: ბიჭოს რა ღმერთი უწყობს: სორცათ კარგათ არის და ნალებიც არ დაცვეთია ჯერ და თვალ-ნაცემი სომ არ არისთქო?... შეგხედე თვალებში და მისთანა თქვენს მტერს, მამინ კი მივსვდი: ორივე თვალზედ ბინდი გადაკვრდა... კულანაფერს ხელავდა თურმე.

ნახირ-ფაშა. ეჰ... გაღიათ თუ შეუღოცა შენი მტერობით?

ჯამალ. არც ეგ იქნებოდა მისგან გასაკვირვადი, მრანამ, არა შენ არ მომიკვდე, ვინმე ღვთის მტერი და ღვთის რისხვა ჭკამდა თვალებში ხსიწს და მისგან არის...

ნახირ-ფაშა. ეჭვი გაქვს ვისმეზედ?

ჯამალ. რომელ ერთს უნდა დავაბრალო შენი ჭირიბე. ნათქვამია: თვალებში სთქვესო, „რომ ცხვირი არ გვიშლიდეს ერთმანეთს ამოკვამდიოთ“ მისი არ იყოს ჭკეყანა ხაზბია... ბუკრი მტერი მყავს.

ნახირ-ფაშა. რა! რას გემტერებინა ჯამალ?

ჯამალ. რა ვიცი შენი ჭირიბე! მე არავისთვის არა დამიშეგობია—რას და... აქადა ბატონი რათ არის შენი მწყალბუელიო, გულზედ სქდებიან.. და ან შენ რათ ხარ მისი ერთგულიო? აღარ მასვენებენ, მაგრამ მე არას ვიტყვი: ღმერთი გასცემს ჩემ მაგიერ ზასუნს და თქვენს ერთგულებზედ მანტ ვერ ამაღებებენ ხელს!... ერთი ცხენი უამი-ფუტქს?!.. სანამ თქვენ მწყალბუელი ძეგლებით—მეორეს ვიშვინი.

ნახირ-ფაშა. სადა გყავს ახლა ის ცხენი.

ჯამალ. გუშინ ჩემი ბიჭი გამოეჩინა სასახლეში და იმას გავატანე. თუ მოაჩინეს სომ კარგი, და თუ არა—საპაღნეში მანტ ივარგებს: ავშარაში მოუკიდებს კაცი და წინ წაუძღვება...

ნახირ-ფაშა. მას სოფლებში რაგორღა წახვალ?.. უნდა ვიქით-
რავოთ!

ჯამალ. თქვენი ნება გასლდესთ! ვიქითრაოთ. (ცოცხა ხნის სი-
ხუმის შემდეგ. ასველებს) ჭმ!.. მართლა, დალასკროს ღმერთმა, სულ
გამოგებრებტდი... კინაღამ დამავიწყდა.

ნახირ-ფაშა. რაი ჯამალ?

ჯამალ. მეჯოგე გიხსლოთ გუშინ და იმან მოგასხენათ, რომ
ღურჯა გვიცხ მუნი დამართინია!

ნახირ-ფაშა. მერე?

ჯამალ. მერე თუ არაფერი უშეგვლეთ სულ გადაედება მთელ
ჯოგს.

ნახირ-ფაშა. მართლა!... ნეტავი რა ახენს მუნს?

ჯამალ. მოგესხენებთ, შენი ჭირიძე, სოფლის ზახები აშეგუ-
ლები არიან, მინდვრათ დაესეტებიან; ერთი მათგანი მუნიანი წახს-
ხუნებს სადმე ხეს, მერე ხვენი ჯოგის ღურჯაჯ, იმავე ხეს წაეფხა-
ნებოდა და გათავდა. გადაედებოდა... მეტი აღარ ენდობებოდა!..

ნახირ-ფაშა. მართლა! მანგრე განდებს ხოლმე ე მუნი?

ჯამალ. კი თქვენ ნუ მომიკვდებით!... სხვებსაც გადაედება და
საფრთხილთა.

ნახირ-ფაშა. მას რა უნდა ვუყოთ ახლა იმ კვიცს?

ჯამალ. ზუ მიბძანებთ სოფელში წავიყვან: იქ ექიმებს ვნახავ და
ვაქიმებინებ.

ნახირ-ფაშა. არის კი წამალი? გაეწყოზა რამე?.

ჯამალ. გასლავსთ! სოფელური რაღაცა: ძმარში გალესილი მჭკარ-
ტლი, თუ ცერცვის ნახარხში, თუ სხვა რაღაც-რაღაცები...

ნახირ-ფაშა. დოქტორს რომ დაუძახოთ... ქინა-ქინა რომ ახვას
არ მოუსდება?

ჟამალ. სადოქტოროთ თუ გახდა რაღა გადაწყენს, შენი ჭირიმი, განა არ მოგესვენებათ!.. წასულა ჩვენი ხელიდამ და ის არის. შენი მტერი გატყუულა ის გაატყავონ!...

ნახირ-ფაშა. ჭმ.. ეგ კი იქნება! მას რაგორც იცოდეთ... წაიყვანე და ააქიმებინე.

ჟამალ. ბატონი ბძანდებით... ახა, ბატონო, ცხენს აღარ ვიჭირებ... ტყვილა-უბრადლო ხარჯში რათ შევიდეთ? ამ კვიცხელ შევვადები ბარემ და ისე გიასლები.

ნახირ-ფაშა. კარგი. (თვლემავს) მარამ მუნი რომ გადაგვადვას?

ჟამალ. არა შენი ჭირიმი! ცხენის მუნი გაცხარ ედება!

ნახირ-ფაშა. მას კარგი. რაგორც იცოდეთ! რაგორც სჯობდეს!..

ჟამალ. ტყუი! კინაღამ არ დამავიწყდა: იმ სამაგელ ჩემ შეიღეს ცხენი რომ წაეყვანა უნაგურიც თან გაეყვლება და ახლა უნაგროთ გახლავარ!... თუ მიბძანებთ თქვენ ძველ ახალს დავადგამ იმ კვიცს?!

ნახირ-ფაშა. (თვალს ასეულს) აჰ, მერე მუნი რომ გადაგვას?

ჟამალ. არა შენი ჭირიმი!.. რა ბძანებაა.

ნახირ-ფაშა. მას კარგი დაგემართოს! წადი, სადილი დაახეჩარებინე და ნასადილეებს დაადექი გზას.

ჟამალ. ბატონი ბძანდებით. ნამუშავარში რომ ფული მოგვცნებდეს, ნაკლებს დაგვკრძოთ ვითომ?

ნახირ-ფაშა. ჭა, (თვალს ასეულს) რასაკვირველია ფული აწობებს!..

ჟამალ. თქვენი ნებაა. ახა გიასლებით. (ჟამალ მიდის და ნახირს კი და ეძინება).

მესამე გამოსვლა.

ნახირ-ფაშა და კულურხანუმ (შემოდის).

კულურ-ხანუმ. უჰ, რა საშინლად დავიღალე!.. (შენიშნავს მძინარეს ნახირს) ეჰ, ეგ არის! მეტი ნუღა გინდა-რა! ვიშ საყვარელო!.. არქნა, მარჯვეთ იყავი: არ წაგვიღეს! არ გამოგეზაროს, არ...

ნახირ-ფაშა. (წამოკარდებს) აჰ... რა არ წამივიდეს!

კულურ-ხანუმ. ძილი არ გავებაროს სუძრობას სომ არ არის!...

ნახირ-ფაშა. აბა, რა ვქნათ ბატონის შვილო, რომ არ დავიძინოთ?... თქვენს ღოდინში შიშშიღმა დაგვხვდა და...

კულურ-ხანუმ. დიან, ეგ არის სულ ჭამა და ძილი უნდა გახსოვდეს... მეტი აღარ გვეჭირდება-რა... აშენდება ოჯახი!...

ნახირ-ფაშა. ეეე!

კულურ-ხანუმ. ვის უძახის? რა გნებაესთ?

ნახირ-ფაშა. სადილს დაუძახონ!..

კულურ-ხანუმ. ვაი შენი ბრალი!.. ნუ მიგდის სულში!.. კიდევ მოესწრები. ჯერ უური დამიგდე... საქმეს!...

ნახირ-ფაშა. რა საქმეს მაგისთანა? ნახადილევს არ შეიძლება ბატონის შვილო?

კულურ-ხანუმ. ვაღის როგორ აქმალე? გულ-და-გულ?

ნახირ-ფაშა. ისე როგორც შენ დამარბიკე.

კულურ-ხანუმ. აბა როგორ?

ნახირ-ფაშა. შევედი მის ოთახში; სალხი ოჯახში იდგა, მე ვითომ არ შემიტყუვია მისი გამოცვლა, მიზეზი მოკუნასე და დაუწუხა ხმა მალაღი ღაზმარბიკი.

კულურ-ხანუმ. მეტე?

ნახირ-ფაშა. გამოგედი ვითომც გავჯარებულნი. მომაცინდენ მკითხეს: რა იყო-რა? და მე ასე დავიჩემე უველასთან, რომ კაცი აღარ ვიქნები, თუ ჰირ-და-ჰირ სვანთქარს არ მივსწერო და მაგის თავი არ გამოვარცხლებინო-თქო.

კუდურ-ხანუმი. მე რე იცი რა გამოვა მადედაძე?

ნახირ-ფაშა. შენ უკეთ არ იცი განა ბატონიშვილო!... ამ დღეებში, რომ შეიტყობენ მაგის გამოცვლას, ჩემგან გამოგდებულნი ეგონებათ.

კუდურ-ხანუმი. ვინ გითხრა რომ სცვლიან? ნამდვილათ იცი?

ნახირ-ფაშა. ნამდვილად უსუფ-ბეიმ მითხრა, მისმა საიდუმლო მდივანმა.

კუდურ-ხანუმი. მოუტყუებინარ!.. ეგ არის შენი კაცობა, რომ ეგეტ ვერ შეგიტყვია და მე ხომ სული წმინდა არ ვიყავი, რომ გამეგო.

ნახირ-ფაშა. (შეშინებით) რაგორ თუ არა?! განა ტყუილია? არა სცვლიან?

კუდურ-ხანუმი. სცვლიან კი არა ახალი მინდობილებების მოსვლიან.

ნახირ-ფაშა. (უფრო შემკრთალი) ტყუილი იქნება!

კუდურ-ხანუმი. ნამდვილათ ვიცი. უსუფ-ბეის მოუტყუებინარ... ის ახალ-გაზდა კაცია, სოხთების კუდია. შენ რათა გაგიტანდა... როგორ დაუჯერე იმას... მე მეგონა თუ საწმინდომ ვინმე გითხრა!..

ნახირ-ფაშა. მართლა?! მას დავლუბულვართ!..

კუდურ-ხანუმი. შენს თავს დახბოდა. არც უმისობა იქნება.

ნახირ-ფაშა. ბატონიშვილო აღარაიგორი მოგვესერება?

კუდურ-ხანუმი. რა უნდა მოგვესერებოდეს? შენ წადი, ჭამე და იძინე; მაშინ კი მოსერსდება.

ნახირ-ფაშა. შენ თუ მინდობებს მოუხერხებელი არა დაგიხეზა-არა...

კუდურ-ხანუმი. აბა, შენს იმედით თუ დაგჩნის..

ნახირ-ფაშა. ჰო, შენი ჭირიძე! აბა?..

კუდურ-ხანუმი. გასწი ახლავ ვაღთან, შედი სასაიდუმლო ოთახში და აჩიცი რომ აღარ სცვლიან, და შეწუსებულათ უთხრა: გაგიგონეთ, ვითომც გვტოვებდეთ (არ უთხრა თუ გცვლიანთქო) და ნუ გვიზამთ ამ საქმეს, ოხრათ ნუ დაგვერითქო!. თხრავსაც ვაგზავნით სვანთქართან: რამადენიძე ათასმა კაცმა ხელი მოაწერა-თქო და თქვენ კი საწყენათ არ დაგიჩხესთქო.

ნახირ-ფაშა. რომ მკითხოს მიხვებე ს და არის ის ქალაღდი და ან ვინ მოაწერა ხელი?

კუდურ-ხანუმი. ჯერ არ ვათავებ: ა ხელის მოწერა, კიდევ აწერენ-თქო. და ვიხედავ გულ-ნაკლებს იყო ჩაბუზღე... ახლა გაჭიდრე... ამან და ამან არ მოაწერა ხელი და ცალკე საჩივარიც გაუგზავნიათ თქვენსედა-თქო, და მეც მიტომ დაგიწევთ გუშინდამ ხმა მღალი დაზარაკი, რომ ხალხისთვის დამენახებია და ამ გვარათ შემეტყო, თუ ვინ არიან თქვენი წინააღმდეგები-თქო... ერთი სიტყვით უნდა მოახერხოს... დრე გაქვს.

ნახირ-ფაშა. მეცე ბატონის-შვილო. ხომ მეტყვის, მე არსად გადავდივარ?

კუდურ-ხანუმი. ეგ კიდევ უკეთესი! შენ გამხიარულდი და დაეშურე წამოსვლას, რომ მივასერებ და ელენეს გულს მოუბრუნებ-თქო. ელენესი თუ რამ „გკითხოს უთხარი... ჰო, რამდენი ხანია ვაღს აღარ გაუკლია ჩვენთან?

ნახირ-ფაშა. სუთი დღე.

კუდურ-ხანუმი. ძაშ... ოთხი დღეა ელენე კარდაკეტილში ზის და რაღაცაზედ სწოხს-თქო.

ნახირ-ფაშა. კარგი ბატონის-შვილო, მაგაებს ყველას მოვასხესებ.

კუდუტ-ხანუმი. რომ გამოხვიდე და ხალხში გამოიარო, შენ-
თვის წაილანჯარაგე: „ეგ სხვა არის! მაგ ჰირობით თანახმა ვარ-თქო.“
და სხვანი...

ნახირ-ფაშა. მეტე, რა გამოვა მადეღამ?

კუდუტ-ხანუმი. იიი... სხოს თავი!.. მაგდენიც არ იცი? შენგან
რომ ვერას შეიტყობენ, დაიწყებენ კითხვას აქეთ-იქით... ქვეყანას... და
მე მაშინ ასე დაგაყრევინებ სმას, რომ ვაღმა ბოღში მოიხდა ყვე-
ლაფერზე დაეთანხმა ნახირ-ფაშას და ნახირმაც შეირიგა-თქო. ახლა
სომ მისვლი? შენ თუ ვინმე გკითხოს მაგასევე სულ ნურას იტყვი და
უფრო დაიჯერებენ.

ნახირ-ფაშა. აი, შენ კი გენატრალე ჩემო სიბრძნის კოლოფო!
შენ რომ არა მყოფიდი რა შეშველებოდა?..

კუდუტ-ხანუმი. მადლობა ღმერთს, რომ გამოტყდი!.. კარგი,
კარგი. ახა გასწი მადე!

ნახირ-ფაშა. სადილი?!

კუდუტ-ხანუმი. ვაი შენ და შენს სადილს!.. მოესწრები... მო...
რად დროს ჭამასევე იფიქრია ამისთანა დროს... განა ვერ ხედავ, რომ
ერთი წამის დაკარგვაც მსეფია... საშიშია!...

ნახირ-ფაშა. (მიდის) მივდივარ! მივდივარ ბატონიშვილო! ნუ
გაჯავრდები!

კუდუტ-ხანუმი. (მარტო) ახლა ხელის შეშვება აღარ ივარგებს!
ვალე დაგვიკვირდება. ახრს აილებს... ჰმ... სიფრთხილე გემართებს,
თორემ ყოლითური მუქთად ჩაგვივლის. ელენეს მოქმედებასაც უნდა
ბოლო მოეღოს... ის შეჩვენებული არხილიც გამოუშვიათ... და მე
ვიცი სეირს ის დაგვაყრის: გადაშირებს ელენეს! იმ დალოცვილმა
ვაღმა, არ დაუჯერა ჩემს ქმარს და მაინც გამოუშვა ტინიღამ ის შე-
ჩვენებული სოსთა, აქედან ელენეს იამუხა! (ჩაიფიქრდება).

მ ე ო თ ხ ე გ ა მ ო ს ვ ლ ა

კულტურ-ხანუმი და ესმა (შემოდის მთელი ქათიბით და ქოშებით.)

ესმა. ქალბატონო აქა ბძანდებით?

კულტურ-ხანუმი. რაო გამდელო! რა გინდოდა?

ესმა. მე არაფერი გენატვა, ელენე გამომგზავნა: შეიტყუე ოთახით თუ ვინმე არისო და ან ქალბატონი თუ შინ ბძანდება?

კულტურ-ხანუმი. თვითონ ელენე სადღაა?

ესმა. ყველანი ბაღში არიან და ელენეც იქ გასვლას.

კულტურ-ხანუმი. სტუმრები სომ არ არიან?

ესმა. არა, შენი ჭირიბე. მხოლოდ არჩილ გიანდლოთ. გამოუშვით.

კულტურ-ხანუმი. ჰმ. როგორ მიიღო ელენემ?

ესმა. ვერაფრათ. ერთმანეთს მიესალმენ და მეტე აღარც კი შეუსვდნათ ერთმანეთასათვის... ისე ისხდენ ცალ-უბა ნაწნობებსავით.

კულტურ-ხანუმი. ჰმ... მეტე?

ესმა. მეტე, ელენე ადგა, დაამთქნარა, და აქ გამომგზავნა. წადი შეისვდე ოთახში, თუ ვინმეა და ან ქალბატონი, თუ შინ ბძანდება!...

კულტურ-ხანუმი. ჰმ... კარგი კარგი გამდელო, მოდი ჩამოჯექი ტასტის პირზედ, აგერ...

ესმა. უიბე, მე რა ღირსი ვარ გენატვალე თქვენს სიანდლოვებს ჩდომის?!.

კულტურ-ხანუმი; რას ანობუ, გადია? ამ ოჯახის შენოდენი ნამსახური ვინ არის, რომ ტასტზედაც არ დაისვენო სოლომე?

ესმა. უი, კენაცვალე თქვენს სამართლიანობას და დიდკატორ მონღომას: (ჯდება) უკანასკნელი წიწილეებიც კი ხეში სელით გამოხდილია ამ ოჯახში, თორემ ეხლანდელი გომბიოები...

კუდურ-ხანუმი. (სიტყვას აწყვეტინებს) ვინა... ვინა... განა ან ვინა?... ახლა მაგის დრო ან არის. შენ ეს მითხარი დაძებნე?

ესმა. სულ გადავბრუნე საკუჭნაო, მაგრამ კრათეში ვინა იმის მეტი რაც ან მოგართვით.

კუდურ-ხანუმი. (ამოიღებს ჯიბიდან ქაღალდში გამოხვეულ ოქსონის) ამის მეტი?

ესმა. დიან, ეგ განლაშთ ქაღალტონო!.. მაგან შემსინა და გადაძრია!

კურდუ-ხანუმი. რა იცოდი რომ საწამლაგი იყო.

ესმა. უცბათ მოვატანე თვალი, შექანი მეგონა და თითის დაწმას უბირებდი, ელენე მომვარდა და მომამსნა რას შერები რას ჩადისარო. თაგვის შექარიო თაგვების მოსაწამლაგათ მოვატანიეო...

კუდურ-ხანუმი. ჰე... ანგრე იქნებოდა სწორეთ... უნდა ისე ჩაუდგას, საიდანაც ამოიღე: თორემ თუ გაიგო, მოგიპარავს, ან იამება...

ესმა. ძლივს შემირიგა და მაშინ სულ გამაგდებს! შემიძულეს იმას კი კენაცვალე...

კუდურ-ხანუმი. მაშ ისე იქვე ჩადევი, რომ აზრი ან აიღოს!

ესმა. უივე კენაცვალე! ეშმაკს თვალს ან უჩანს! მეშინიან, მოწამლეშა თაგვა რომ მოცურუნოს რამე თაროში, მერე ხომ ჩვენც მოვიწამლებით? უნდა სხვა რამე მოვასხერსოთ ქაღალტონო.

კუდურ-ხანუმი. ნუ გეშინიან! (ამოიღებს ჯიბიდან მერე ქაღალდს) ამას ხომ ჩედავ გაძლელო? აი ეს ჩაუღე მაგიერად!

ესმა. ეგ რა არის კენაცვალე? ეტეც ხომ ამისთანა არა არის რა? ჰედავ...

კუდურ-ხანუმი. ანა, ეს უბრალო, სამხურვალე წამალია.

ესმა. უი, გენაცვალე როგორ თუ სამხურვალე?

კუდურ-ხანუმი. (იციინის) სიუვარულის ძალამა. წამდენიც უნდა სჭამო ან გაწეენს. დანაყილი შაქრის ყინულია, გადია.

ესმა. უიძე, გენაცვალე, მეტე თაგვებმა რომ სჭამონ აწეენსო მარტლას?!..

კუდურ-ხანუმი. შენ რა გენაღვლება?

ესმა. აჭურობას ეიკლებენ ხრატუნით... რჯასს წაბილწევენ!..

კუდურ-ხანუმი. შენ რა თაგვების მოძღვარი ხარ!.. კარგი ერთი კი ნუ სუძრობ!.. წაიღე ახლავე ეს ფშხვნილი და იქვე ჩადეო საიდამაც ამოგიღია... გამდელო, თუ შენი ელენეს სიკეთე გინდა და ელენეს ბუნდოვრებაც გსურს, ენას კბილები მოუჭირო.

ესმა. უიძე... სადღა მაჭვს კბილები შენიჭირობე... ამდენ რჯას-ხის...

კუდურ-ხანუმი. ნუ დაიწეებ აქეთ იქით უთაჯობლოთ ღამნაგს და ანას გარდა კიდევ... რადღაც მინდოდა მეტეჭა... და სულ მაიწედე-ბა... ჭო!.. ამ სიტყვიში რომ ქათიბით დადინხარ, ან გაწეუბს?... როგორ გუადრება, უბრალო გამდელი ხომ არა-ხარ!..

ესმა. რი, გენაცვალე თქვენს სამართლიანობას! დიდი კაცი ხარ და უოკელითუნი დიდ-კაცურად გესმის... მანგრე აღარ მათასებენ სხვები... გოგოები...

კუდურ-ხანუმი. ჩემი თალხი შალი მიჩუქებისა შენთვის... ახლა წადი და უთხარი ელენეს, არავინ არის-თქო; გესმის?..

ესმა. მესმის ჩემო ხელმწიფე. და ღმერთმა ნუ მოგაკლავს მისი წყალობა! (მიდის).

კუდურ-ხანუმი. (მარტო) ჭმ... ავით თუ კარგათ, დღეს უნდა გადაწედე საქმე, თორემ მე ვიცი, ის უმარტივო საქმეს გაგვიფუტებს... უნდა ვაწინაბო ვაღს. (მიდის).

მესუთე გამოსვლა

არჩილ და ელენე. (შემოდან)

არჩილ. რა წინდაუხედავი რამა ხარ!.. მე კი გული გადამიტ-
რიალდა და...

ელენე. რა ვქნა?!. რისი შეგეშინდა? ხათუნია იყო.

არჩილ. სხვა რომ ვინმე ყოფილიყო?

ელენე. რა მენაღვლებოდა.

არჩილ. რა გენაღვლებოდა?!.. ჩემი მტერი ჩავარდეს აქაურების
უბაში.

ელენე. რა იქნებოდა?

არჩილ. თვითონ კი არ იცი, რომ შეკითხვები?.. ბნელაში საი-
ღუმელოთ რომ ვისმეს ხანჯალი აძგერო, იმაზედ ხმასაც არავინ ამო-
იღებს და გოცნაზედ კი შეეყვანა აყაყანდება.

ელენე. განა შენც მანგრე სამაღვანო მიგაჩნია სიყვარული? მაშ
ცოდვა რამ ყოფილა?

არჩილ. ისე, როგორც ლოცვა: ერთიცა და მეორეც კერძო საქ-
მა და საქვეყნო მათი გამოტანა ფარისევლობა იქნება.

ელენე. (აღერსიანათ) რა, არჩილ! ვინც შენ არ გიცნობს რა
უნდა სთქვას და გაცნობა კი ძნელია: რაც შენ გულში გაქვს ძვირათ
ვისმეს უჩვენებ და ხშირათ მთისა ბარში გადაგაქვს...

არჩილ. ჩემი ბრალია? განა ბევრს შეგხვდებით მისთანას, რომ
ღირსი იყო, ჩვენი გული გაუხსნათ?

ელენე. მაშ კაცი უმეტეს შემთხვევაში გულ-გაუხსნელი იყო?
მაგ ნაირათ გაფრთხილებული კაცი, მეგობრებს ყოველთვის მოკლებუ-
ლია.

არჩილ. და მაგითი ვითომ რას წააგებს?

ელენე. განა მეგობრობა აღწა გწამს?

აჩილ. მეგობრობა დიან მწამს, მაგრამ მეგობრები ვი არა... ვისაც ვეცნობ, რომ ბევრი მეგობრები ჰყავს იმას, იცოდეთ, არც ერთი მეგობარი არა ჰყავს... მოტყუებულა.

ელენე. მას შენც მიტომ არ ეძებ მეგობრებს?

აჩილ. შეიძლება... ეჭვ, მეგობრები არც მყოფიან და არც მყოფებიან.

ელენე. (სინქარით) მეგობარი?

აჩილ. ეგ შენ უნდა გკითხო? როგორ გგონია? (აღერსით შეხუტებს თავლებში. ცოტა ხნის სინჰემეა) ან? რაზედ გაწითლდი?.. შენ თავლებში ვკითხულობ ვასუსს... ენას ნულა გარჯი ჩემო ელენე.. ჩემო...

ელენე. (ხელს უჭერს. ცოტა ხნის სინჰემის შემდეგ) იცო რა გითხრა აჩილ?.. სომ მოგელოდი, მაგრამ მანც პირველათ რომ შემოგხედე, კინაღამ თავს გუდალატე და, თუ გადიას არა, ცუდათ იყო ჩემი საქმე... მეც ვი ისევ მოვობრუნე გული. და შენ ვი არაფერი... თითქოს მე იქ არა ვყოფილყი... არც დაგენახო...

აჩილ. აგრე გგონია შენ!. (სინჰემე) რა? რაზედ გაგინძო? რას გეხურხულებოდა?

ელენე. შენზედ მეუბნებოდა: „დაუგვირდიო! თუ იმას ღდესმე ჰყავსებოდა: განა მაგრე მოაქცეოდა ახლა?..“ საბრალეო, ძალიან დაგვირგებოდა, მაგრამ ბევრი ვერა გამოიტანა-რა!

აჩილ. მართლა? ჰმ... როცა აგ-გარგის და მართალ-ტყუილის განხეკასზედ მივარდება საქმე, მასინ ბევრი გადიები გამოჩედიან ჩვენში ჩემო ელენე...

ელენე. ყველანი ძალიან გიკვირებოდა, თვითქოს უნდოდათ, რომ თავლიდამ ბეწვი ამოეღოთ, მაგრამ, მგონი, ბევრს ვერას გახდენ. შენ სასუსე ისინი ვი არა ეშმაკიც ვერასა წაიკითხავდა.

აჩილ. თუ წაეკითხათ, მათმა სიტყვებში, სიბრძნეს შეიძენდენ! გატენიდენ ჭოჩის ბოხჩას და დაიწყებდენ იქით-აქით უთავბოლოთ წანწალს. სხვა რა გამოუვიდოდათ? (სიჩუმე).

ელენე. (ეაღუწსება) ჩემო აჩილ! ასე მგონია სიზმარშიდა ვართქო!..

აჩილ. მე გი ვიცი რომ ცხადია, მაგრამ მანც, ცოტა არ იყოს, ჩემო სიტყვებში, მეც გი მითამაშობს გული... გესმის?.. თითქოს ბამბას ზენტვენო.

ელენე. ჩემო აჩილ! შენ გი გენაცვალეს ელენე!.. სუ თუ მართლა სიზმარში არა ვართ?

აჩილ. (კალთაში უდებს თავს) არც ახლა გვერს?

ელენე. (აღუღებოთ) იცი რა გითხრა! ჩემს დღეში არა მტრდნია და შენ გი მიმჩვიე სიხარბეს: წელან სხეებთან რომ ლაპარაკობდი, გული მწყდებოდა... მე მინდოდა რომ მარტო მე გამეგონა შენი სიტყვები და მხოლოდ მე მეტყინა შენთვის... მიტომაც მოვიგონე თვის ტკივილი.

აჩილ. მეც გი მიგიხვდი მაგ კუდიანობას...

ელენე. არა, სულ ტყუილიც არ ყოფილა: თავი თუ არა, გული ხომ მტკივოდა, და ერთის მაგიერ მეორე ესტყვი... შენც ხომ ისე იცი ხოლმე საზოგადოთ?

აჩილ. მეც, მაგითი რა დაშავდა? განა არ იცი, რომ მათთვის სულ ერთი იყო თავი გეტკინებოდა თუ გული და ჩვენ გი სურვილი აკვისრულდა: აი მარტოკა დაუწხით ახლა.

ელენე. მაშ ახლა გი მომიყუვი სანამ დრო გვაქვს: რას შერბოდი ამდენს ხანს და რაგორ იყავი?

აჩილ. ოო!.. ძალიან ქეიფში ვიყავი. სულ ზურნას ვუგრამდი.

ელენე. არა გტყვენინან! მე მართლა გკითხამ და შენ გი სიტყვებში მიგდებ.

აჩილი. ახა რა საკითხავია? განა ისე გი არ იცია, რა უნდა შექნა საზურობილეში? ის არა სჯობს, რომ ჯერ შენ მიანბო, თუ როგორ საჩებებლადი შენის თავისუფლებით?!

ელენე. რათ გიყვარს ჩემი გაჯავრება? განა შენ გი არ შეგიძლია წარმოიდგინო თუ რა ყოფაშიც ვიქნებოდი? რათ არ იცია რომ უშენოთ, როცა შენ საზურობილეში შეგულებოდი, ჩემს თავისუფლებასაც არათურათ ვაფასებდი. მართალია შენ საზურობილეში იყავი, მაგრამ მაგირათ მაგ საზურობილე ჩემს გულში იყო. ნუ გგონია რომ ჩემზედ მეტათ ტანჯულიყო!..

აჩილი. რას ამბობ?! შენ სასმელ-საჭმელი მინიც გქონდა.

ელენე. ჭმ... უგემური.

აჩილი წმინდა ჭაქსა სუნთქამდი.

ელენე. მოწამლულს.

აჩილი. ხალხსა ჭხუდამდი... მათი სიტყვა-ზასუნი გესმოდა.

ელენე. მართალია იმათ შევჩებოდი, მაგრამ შენ გი გიყურებდი; იმას ყურს ვუგდებდი, მაგრამ შენი ხმა მესმოდა ჩემო სიცოცხლეკ... ოს... აჩილი, რამდენჯერ მინატრია რომ მეც შენთან ვყოფილიყავ საზურობილეში.

აჩილი. (მწუხარე ღიმიით) ერთად? არ იცია, რომ ეგვე აკრძალულია?

ელენე. არა, გინდ, მარტო... ოღონდ გი იმავე საზურობილეში, ერთს სახლში, ერთს ჭერ ქვეშ... გეფიცობი, რომ მაშინ უფრო მოსკენებით ვიქნებოდი.

აჩილი. არა, ჩემო ელენე, რომ არ გამოგიცდია, მიტომ ამბობ მაგას!.. მეც მანგრე მეგონა, მაგრამ ბოლოს გი დაუწმინდი რომ კაცი სუსტი რამ ყოფილა და ყოველთვის თავის გრძნობას ვერ ეპატრონება! წარმოიდგინე ჰატარა ბნელი და მყნაღი ოთახი, სადაც ვერც არავის შენსას აგონებ და არც სხვისი ხმა გესმის, ხარ მარტო. არ იცია როდის გათენდება და როდის დაღამდება; დღეების ანგარიში

გვეზარება, დრო გეზარება და რიტსებები გავიწყდება... მაგრამ ესეც ვიდრე ახალგაზრდა! უფრო ძნელი ის არის რომ ტანჯვის ტვირთს ვერავის უზიარებ და ვერავის შესწივლებ.. ხან-და-ხან მსოფლივ სარკველში შემოიჭვრეტს სოფელ მტკვლი, მაგრამ ისეთის თვალთ შემოგხედავს თვითქონ დედამა მოგველას მისი და ან ცოლ-შვილი შეგეტყობს. ოჲ, ელენე, გეფიცები, რომ წინის გალიაში დამწყვდევული აფთხი ისე შესახრავი არ არის, როგორც ადამიანი საზურგობილში. მე იმან უფრო შემწუნს, რომ წიგნის გითხვის ნებს არ მძლევდენ. დმერთო ჩემო! რამდენჯერ მინატრია სიკვდილი და მომინდომებია, რომ თავი კვლავ ზედ მიმესრის!.. მაგრამ იცო ვინ მიშლიდა ხელს?

ელენე. (შუბლზედ ჭკოცნის) ეს.

არჩილ. არა, შენ ჩემო სიცოცხლე!.. სასო-წარკვეთილების დროს ანგელსივით წამომიდგებოდი სოფელ და მეუბნებოდი: „არა გრცხვენინან სულ-მოკლეობისა?“ და ეს საკმაო იყო სოფელში, რომ გუფს გადამურბოდა, შენი სახე ჩემ წინ იყო გაუფრულად... მოვიგონებდი სოფელ შენს მინა-მოხრას, შენს სიტყვა-ზასუსს შენს ალერსს და ეს მიმოკლებდა ხანგრძლივ ტანჯვას და მიმსუბუქებდა მიმი ტვირთს. არა, ჩემო ელენე, ვინც მარტოებაში არ ყოფილა, იმან შესწავლის თვისი არ იცის!.. ვისაც მტერი არა ჰყოლია — მეგობარს ვერ დააფასებს!.. (ხელს უჭერს) ამ ბოლოს დროს ვი როდესაც ყოველის გუთნით გზა შემოვრეს და შენს ანბასაც კვლავ გტყუბოლობოდი, მანძინ ვი წამეკეთა სასოება და არ ვიცი... არ ვიცი, თუ როგორ გათავადებოდა საქმე, თუ არ ამ მოულოდნელ შემთხვევას...

ელენე. ჩემსას აღარ იკითხავ?.. ყოველ-გვარი ცდა და საშუალობა რომ გამოცდულა და რომ კვლავს გავსდი, მწუნსარება ისე წამილო, რომ თავის მოკვლას მოვიბდომე. ხანჯალიც ვიმოვნე, რომელიც დღესაც თავ-ქვეშ მიძევს მაგრამ ვერ გავბედა ვი მისი ხმარება... ბოლოს თავისი შაქარი ვიყიდე, რომ თავი მომეწამლა, მაგრამ დმერთმა უშველეს დეიდას.

არჩილ. დეიდას?!

ელენე. დიას, იმისი ბრალის რომ დღეს ცოცხალი ვართ და შენც გამომგებულსა გხედავ.

ანჩილ. რა?!..

ელენე. განა არ იცო ვისი ბრალის რომ გამომგებეს?

ანჩილ. რა მოგახსენა!.. მე მგონია ვინც დაძინებდა მისივე.

ელენე. არ იცო რათ გამომგებეს?

ელენე. შენმა გაზღადმ არს გხუმრობდე.

ანჩილ. მაშ მართლის გულის ანობა?

ელენე. რასაკვირვლია.

ანჩილ. მარ...თლას?

ელენე. რაი მანგრე გაგვიკვირდა?..

ანჩილ. ჰმ. ნუ თუ მართალია რასაც ანობენ?!

ელენე. რას ანობენ?

ანჩილ. იმას, რომ ვითომც შენ და დეიდა-შენი უერთმანეთოთ წყალსაც აღარ აქვებდეთ.

ელენე. (ღიმილით) სწორეთ.

ანჩილ. მაშ ისიც მართალი იქნება!.. მაგრამ, არა გენატყვალე,

ელენე, გხუმრები. განა არ ვიცი, რომ ჭრტია.

ელენე. რა?

ანჩილ. საზოგადოების სისულელე: ვითომც კალი ყოველ დღე აქ დადიოდეს.

ელენე. კვიც მართალია.

ანჩილ. კი მაგრამ იმათ ასე ჭგონიათ თუ შენთან დადის.

ელენე. რასაკვირვლია ჩემთან!..

ანჩილ. რა? რას ანობ, გეთყვანე, ელენე? სიზმარში რომ არ გგონია თავი? ვინ შენა და ვინ ვალი?! საერთო თქვენში რა უნდა იყოს; შენ ხუმრობ და ხალხი კი ამტკიცებს, რომ ვითომც ჰი-რობაც მიგეტეს ვალისათვის ცოლ-ქმობასზედ.

ელენე. კბა კი ტყუილია, მე სიტყვა ან მიმიცია, მაგრამ ანც იმედი გამომიძლია მისთვის გულიდამ. თუ ასე ან მექნა, ის დღეს ხელში ან მეჭირებოდა და კვლავც შენ განასამდი განთავისუფლებულს.

ანჩილ. (შეშფოთებით) რა!.. ხელში გიჭირებს?!. რაგორ თუ კერა განასავდი? რას ანბობ?!.

ელენე. დიას. მე ვსთხოვე ვალის და გამოვსებებე შენი თავი... ამასებს ყველას განა მე ჩემით მოვასებებდი, თუ დედას ან ესწავლებობა?..

ანჩილ, შენი ჭირი! შენ გენაცვალე, ელენე, ნუ მტლი!.. ვიცი ხუმრობ, მაგრამ მაგისთანა ხუმრობაც საზიზღარია.

ელენე. (შეშფოთებით) რა ვქნა?!. რაი მანგრე აღელვდი?!. გუფიცობი, რომ მართლს გეუბნები და თუ კი მომისმენ შენც...

ანჩილ. ანც ის მტლია რათ დამიჭირეს და ანც ის ვიცი თუ ანლა რათ გამომიშვეს ჩემთვის ანც ერთი ან უკითხვით.

ელენე. მე კი ვიცი: დედასი!....

ანჩილ. დაჭერა, თუ გამომშვეს?

ელენე. გამომშვეს! თუ ან ის დღესაც იქვე იქნებოდა.

ანჩილ. ჭმ?!..

ელენე. გიკვირს? რომ გეპტონას იმისთანა ან ყოფილა თურქი დეიდა.

ანჩილ. რა?

ელენე. ერთხელ შენც ჩემსავით გამორცვლი იმასედა ჭასრას.

ანჩილ. რომელ დედასედა ანბობ?

ელენე. რომელი მუამს იმ ერთის მეტი?

ანჩილ. გუდურ-ხანუმი?!

ელენე. დიას, ის!

ანჩილ. რას ანბობ?!. (წამოდგება) განა შეიძლება რომ მეელი

ცხვრათ გადაქცეს?

ელენე. სიტყვაც ის არის, რომ თურმე უსაფუძვლოთ გვეჩვენებოდა მგლათ.

არჩილ, იქ, მეც რომ მართლა უფრო გიგდებ!.. იმნაირ სანით დასტინი, რომ მართალი ეგონება ეგ შენი სიტყვები, ვინც არ იცის...

ელენე. სწორეთ რომ მართალია.

არჩილ. (თვალებზედ ხელს იფარებს) კმარა! კმარა!.. ექ!.. უძჯობესი იყო იქვე მომკვლარეიყავ საზურობილეში და ეს კი არ გამოგონა! ელენე რა გიქნია ეგ? ან შენი თავი რათ დამიდაბლე მანგრე და ან რათ გამოვიცხე? არ იცოდი რომ შენი თავის დამდაბლება ჩემთვის თუ რა იქნებოდა?

ელენე. (შეწუხებული) კი მაგრამ... სამუდამო დაღუპვას ისეც ის ვარჩიე.

არჩილ. რაღა სიტყვასლეა დამდაბლებული... ნამუს დამხობილი სიტყვასლე? მაგას დაგეთანხმა დედა-შენი!..

ელენე. იმან მიჩნია და შენმა სიყვარულმა მეც დამათანხმა.

არჩილ. ძვერა, სიტყვასლეკ. შენ სიყვარულს შეუტყდენისარ, მაგრამ დეიდა შენს კი რაღა უნდოდა.

ელენე. ისიც შენს გამოხსნასა სტდილობდა. იცი რანაირათ უყვარსარ!

არჩილ. ვიცი! ვიცი!.. (დაცინებით).

ელენე. ესეც რომ არ ყოფილიყო მარტო ჩემი გულისათვის არ დაიზოგავდა თავს!..

არჩილ. როგორ, განა ისე საშინლათ უყვარსარ?

ელენე. მეტი აღარ შეიძლება.

არჩილ ხა! ხა! ხა! ხა! ხა! ასე ძნელია გამოუტყდელია!.. თვალთმეტყობა ნამდვილად მიგიღია და ის არის. გატყუებს! გატყუებს ჩემო ჩარგო!!

ელენე. რა ვქნა, რა მოგება აქვს, რომ მომატყუოს?

აჩილ. ის რომ შენი ხელში ჩავლებ უნდა! სხვებსავით, რომ ძალე იქით ვერ გადაგიყოფის ახლა პირ-აქეთ გადმოგვკვას, მხოლოდ მისთვის რომ მიგინდოს და როგორმე მასში გაგასას!..

ელენე. მე? რომელიც ისეთ რიგათ ვუყვარვარ?

აჩილ. დიას, შენ! ჭმ... განა თამარ შენზედ ნაკლებ უყვარდა? განა სხვები ვი სძულდა! მაგალითები არ გიდეგს წინ? უყვარსარ! დიას, ისე უყვარსარ როგორც მსხვერპლის შემწირველს ზვარცაგი შეწირ-ვამდი! იმას თავის ხელობა უყვარს და სარგებლობას! ჭმ. (დადის) იმას უთუოდ შენი მასში გაბმა უნდა! დიას. აქ რაღაც მანქანებს არის! სიფრთხილე გმარტებს. ვიდეკ მადლობა ღმერთს რომ ჯერ ვერ აუსრულებია იმას თავისი ჰლანი. ჭმ.

ელენე. აჩილ! გეთყვანე... ნუ მამინებ! რაღაც უცნაურ ეჭვებში გვეკარ! ნუ თუ მართლა დეიდას...

აჩილ. რაღა თქმა უნდა! რაღა თქმა უნდა!...

(**კუდურ-ხანუძის** ხმა მეორე ოთახიდან) ელენე! ელენე! მანდა ხარ შეილა? არ შეიძლება რომ ცოტა ხნით აქ შემოხვიდე?

აჩილ. ეგ შეჩვენებული სიიდან გაჩდა? რა დროსი იყო! არ მინდა ვნახო. ახლა წავალ და ისეკ ძალე მოკუბრუნდები! მე რე უფრო გულ-დამშვიდებით მოვილახმარაკოთ. რათ მიწეინე მანგრე გენაცვალე? ჭმ. (ძალათ ღიმილით) რა გაეწეობას! რაც მომხდარ-მომხდარ! შეიძლება რომ უარესიც მომხდარეყო მშვიდობით გეთყვას ძალე დავ-ბრუნდები, ძალე.

ელენე. (მარტო) ეს რაები მესმის!? ნუ თუ მართლა დეიდა მიბრეყებდეს?! ნუ თუ მართლა თავი გავიკიცსე?! ღმერთმა ხომ იცის, რაც მე ტანჯვა გამოვიარე აჩილის გულისათვის! განა მე ვი არ მტანჯამდა ამდენი მოგონება და თვალთ-მანქნობა?.. რისთვის ავიტანდი ამდენ თავის დამდაბლებას, თუ არ აჩილის სიყვარულის გულისათვის! და რა გამოდგა ბოლოს? ის რომ მე იმას ვაწეინე!.. გული

ვატყენე და ჩემი თავიც დავიტყენე მის თვალში! ვაი თუ ჩემზედ ცუ-
დი რამ იფიქროს... მაგრამ არა ცუდს როგორ იფიქრებს?.. (უფრო და
უფრო ღელავს, თავს ჩაქვიდებს და ხელებს იფარებს; ცოტა ხნის შემ-
დეგ თავს აიღებს) ვაიღამ მინდოდა გამოვსუფიქრებ და უიში ჩავკარ-
დი!... თვალ-და-თვალ დამანახავა არჩილმა ჩემი შეცდომილება? ესლა
შენ ვატყობ, რომ დეიდა მატყუებდა!.. იჰ, სიკვდილი არა სჯობს
ამისთანა სიცოცხლეს. ვიღას უნდა ენდოს კაცი?! (თავს ჩაქვიდებს და
დაიწყებს ტირილს, მერე ისტერიკათ გადაქცევა).

მ ე ე ქ ვ ს ე გ ა მ ო ს ვ ლ ა

ისევე და კულურ-ხანუმი და მერე ესმა.

კულურ-ხანუმი. (შემოვარდება) ვინ ტირის? ელენე?! რა დაგ-
მართნია ჩემო სიცოცხლეკ?! რა ამბავია? რა?! (ელენე ტირის) ბიჭო!
გოგო! არავინა ხართ? მოგვხედეო!..

ესმა. (შემოიჭრება) რა ამბავია ქალბატონო!.. უი შენს გადიას!
ელენე ტირის?! ვინ ამიტოა ამისი თავი? ახლას არჩილ აქ არ იყო?
ნუ თუ იმან ვაწყენია რამე? დამიდეგა თვალები! როგორ გაგებოდა იმ
არა კაცის მზგავსმა?! უიმე! უიმე! რა იქნა! სად წავიდა! მაცადოს მე
იმათ! (გამოუდგება ვარეთ).

კულურ-ხანუმი. შე შეჩვენებულა, რა დროს ეგ არის? წყალი!..
აი აგერ ყოფილას. (ასმეკს ელენეს, ელენე გულ-ამომჯდარი სლაკი-
ნობს) გენაცვალე, ელენე, გული მოიბრუნე! რა დაგემართა? რა იყო?
რა მოგივიდა? ავით ხომ არა ხარ?

ესმა. (შემოვარდება დაფიქრებული) უიმე! ქალბატონო მიშველეთ!
რა მომივიდა!..

კულურ-ხანუმი. (გაჯავრებით) შე შეჩვენებულა, შენ მანინ რა-
ღამ გადაგრია?!
და

ესმა. ის შეხვეწებულნი არილ მეგონა... ვალი მობძანდებოდა და ქოში ვარტყი გულზედ... რაღა მეშველებს! ვაიმე! ვაიმე!!

კუდურ-ხანუმი. ვაი შენ და ღვთის რისხვა!.. ვალი მობძანდებს? (ელენეს) ხედა სიტყვასეულ შედი ჩემს ოთახში, გული მოიბრუნე! თვალები ამოიწმინდე და თუ გინდა, ისე გამოდი მეც! სული მოჭკიდე გადას!.. (მიდინ).

კუდურ-ხანუმი. (მარტო) ეს სულ იმ გამოჩენილებული ვალის ბრალია! ახლა მის თავს დანაბრალს! არ დაუგერა ჩემს ქმარს და მანც გამოუშვა არილი. კი ვინცაღი რომ არილ სეინს არ დაგვარებდა. ჰე, ახლა კი აღარ ვარცა დროს დაგვარება. დღეს უხდა გადაწყდეს, თორემ უქმით ჩვილის ამდენი ნაცადი! — ან, „ქო“ და ან, „არა“!..

მ ე შ კ ი დ ე გ ა მ ო ს გ ლ ა

კუდურ-ხანუმი და ვალი.

ვალი. (სიტყვით შემოდის) საღამო შეიძობისა ბატონიშვილო! ქართველების ზრდილობა ყოველთვის გათქმული ყოფილა და მეც გამოგონია, რომ ძველათ საზატო სტუმარს ვარდის კონებით მიეგებოდნენ სოღმეო და მე კი თქვენი გამდელი ქოშით დამისვდა.

კუდურ-ხან. უი, ქა, რას მიბძანებთ?!

ვალი. დიას. კინაღამ კიბეზედ გადამაგდო.

კუდურ-ხან. უი, დამიდგა თავალები! სომ არა გატყინა რა?..

ვალი. არა!.. ვსუძრობ, ბატონიშვილო!.. მე იმაზედ უფრო მეტინება, რომ ის დაფრთხა.

კუდურ-ხან. ის შეხვეწებულნი, ვერ ისეც გამოჩენილებულია სიბრით ახლა კიდევ ელენეს უქეიფობამ სულ გააგიჟა.

ვალი. როგორ თუ უქეიფობამ?!. განა ელენე ავით არის?

კუდურ-ხან. რაგორღაც ვერ განსჯამსთ თავის გუნებასუდ ეს ოთხი-სუთი დღეა. თვითონაც არ იცის. თუ რას მიზეზობს! — თქვენი მტერი იუფს, იმან ჩვენ გუნებასუდ დაგვაყენა და მისი გამდელი ხომ რაღა... აღარ იცის რას ჩადის.

ვალი. ქაშებს ისვრის? (იცინის).

კუდურ-ხან. (იცინის) არა. ეგ თუძნა განგებ არ უქნია, მაგრამ სამართლიანად კი მოხდა, რადგანაც ცოცხა არ იუფს, თქვენცა გაქვსთ ბრალი ელენეს უქვეითებაში.

ვალი. რაგორ ბატონიშვილ?

კუდურ-ხან. ახლა მაგასუდ აღარას მოგასენებ, თვითონ თქვენ და ელენე მორიდებით ერთმანეთში, მაგრამ მეკი ჩემდა თავათ უნდა გისაყვედუროთ, რომ ამდენი ხანია დაგვივიწყეთ.

ვალი. განა მაგაში მე ბრალი მაქვს?.. თქვენმა ქმარმა ისეთი დიპლომატობა გამოიჩინა, რომ მისი, სხვების დასანახავათ გამოგონებულნი, აშლა მე ნამდვილად მივიღე და აღარ ვიცოდი, თუ რა მექნა?

კუდურ-ხანუმი. ეგ უფრო სამწუნარო კიდევ!.. მმართველობის ერთგულებამ და თქვენმა ერთგულებამ, რომ ჩემს ქმარს მოუხერხებულნიც მოახერხებოთ, დიდი გასაკვირი არა არის რა; მაგრამ თქვენ, რომ არ გინდინათ ჩვეულებრივი გამჭირვარება და ვერ მიმხვდარხართ, ის კი კარგი ნიშანი არ არის ჩვენთვის. — სჩანს, რომ აღარა გვეყვარებათ!..

ვალი. მაგას რას ბძანებთ ბატონიშვილ?.. სანამ სული მიდგას, მე თქვენი ჰატვივის ცუმა და სიყვარული არ დამავიწყდება. აი ახლაც, ისეთი ერთგულება გავიჩინა თქვენმა ქმარმა მმართველობის და თანაც ჩემი მეგობრობა, რომ ღირსი შეიქნა სამაგალითოდ დაჯილდოებისა.

კუდურ-ხანუმი. ის მაგვარათ თავის მოვალეობას ასრულებს!.. თუძნა, მართალი უნდა მოგასხენოთ, მეკი უფალთვის გვეწინააღმდეგობი ხოლმე.

ვალი. მმართველობის ერთგულებაზე?

კუდურ-ხანუმი. დიხ... მაგითი ის ბუკნს მტრებს იგიდებს დი სომ მოგესხენებათ ჩვენი ხალხი რა არი? ადრე თუ გვიან შეიწის არ დასყრინან ჩემს ქმარს მაგ ერთგულობისათვის... უმისროთაც ქვეყნის მოლაღატეს ეძახინან.

ვალი. მაშინ ჩვენც აღარ ვიქნებით მას ქვეყანაზე?

კუდურ-ხანუმი. სანამ თქვენ აქ ბრძანდებით, მეც გული დაშვიდებული მაქვს, მაგრამ... ვინ იცის, რომ ხვალ თქვენ, უფრო ძალად ადგილზედ არ მიგიწოდებენ აქედამ? მაშინ, ჩვენგან შოკისა მყოფს, დრო აღარ გექნებათ, მოგვიგონათ და ამ გვარად მოგვრეულს მოგაკლდებით.

ვალი. დარწმუნდით ბატონის-შვილო, რომ სადაც უნდა ვიყო თქვენი ხსოვნა და ზატივის ტუმა ჩემი გულიდამ არ ამოვა. და რაც შეეხება ახლანდელს მტრებს დღეს თქვენმა ქმარმა წარმომიდგინა მათი სია და მეც უმადლესად წარუადგინე, რომ ისინი, როგორც ქვეყნის ორგულები და მმართველობის წინააღმდეგნი სამაგალითოდ ქვეყნის დასანახავათ დაისჯონ და თქვენი ქმარი კი დაჯილდოვდეს.

კუდურ-ხანუმი. გამალობთ! თქვენი მოწყალება დაუფასებელია!.. ჩემი ქმარი თვითონ ეცდება რომ გაამართლოს ეგ წყალობა და გმისახურდეს, მაგრამ მე და ელენე კი მაგით მანც კერ შეგირიბდებით!.. ჩვენ ქალები ვართ: ზატივის მოყვარულებს იმდენათა არ დავსდევთ, რამდენათაც გულის ავჯეკებით ხოლმე!.. თქვენმა ამდენი ხნის უნახობამ გული გვატყინა!

ვალი. მზათ გახლავარ, რომ საკანონო მოვიხადო! (თავს უკრავს).

კუდურ-ხანუმი. (ღიმილით) ვნახოთ. ზირკელი ეს ჯერ, რომ უნდა მარტო დაგტეოთ, რადგანაც ცოტა ხნით მეზობლისას უნდა გადავიდე და თუ ნებას მომცემთ ჩემ მაგიერ ელენეს გამოგიგზავნით ჩემს მოსკლამდი.

ვალი. თქვენი ნება იყოს.

კულურ-ხანუმი. და თუ რამე დაიკარგა ამ ოჯახში თქვენ უნდა მიზღოთ, რადგანაც თქვენ ორის მეტი ამ ოჯახში აღარავინ იქნება ასე გაშინჯეთ რომ მოსამსახრებზე აქეთ-იქით არიან გაგზავნილი.

ვალი. ბატონი ბრძანდებით!.. შესძის!..

კულურ-ხანუმი. (ემძაკურის ღიმილით) მართმინეთ! ეს კიდევ არა კმარა! რომ მე გული უფრო დამშვიდებული მექმნეს, კარებს გაწვდამ გადავიკეტ და ღრობითად ჩემი ტყვე იქნებით!

ვალი. (ხელზედ ჭკოცნის) რა გაეწეობა ბატონიშვილო! მით უფრო რომ ბუერჯერ ჩაგიგდევარ ამისთანა ტყვეობაში და არც ერთ-სულ სანანურათ არ დამჩენია.

კულურ-ხანუმი. მშვიდობით! ელენე გიანჯუბათ!.. შერიგდით, შერიგდით! თორემ ვინ იცის რა გამოვა შემდეგ... არ მოიწინათ უხმობით!

ვალი. (მარტო) რა დედა-კაცია! ეს, რომ ვაჟი უფიცილო, დიდებულ სულთანს უღვასებს მოაზარსკინებდა!

ვალი და ელენე (შემოდის დაღონებული).

ვალი. ჩემ სიცოცხლე ელენეს ვასლავარ! როგორა ბრძანდებით? დეიდა თქვენმა მიაბო თქვენი უქეიფობა და ძალიანაც...

ელენე. (მშვიდობიანათ) ტყუილი მოუხსენებია!

ვალი. გვებამ გულ-დაკლებული ბრძანდებით ჩემზედ, რომ ამდენი სანა აღარ გამოვლია, მაგრამ ჩემს უსიფრთხილობას ნუ მიაწერთ მიზეზი სულ სხვა იყო...

ელენე. დარწმუნდით, რომ ეგ ჩემთვის ერთი იყო!.. ჩემთვის არადეს არ ჭკონია მნიშვნელობა არც თქვენს მობრძანებას და არც წაბრძანებას.

ვალი. ვე! ხლავ კი გვებავ, რომ მიჯავრდებით!.. თუმცა უნებურათ, მაგრამ დანაშაული კი ვასლავარ, მაგრამ მიტყუება თქვენი ვა-
ლი!

ელენე. თუ ინებებთ, რომ მართალი გაიგოთ, დანაშაული მე მაქვს თქვენთან და ბოდიშსაც მე ვითხოვ.

ვალდი. თქვენ?

ელენე. დიას უნდა გამოგიტყდეთ, რომ სინიღისის წინააღმდეგ გაქცეულად.

ვალდი. როგორ თუ...

ელენე. დეიდა ჩემის შეგონებით ამოდენი ხანია თვალს გისვკვდით და გატყუებდით, თორემ არც შევარებისაო და არც მივვარსაო!

ვალდი. მართლაც ბძანებთ? მის თქვენი ქცევა და სიტყვები?

ელენე. თვალთ-მაქცობა იყო, რომ სულში ჩამეგდეთ. ისე როგორც დეიდა მიჩვენდა.

ვალდი. ჭმ. არა მჯერა ეგ არც თქვენგან და არც თქვენის დეიდასაგან! და ან თქვენ როგორ შესძლებდით ისე სანგრძლივ თვალთ-მაქცობას?

ელენე. არჩილის საყვარულმა შეძამებინა... რომელსაც ისე უსამართლოთ აღზობდით საზურობილეში.

ვალდი. არა სუძრობთ?

ელენე. გარწმუნებთ!

ვალდი. ჭმ... თორემ ეგრე?! განა არ იცით რომ მე შეძიძლია ისე დავაჭვინო არჩილი და უარესი სატანჯველიც გაუწესო.

ელენე. ეგ თქვენი ნება არის... მაშინაც შეესტდი, რომ თავი დაგიძაბლე და გთხოვეთ მისი გამოშვება.

ვალდი. მერე და გუკადრებოდათ განა ჩემი მოტყუება და გაციხვება?

ელენე. მეც ეგ მსწუსებს. მინდა შეგინახო და მართალი შეძიძობინეთ.

ვალდი. (სიხუმრად) ჭმ... ვსწუსვარ! ვსწუსვარ! მადლობა. დეიდას ვუვადებო რომ მერე მაინც შეგავაძრო თავი!

ელენე. თავი შემაყვაროთ?

ვალდი. დიას. შეწთვის შეძლებ.

ელენე. მე გი განა უსიყვარულოთ წაგვუგები ვისმეს!.. ანა, კობა იქნება და ნურც ითვიჭრებთ.

ვალდი. რა-გორ?! მამ მე უნდა გაკიცხული დაგჩე... მამინ, რა-დესაც ქვეყანამ შეიტყუა? ანა, თქვენ, მგონია, მცდიოთ!.. სუმრებოთ... ანდა, სწორეთ, მართალი მითხრა დეიდა თქვენმა: გუნებასედა ანა სართ და მიზეზობთ.

ელენე. სტუეის დეიდა!

ვალდი. ანა, მართლა ამბობ, რომ ჩემს ცოლბაზედა ხელს იღებთ.

ელენე. რადის გქონდათ ხელი მოკიდებული!..

ვალდი. სიტყვა ან მომეცით?

ელენე. ხომ გითხარით მიზეზი.

ვალდი. ექ, გარკია ერთი თავი დანებე მაგდენ სუმრებას. (უნა-ლოკდება. ელენე შორდება) რა-გორ დავიჯერო რომ ჩემი სიყვარული თქვენ გაჩეცხლოთ. (მოხვევინას უშირებს).

ელენე (ხელს წკრავს) ან შეიძლება რომ თავს ზატვი დასდოთ, დამშვიდდეთ?

ვალდი. განა სიყვარულისგან გაშმაგებულს, დამშვიდება შემიძ-ლია? (ხელს სტაცებს).

ელენე. (სასტიკად) ხელი!

ვალდი. გვიანდა არის... კელარ წამინვადო! ჩემს ცოლბაზედა კელარ აიღებთ ხელს.

ელენე. ვის უბედავთ მაგას? ვინა გგონივართ? ხელი! ხელი!... (გაშინება და მივარდება გარებს) აქ! ეს რა ამბავია!... ეი! ვინა სართ მინდა? ვარი გაძილეთ ეი! ან გესმისთ?!...

ვალდი. (დაცინებით) ანა რასა შეგოთავთ? რა-გორ გეკადრებათ? განა ან იცოდით რომ შინ არავინ არის?! უბრალო ყვირილით მაგ

მშვენიერ ხმას ნუ გაიფუჭებ! ვერავინ გაგიგონებს. რისა გეშინიანთ. ჩემთან ხარ გალიაში ჩემი გვერტით. არა სჯობია, რომ შენს ბელს დაემოხრილო! იცნადე რომ სიკვდილამდე ჩემი ხარ.

ელენე. (აშოფოთებით) რა გნებაგსთ?!..

გალი. ნულა მეწინააღმდეგებით! იქ ნება სჯობს სადაც ძალა აღარ გავს.

ელენე. განა მაგდენზედაც მიაწია დეიდა ჩემსა?! ეგ კვადრებს თქვენს ხანს, თქვენს დინსებს?

გალი. მე მინდა რომ ცოლათ შევირთო, აქ რა არის უკადრისი? (მიიწევს).

ელენე. გაფიცებთ ზატოიხსნებს და ან რაც გეფიცებათ, მიმიღეთ მამაშვილურათ და აიღეთ ჩემგან ხელი! დამშვიდეთ გული!..

გალი. (მოუხსლოკდება) გეფიცებით, რომ სიყვარულისაგან გრძობა დაკარგული ვარ და კიდევ უნდა დავამტკიცო, რომ ჩემი იქნები და არა სხვისი! მე ამ შემთხვევას ვერ დავუკარგავ.

ელენე. ოჰ, ღმერთო ჩემო! (ჩამოჯდება მდივანზე და თვალებზედ ხელს მიიჭრებს).

გალი. ჩემი სიყვარული განა სუმრება გეგონა? დამათვე აღფრსით... გამაგიჟე... ცუცსლი მომიკიდე სიყვარულით და ახლან გინდა გაკიცხული დამაგლო? არა! ვფიცავ ღმერთს, რომ შენს თავს, არა თუ ქვეყნიური, ზეციური ძალებიც ვერ დამათმობინებენ! არ იცი რომ სიყვარული სნეულებს და სიკვდილს?.. ჩემი სიყვარული უზომია!.. სიცოცხლეს კი დავსთმობ და შენ კი ვერა... ვერ შეგეყვები... ვერავინ დაუთმობ შენს თავს უსიკვდილოდ... ჩემო ბედნიერება! ჩემო სვედრო ჩემო სიცოცხლე: ნუ მეგრძობი, ნუ მეჩივები... მომენდვე და ჩემსათვის სხვა ვერავინ დავაფასებს, ვერ შეგიყვარებს! რათა სტილი? ნივარებს მაგ მშვენიერ სასუკედ ხელებს! ნუ! ნუ!.. (ხელებს მოახსენებებს).

ელენე ხა! ხა! ხა! ხა! ხა! ხა! ხა!

გაღი. ააა!!!

ელენე. შენ კი გენაცვალეს ელენე! განაგრძე, განაგრძე კბ
აღუქსიანი სიტყვები! მაგის გაგონება ან მოყინვდება შენს ელენეს!
ქაქი ექვი გქონდა და არც დეიდას უჯეროდი, მაგრამ ახლა ვსედავ
რომ გვეარბივარ!.. სხუებსავით გასაკიცხავთ ან გდამებოვარ: თუ არ
ნამდვილი სიყვარული ეგრე სხვა ვერაფერი განმხატვდა შენისთანა
დარბაისელს ჩემო სიტყვებზე!.. გცდიდი და ნუ გეწინებს ჩემო სა-
ყვარლო! ქაქები ექვიანები ვართ (ეხვევა).

გაღი. (აღტაცებაში მოსული) მცდიდი?! მე კი გულზედ გამ-
სუთქე და!... ელენე დაუსაბამოს გეფიცები, რომ შენის სიყვარულით
დაბრძობული ვარ, შენი მოხა ვარ და ვიქნები! რას მეტყვი რომ არ
აგისრულო?!

ელენე. მართლა? მას ჯერ-ჯერობით ახლა გული დაიმშვიდე და
დაბრძობი, რომ მართლა ცოლად გინდებოვარ და ანა....

გაღი. მზათა ვარ, ჩემო მშვენიერება!

ელენე მას ახლა დამანებე თავი! სიტყვას გაძლე, რომ შე-
გიერთო!

გაღი. რომ მიღალატო?

ელენე. ანა.

გაღი. მას შემომფიცე! რას გახუმიდი?! აა... კიდევ გინდა მომ-
ტყუო?

ელენე. ახლა ისე მოულოდნელათ მომიქეცით, რომ არ შემოი-
ღის რამე გადასწევიტო.

გაღი. აა! მას კიდევ გინდოდა მოგეტყუებო!.. წავიდე... და რა
დამტკიცებს მატან, რომ მეც ადარ მიღალატო! ანა, უნდა დამნებ-
დე... (ეჭიდება).

ელენე. მას ვარგი! ასე ნდომების ჩემთვის ბუდს!.. შემომფიცე
რომ მეც ადარ აიღებ სელს ჩემს ქრმოზავედ!

ვალი. ღმერთი იუჯს თავლები!

ელენე. მას კენდობი შენს სინიღისსა და თუ მომტყუე მა-
ლაღმა ღმერთმა გკითხოს საიქას... კარგი! შემობძანდით; (შეიჭრე-
ბა საწოლ ოთახში).

ვალი. აი დედა-კაცი! მოდი და იტანი! რაც უნდა გამაგრდეს
ბოლოს მინც ის არის.

ელენე. (ოთახიდან) ასლას გი შხათა ვარ! სირცხვილს სიკვდილი
სჯობია, მაგრამ იუფათ გი არ დაგიჯდება ჩემი სიკვდილი (გამოდის).

ვალი. (შეშინებით) რას აზირობთ?!

ელენე. შენს სიკვდილს (მიადერს ხანჯალს) გგონა, რომ ჩემ-
სედა ისე ინადირებდი როგორც სსვებზედ გინადირნია ამ ოჯახში.
ასლას გი გუეოფა ამდენი გარყენილება (დაუზირებს ხანჯლის ჩაკვრას).

ვალი. რას შერებით! რას შერებით! გაგიყდით! (გარბის და ელენე
მიხედვს).

ელენე. არა შენი აღსასრულის დღეც მოვიდა!

ვალი. ვაიმე! მიშველეთ! ეი! ეი! ვარი გამიღეთ არავინა ხარო!
მიშველეთ! (სკამით იტყუებს).

ელენე. (შუაგულზედ დგება და ხარხარებს) აჰა, გადატრიალდა
ხარხი! ასლას ჩემ სულშია ძალა! რატომ აღარ დამტინი! მას ნულარც
შენ ელი შებრალებას! ტყვილას ნუ შიფთავ ჩემო ძლიერო მიმინო!
შინ არავინ არის ვერავინ გაგიგონებს... ხმას რათ ილაღამ?!.. ხა! ხა!
ხა! ხა! ხა!...

ვალი. მიშველეთ! (აწკება კარებს).

ელენე. ეს რა შემართება?!.. აჰ! ეს რა ამბავია (ხანჯალს აგდებს
სუელიდან გულზედ იდებს სულს და ჯდება) ამას ვისა ვსებავ? არხილ? (მი-
ჩერების ვალის) რა, შენა ხარ ჩემო სიტყვისლევე? რა კარგ დროს მო-
მესწარ!.. მოდი მაღე!.. მოდი.

ვალი. (სუელელივით მიჩერების) ვაჰ! ეს რა ამბავია?!

ელენე. (ხელებს უშეგრს) მოდი ჩემო ბედნიერებაჲ! მოდი მოგესვივო! არ იცი რომ სიკვდილამდე შენი ვარ?! სხვას ვისღა ავირჩევდი! წამიყვანე აქედამ შენთან! შენთან ერთად ჩემო ნუგეშო! ძაღუ! ძაღუ! ამ გარყვნილ ოჯახნიდამ.

გალი. ვაჰ! კიდევ ხუმრობდა?! მე კი საუკუნოდ დამიკარგა სიყვარულის სურვილი და!... (მიუახლოვდება და ელენე წამოკარდება და გულსეღ ეკვრის).

ელენე. წამიყვანე აქედამ... ნუ დამტოვებ. ოჰ, ოჰ, რა ბედნიერი ვარ! (შეჴყავს მეორე ოთახში) შენ გენაცვალოს ელენე ჩემო სიტოცსლე... ჩემო! ჩემო....

მ ე რ ვ კ ო ა მ ო ს ვ ლ ა

არჩილ (შემოდის სიჩქარით)

არჩილ. ეს რა ამბავია? კარები გარკვამ გაღუგუტიათ. აქ რაღაც ხმაურობა იყო და კი არა ვინა სჩანს! (დინახაშს სანჯვალს) აჰ, ეს რაღა არის?... ამას რა უნდა აქა?! (ისეღება აქეთ-იქით მეორე ოთახში შეისედავს) აააა! ღმერთო ჩემო!! ამას რასა ვხედავ? (გამობრუნდება) თურმე ხალხის ხმა აკი მართალი ყოფილან! ახლან კი მჯერა თუ თვალები არ მატყუებენ აჰ!...

ელენეს ხმა. არჩილ შენ გენაცვალე ჩემო სიტოცსლეკ! წამიყვანე... ნუ დამტოვებ არჩილ!...

არჩილ. (შეკრთება) აჰ, არჩილ? მე შეძახის? აქ უთუოთ რაღაც ამბავია! კარგათ გერ შეგხედე!.. ძალადობა!... ააა... ახლან კი (გაეჩანება სანჯვლით, შეისედავს და ისევ შეხედება. გაბრუნდება) არა, არა!...

დამცინის! დამცინის! ჭმ... ჭმ... აჰ ძალადობა აღარ ყოფილა!.. ესვევა ჭკოცნის, ესიყვარულებს!... და მას მუ რა ნება მაქვს... ვინა ვარ, რომ ომით ტრფივალს ხელი შევეშალა?! ჭკე! ხსლა კი მშვიდობით. მე იქ დასად გომი ზიჩი აღარა მაქვს, სადაც ტანჯვისმეტი არა მინახავს-რა, და სადაც დღეს უკანასკნელი ოცნებაც კი მეწამლება! მშვიდობით! ჭკეუ-ნა განიერია! (დააგდებს ხანჯალს და გარბის).

(დასასრული მეორე მოქმედების)

მესამე მოქმედება

ზირგელი ხენს.

ღარიბი ოთახი ფლიგელოში.

ზირგელი გამოსვლა

(ექიმი ათავებს წერს და მეტე ხაზს აწკარუნებს. ხათუნია შემოდის მეტე ოთახიდან.)

ექიმი. გამოიღვიძა?

ხათუნია. არა ბატონო! ჯერ კიდევ არა!.. ძილის გუდათ გასლავს მიგდებუელი... ხაზბახანიც კერ გამოაღვიძებს.

ექიმი. ჭმ.

ხათუნია. ან კი რა გასაკვირველი გასლავსთ, რომ წუსეღ—
მთელი ღამე მის თვალს რუელი არ მოკიდებია, ისე შიფოთავდა.

ექიმი. ეგება გააჯავრეთ!.. ან აწუენიეთ რეგორმე?..

ხათუნია. არა ბატონო!.. რა ბძანებაა?!

ექიმი. სასმელ-საჭმელს სომ არაფერს უკრძალავთ?

ხათუნია. რადღა თქვენ ბძანეთ, ვინღა მოუშლიდა!

ექიმი. კარგი გიქნიათ... რაც აიხემოს, შეძლებს და გვარად, აუსრულეთ სოღმე! იმას აწი აღარაფერი აწუენს.

ხათუნია. კი ბატონო, მაგრამ ეს ორი დღეა რაც მისთანას აღა-
რას თხოულაბს.

ექიმი. მას წუსეღი რადღა აშიფოთებდა!.. სომ არა სტკიოდა
რა?

ხათუნია. ანა ბატონო! რადია აწილის დაბრუნება გაიგო და თქვენი პასუხიც მოუვიდა, გუნება ეცვალა: ისე განდა რომ ჭკუვა შეშლილს დაემგზავს. ხათუნია ბავშვივით ატყუებოდა სოლომე, რომ გიდეკ ვინოც ხემს აწილსა... მეც ისევე მოიწყენდა და მოწყუებოდა სოლომე ტირილს: „ნასვით ვნახამ, მაგრამ მე რომ ვი ისევე აღრინდულათ ვეღარ დაუსვდებიო?“.. ჩვენ რაც შეგვეძლო დავაკავებთ, მაგრამ ვერ გავაწყვეთ რა... ისე იშოფათა მთელი ღამე.

ექიმი. სველს აღარა ჰქონია?

ხათუნია. ხანდა-ხან! გათენებისას ვი მოიხედავ: დამშვიდება... საჩქაროთ ხელ-პირი დაიხანა მორითო-მოიკანმა, ერთი სტაქანი ჩაიც დალია და ღოუბიც ისე წამოუწითლდა რომ, გგონებოდათ მის დღეშიაც არ სტკენია რა... გაიარ-გამოიარა: მიუძღო მუთაქა-ზედ და თვალები ვი კარებისაკენ ეჭირა, სანამ არ ეძინა.

ექიმი. ჰმ... იყო... ნუ გააღვიძებთ!

(ხმა კარების უკნიდამ.) რას დაგდებულხარ აქ, შე სულ წაწყვიდე-ლო, ნაგაზივით, და თუკებში ებრძვიკები გამვლელს და გამომვლელს? კინაღამ დამტო... წაეთერი აქედამ... ნუ აგლისარ აქა!..

მ ე რ ე გ ა მ ო ს გ ლ ა

ისინივე და ჯამალ-მოურავი (შემოდის. ხანჯალზედ ხელს დაიბჯენს განკრდუ-ბად ისე შეჭურვებს ექიმს, რომელიც უცდის. ჯამალ მსოფლოდ ასველებს).

ექიმი. რა გნებაგსთ?

ჯამალ-მოურავი. თქვენი კარგათ ყოფნა, შენი ჭირბიკე!

ექიმი. გამაღობთ!—ჩვენ კარგათ განდვავართ!..

ჯამალ-მოჟუჭავი. ისევე კარგი დაგუძარტოსთ, და ღმერთმა ნუ მოგიშალავსთ!.. (შეჩერების ერომანეთს).

ექიმი. ბატონო მეტს აღაწას გვიბძანებთ?

ჯამალ-მოჟუჭავი. თვითონ ბატონო და თვითონ გვიბძანებთ შენი ჭირიძე.

ექიმი. რა გნებავსთ?

ჯამალ-მოჟუჭავი. მე ანაჟერი შენი ჭირიძე.

ექიმი. მამ! ისე დასახედავით მობძანდით?

ჯამალ-მოჟუჭავი. ანა შენი ჭირიძე! ბატონმა გახსლოთ ჩემი თავი.

ექიმი. ვინ ბატონია?

ჯამალ. ქალბატონი... კუდურ-ხანუმი ბატონო.

ექიმი. რა?

ჯამალ. (ასველებს) მოგასხენათ შენი ჭირიძე: თქვენ არ შეგაწყუბედითო, მარამ ჩვენი ექიმი გალის განჯეღლია სადღაცაო, და სხვა ექიმი კი თქვენს მეტი ხელათ აღაწავინ დაგუჭინაო...

ექიმი. რა მინდაო?

ჯამალ. თამარ განლაგსთ ცოტა უჩეიფოდა და...

ექიმი. რა კმიზეზება?

ჯამალ. ცოტა თავის ტვიფილი აწევა და გუნებაზედაც ვერ განლაგსთ.

ექიმი. გუნება ნაქცევით სომ არ არის?

ჯამალ. ჭი! თქვე დალოცვილო!!

ექიმი. ანა უმავს-რა! ძილი დააკლდებოდა. მოახსენე, რომ ჯერ არ მტალიან. ძიძე ავით-მყოფი მეავს და იმას უცდითქო.

ჯამალ. ეწყინება შენი ჭირიძე.

ექიმი. მოახსენე რაც გითხარ!

ჯამალ. იჱ, არ ივარგებს შენი ჭირიძე: ბატონის-შვილი გა-ჯავრდებ.

ექიმი. ციგ-წყალში დასველდეს სელსახეტი და თავზედ შემიოდვას! არგებს ტკივილს!

ჯამალ. თქვენ კი არ წამოხმანდებით.

ექიმი. არა მტლიან! კერ გაიგე?

ჯამალ. მშვიდობით ხმანდებოდეთ, ეს ბატონო, (მიდის, კარებს უკან მისი ხმა) აქავე ხარ!! აქავე ხარ შე ქოთაქო?! კერ გაიგე რატოთხრეს? აეთერ აქედან! აქ ნუ აგდისარ!..

ესმას ხმა. არა აქ უნდა მოვიკვდა ჩემი თავი, აქ უნდა ამომსდეს სული და კი არსად წავაღ.

ჯამალის ხმა. ქალბატონის ბძანებას, რომ სულ თვის თრეკით წაგიღონ აქედან.

ესმას ხმა. მე აქ ვეგდო ჩემთვის, ვის რას უშვებ? თქვე უღმერთებო! თქვე სასიგვდილოებო!! ისემტა დაიმხოს და ამოვარდეს თქვენი ოჯახი, რეგორც ჩემი ელენეს გულ-ღვირძლი თქვენ ამოტამეთ. ღვთის რისხებო თქვენა!..

ექიმი. რა ამბავია? ვის ეხსუბებიან?

ხათუნია. არავის ბატონო! მოურავი უფავრდება გადიან : ნებას არ აძლევს, რომ კარებთან იწვეს.

ექიმი. ვინ გადია?

ხათუნია. ელენეს გამძელი გახლავსთ!.. აქ ღვთის უშვებენ ელენესთან, და კარებთან ზის... ღვთის შორდება.

ექიმი. რატომ არ უშვებენ? ელენეს არა ესურს?

ხათუნია. არა ბატონო! ელენემ ორჯერ სამჯერ კიდევან მოკითხა, მარამ ასე მოვასხსენეთ, რომ გადია სოთელში წავიდა და ჯერ არ დაბრუნებულა-თქო.

ექიმი. მას რათ აუკრძალეს აქ შემოსულა?

ხათუნია. ქალბატონი გაწყრება.

ექიმი. რათა?

სათუნია. მიტომ ბატონო, რომ ამას წინეთ წასულიყო სადღესევე, დაგვრისა წმინდა სანთელი და ისე სასაღმრთო გადაეცა ქადაგანი, რომ ჩემი ელენე იმან მომიკლას იმის ბაზრებით დამისწეულდა.

ექიმი. მაგის მეტი სო არა დაუშავებია-რა?

სათუნია. არა ბატონო!

ექიმი. ელენეს ხომ არ ეწეინება, რომ შევიდეს სოღმე იმასთან?

სათუნია. როგორ ეწეინება... მისი გაზდილია?!

ექიმი. მას კარგი, უთხარი შემოვიდეს! ექიმი გიბძინებს-თქო. (სათუნია გადის).

გადა. (დაგლეჯილ ტანისამოსით ფეხშიშველი შემოვარდება გიჟით და ექიმს ესევეა მუსტებზედ) ამას კი კენაცვალე! ამას კი შემოკვლე თავს! ამის ჭირიმე!

ექიმი. რა ამბავია? რა გატირებს გამდელე?

გადა. უიმე! როგორ თუ რა მატირებს? რაღა სასაცილო ზირი მჭებს, შენ კი გენაცვალე. ჩემს ელენეს დღე ელევა, მე კი თვალითაც აღარ უნდათ მიჩვენონ.

ექიმი. ვის შეუძლია რომ დაგიშალოს?

გადა. უიმე! ვის არ შეუძლია? ვინ არის რომ მე ძალეგით არ მატატანებდეს? ამ ოჯახში დღეს ყველასაგან გასაკიცხავი და სათრევი შევიქნები... აქამდე კი ფოკელიფერი მე ვიყავი... უკანასკნელი წიწილებიც კი მე დამიზღვია, მაგრამ მე ჩემს თავს როგორღა ვინადვლი, რომ ჩემი მშვენიერი ელენე ისე გამიუპატროურეს! მომიკლეს! მომიკლეს! შეულოცეს!... გული და ღვიძლი ამოუჭამეს!... ცოცხლად გამოიღვინეს! ზეზეულები დამიდგნეს. იმას კი კენაცვალე... იმას კი შაკვალე!...

ექიმი. კარგია, კარგია! ასეა რა გინდა? რა გსურს?

გადია. მინდა რომ ერთი შემოგველო თავს და მისი ჭირი მე წავიდო.

ექიმი. მეტი არაფერი?

გადია. ცოტა ხანს ფესთით დაუფრადები, თუ ნებს მამცემთ, იმას გი გენაცვალე, ფესზედ ხელს წაფუსვამ... ბუსებს მოგუგებებ, იმისი ჭირიმიე!...

ექიმი. ეგანი არც ერთი საჭირო არ არის! ისე გი შეგიძლია შესვიდე და იქ იყო. არ გამოავლიო გი!

გადია. უიმი! არა შენი ჭირიმიე... არა!...

ექიმი. ტირილს ნუ მოჭეუები თორემ გამოავლიებ.

გადია. არა, გენაცვალე! სულს გაუნაბავ... ხმას გავიმენდ... გავჭავდები. ოღონდ გი იმას გუფურთ იმას გი შემოგველო...

ექიმი. მამ გარგი... წაიყვანე გოგო და შედი ელენეს ოთახში.
(გადიან)

გადია. (გამობრუნდება) თავს რომ შემოგველო და შეგულოცო, ხომ არ გამოვიკვრდებით? თქვენს წამლობას ხომ არას აწეენ?

ექიმი. არა, არა! შეგიძლია, მაგრამ არ გამოავლიო გი ოგორმი.

გადია. არა ამისი ჭირიმიე! ამას გი გენაცვალე (ხელბზედ ჭკობის. შედიან).

ექიმი. (მარტო) საბრალე! სრული დარწმუნებულია, რომ თავს თუ შემოგველო და შეგულოცა ფესზედ წამოაყენებს! მეტი აღარ უნდა! ჭე... გამდელსაც შატვი ახდია!... ანგარიში... ყველგან ანგარიში!!... სხვა ვაღი და სხვა ღამაზი! სხვა მიმინო და სხვა ჩიტო!!... წავიდა ძველი ვაღი და გათავდა ელენობაც. მოვიდა ახალი ვაღი და შეიქნა ისევე თამარობა!... ჭკეყანა ჩარხია! ტრიალებს! თამარ ახლა სხსანლეს აშენებს და ელენე გი აქ ფელიგელში გღია ყველსაგან მიტოვებულ და დაწვებული. ვიღას რაღათ უნდა... მისი დრო წავიდა აღარ მობრუნდება! მოკვდე.

ბა და გულის შემტვივარნი არაგინა ჭყავს!... (არჩილ შემოდის) ააა!
 კარგ დროს მოხვედი! ესლა შენზედა ვფიქრობდი.

არჩილ. გამარჯობა! ჩემზედ ფიქრობდი?

ქეიმი. დიას. მაგრამ დაიგვიანე! აგი თარმეტ საათზედ მოკა-
 ლა?...

არჩილ (იქით-აქით ისელება. ჯდება) ჭმ...

ქეიმი. რა? ვის ათვალეოქებ? ჯერ ვერა ნახავ! სძინავს.

არჩილ. (სიჩუმის შემდეგ) გინდამ სასახლეში შევედი! როგორ
 მოვიფიქრებდი, რომ ერთს დროს სასახლის სამკაულს, დღეს სამოას-
 ლში გადამოიტანდნენ... სძინავს?... დღეს როგორღა არი?

ქეიმი. ჯერ არ მინახავს... ამბობენ, რომ მოხედვით არისო,
 მაგრამ....

არჩილ. მაგრამ?!

ქეიმი. განა არ იცი?... გუშინ არ გითხარ!.. მოიხედავს თუ
 არა ერთი: დიდი ხნის სიცოცხლე მანინც აღარა აქვს! კარგი ქენი რომ
 მოხვედი სასახლავათ და გულში არ ჩააჩინე...

არჩილ. სრულ გრძნობამია?

ქეიმი. რასაკვირველია. ეს იმისთანა სნეულებაა!... (სიჩუმე) ზა-
 ზიროსს არ მოსწევ?... რა გეძარბება ხელი გიკრთის? ავათ ხომ არა
 ხარ?

არჩილ. არათყერია. წუსელის არ მძინებია და...

ქეიმი. თვალებიც გემღვრება? ექ! ვინ შენ და ვინ ეგებები? გა-
 გულჩვილებულხარ!

არჩილ. უგელას თავისი დრო აქვს და ადგილი. სინარულსაც და
 მწუნარებსაც.

ქეიმი. მესმის... მესმის... სჩანს, რომ სიყვარული ისევე გი-
 ტრიალებს გულში!... ვერც დროსა და ვერც სიშორეს ვერ გამოუჩე-
 ლებია.

აწილ. მე რომ არ გითხრა, განა თვითონ კი ვერ მისვდება?! გამომინებდა კი არა იმ დიდ სიყვარულზედ დღეს სიბრალულიც წე დაერთო და ის მიწუხებს გულს.

ექიმი. არ გამტყუებ. უნდა გამოგიტყუდე, რომ ელენე უოკელ-თვის საყვარელი ადამიანი იყო და არის!... შეუცდომელი ქვეყანაზედ არავინ არის და არც შენ უნდა მიგეტყოს ისე ჩხინი და არ უნდა გადაგარტყულიყავ; მით უფრო რომ, როგორც თვითონვე ამბობ, სიყვარული არ გაგჭირბობს!... ეჭვ, რაც მოხდა მოხდა, რაღა გაქწეობს!.. განა სხვებს კი არ დაგჭირბობათ სატრფო?

აწილ. ჩემსაკით?...

ექიმი. შენ რა ვითომ?

აწილ. ის რომ მამინ ის ელენე დაგჭირბობდა მომიკვდა, რომელიც სულს უყვარდა და სწამდა ამ დროის ქართველ ქალის იდეალად, და დღეს ისიც კი ჰქრება, რომელიც მხოლოდ გულს შენის როგორც ქალი მარტოვად... ჩემი მწუხარება რა-გვინა! ჰე, რა გაქწეობს! რა გაქწეობს! რა გამოვა რომ ვინივლო!

ექიმი. უბ არი!

მ ე ს ა მ ე გ ა მ ა ს ვ ლ ა .

ისინივე და ხათუნია.

ხათუნია. ელენემ გამოიღვიძა და გამოსვლას ნდომულაბს... შეიძლება გამოვიყვანოთ.

ექიმი. ხომ არ გითქვამსთ აწილის აქ უოფინა.

ხათუნია. არა ბატონო, ჩვენ არც კი გვერდინია!

ექიმი. მამ კარგი! არაფერი უთხრათ! ჩემი კი მთავსუნეთ, რომ გიცდისთქო! კარგ გუნებაზედ წამოდგა?

ხათუნია. უკეთესი აღარ შეიძლება. გადიას ნახვაც იამა. (მი-
დის).

ექიმი. მეშინია: თუ უცბათ შენს დანახვასეულ ნამეტანმა აღელ-
ვებამ აწეინოს!.. არ შეიძლება, რომ ცოცხალი ხნით გასვიდე ამ ოთხ-
ნიდან? აი იქ შედი იმ ოთახში, ხანამ არ დაგძინოს!

აჩხილ. ბატონი ხარ! (გადის ხელ-ხელა).

ექიმი და ელენე. (გამოწყვთ გადიასა და ხათუ-
ნიას ხელ-მოკიდებული და
დივანზედ აწევენ).

ექიმი. (მიუხსლოვდება) როგორა ბძინდები ელენე? ხომ კარ-
გათ გეძინათ?

ელენე. ოჰ, დილა მშვიდობისა დოქტორო! დიდი ხანია აქ
ხარ? უკაცრავათ, რომ გაცდევინეთ! დღეს ძალიანაც კარგათა ვარ.

ექიმი. ღვთით თან და თან უკეთესობაში შესვალთ, რომ გა-
ზაფხულდება.

ელენე. (ნაღვლიანის ღვიძლით) ჰო! იმედი მაქვს, რომ მანამდე
ბოვრჩე!.. კარგია ექიმო ნუგეში, მაგრამ მისთანანთვის, რომელსაც სჯე-
რს, როცა ატყუებენ... განა მე თვითონ ვერ ვატყუებ ჩემს თავს?!...
მაგრამ ისიც კარგი ღვთის წყალობაა, რომ ვერ კიდევ კარგათა ვარ...
დოქტორო! დღეს აღარ გინახვსთ? თვითქო მოსკვლას აბირებდა?

ექიმი. უთუოთ მოკა, მაგრამ მე გი მეშინიან თქვენ! ვაი თუ
ვერ აიტანათ და...

ელენე. რა ვერ ავიტანო?

ექიმი. ვაი თუ აღელდეთ მის დანახვასეულ და არ გარკებთ.

ელენე. სიტყვას გაძლევი, რომ თავი შევიმაგრე. მაგრამ ეს გი
მიისხარი: კიდევ აქვს ჩემი სსოვნა? ნებით მოინდომა ჩემი ნახვა, თუ
თქვენ შეაბრალეთ ჩემი თავი?

ექიმი. გარწმუნებთ, რომ თქვენს სიყვარულს მოჰყავს. მისი დაბრუნების მიზეზი თქვენს გარდა სხვა არა უფიქრია-რას... მაგრამ ახლავე რომ შეფოთავთ, მე რა და იქნება... როგორ მოვიყვანო?

ელენე. არა... არა მიშავს-რას... არ ავშოთოდები, თორა დე გი დაძინახოს...

ექიმი. მაშე კარგი. დიდი ხანია ისიც აქ გიცდის! არჩილ! არჩილ! (არჩილ შეძრის და მიიწევს ელენესაკენ ძალ-დატანებულის დიმილით) მადლობა დეკ...

ელენე. (შეჭკივლებს და წამოვარდნას დააბიძებს) არჩილ!

არჩილ. (მოვარდება) ელენე!...

ელენე. გიდეკ შენა გსედავ?! არჩილ შენა ხარ? (უნდა რომ მოვიხიოს და ბოლოს ვითომც სელსა ჰკრავს) არა, არა... მე შენი ელენე აღარ ვარ!... დამავიწყდა რომ... ის ელენე... ის... (დაიწყებს ტირილს და სკელს).

ექიმი. არ გითხრობ?!... განა მაგას ჰქვიან თავის შემადგება... წყალი, წყალი! რა უმადვილობა არის?! ხომ იცით, რომ გაწყენსთ ეგ ადტატება და აღელვებს? (ხათუნისა მოაქვს სტაქსით წყალი).

ელენე. (სვამს) დოქტორო ეს ცრემლები გულს მიმძიმებენ... დიდ-ხანს მეგუბიან ნაღვლათ. ადრე თუ გვიან უნდა გადმოხთხეულიყვენ... აი ახლა უკეთა ვარ (სტდილობს რომ გაიღიმოს).

არჩილ. ელენე! განა მაგრე უნდა შესვდენ ერთმანეთს დიდი ხნის უნახავი მოყვრები? ნუ თუ ჩვენის ძველ მეგობრობიდა აღარ დაჩხენილა-რას, რომ სიახლოვესაც აღარ მივარებ.

ელენე. ეგ თქვენ უნდა გვითხროთ და ჩემგან გი განა სხვა გვარე შეყრა მოითხოვებს თქვენი ბარათის შემდეგ?

არჩილ. გულს-წორომის დროს ნამოქმედანი სხსავედერო არ არის-რას! მართალია იმ გასურვებულ გულსედ გზიდამ მოგწერე მხს-

ტე წიგნი, მაგრამ მეტე კი შეკინანე და იმ შენანებას შენც მისვლე-
ბოდი შემდეგის წერილებიდან.

ელენე. როგორ თუ შემდეგის? განა იმ გულ-საკლავ ბაჩათის
კარდა სხვებიც მომწიკე?

არჩილ. რამოდენჯერმე. და არც ერთხელ კი ვასუსი აღარ მი-
მიღია.

ელენე. მართლა?

არჩილ. ელენე, განა არ იცი რომ ვინც უყვართ და ვისაც ვა-
ტოვას სცემენ არ მოატყუებენ?

ელენე. ჩემმა ბაჩათებმა მანინც კვლავ მიგასვედრეს, რომ შენი
წიგნები არ მომსვლია

არჩილ. საქმეც ის არის, რომ მეც არ მომდიოდა! სჩანს, რომ
სასტიკი ცენზორი გვეყვლია ორივეს!... აქაც დეიდა შენის მანქანებს
უმუშავნია ეტყობა.

ელენე. რასა მწერდი?

არჩილ. განა არ იცი! რას მოიწერებოდა მეგობარი? (სინჟმე).

ელენე. არჩილ! ვიცი რომ დიდი ხნის სიცოცხლე აღარა მაქვს.
მას შენც კარგათ ჰხედავ და გეპრობები... მაგრამ შეპრობებით ნუ
მეტყვი, როგორც შენს სინიღისს ეკადრებოდეს, ისე მითხარ პირ-
დაპირ დაუფარავათ: კიდევ გიყვარვარ?

არჩილ. გარწმუნებთ.

ელენე. აღწინდულად?

არჩილ. სიყვარულით? თუ არ მეტათ ნაკლებ არა!

ელენე. სიყვარულით? ჰმ. ვატოვისცემაც ძველებურათა გაქვს?

არჩილ. (ყოყმობს) რა დროს მაგაებზედ ლაპარაკია?... მიყვარ-
ხარ და...

ელენე. არა, ვატოვისცემა ისევე აღწინდული გაქვს? ჰნა? რას გა-
მუბდი! მითხარ და გაათავე!... მივხვდი... მივხვდი, რასაცა გრძნობს
შენი ვატოვასანი გული!! (გაჩუბდება) გამაღობ არჩილ რომ არას
მეუბნები. „ვინც უყვართ და ვისიც ვატოვის ცემა აქვსთო იმას ტყუილს
არ ეტყვიანო განა?“ (ხელს უშვერს) გამაღობ! სჩანს ჩემი ვატოვის-

ცემაკიდეკე შეგრჩენია... მადლობა ღმერთს ასლა კი შემიძლიან, რომ ისევე გულ გასხნით მოგელაზარაკო ბეგრს რამეზედ. (ასველებს).

ექიმი. გამარა! ეგ აღელვება ძნელია თქვენთვის, თორემ მაგდენს ველარ ზიტანთ! ცოტა შეისვენეთ! განა შემიდგომში ველარ მოესწრებთ ერთმანეთთან საუბარს.

არჩილ. ელენე, გეთაყვა ასლა მაგის დრო არ არის. განა მერე ველარ მოესწრებით სულ ერთად არ ვიქნებით?

ელენე. არა სანამ ჩემს აღსარებას არ გეტყვი, მოსვენება არ შემიძლია! დატვირთულია ჩემი გული და ველარ შეიძლება სიმძიმის ატანას, თუ ესლავ არ გაკსენი გული და არ შევიმსუბუქე ის ტვირთი...

ექიმი. ცოტა მაინც შეისვენეთ, თორემ ვერ ზიტანთ: მეტათ დასუსტდით და...

ელენე. არა მიშავს რა.

არჩილ. მართლა, შეისვენე ცოტა! დამზვიდდი და მერე...

ელენე. არა, არა, ან ასლა და ან აღარადღეს: (ასველებს) რაი შენ მოგშირდი მის შემდეგ ბევრი უსამართლო გაცინება, დენა და ტანჯვა მოვითმინე... ბევრი რამ იჭარეს ჩემზედ, მაგრამ სმას არავის ვსტამდი: ჩემთვის ერთი იყო ვისაც რა უნდა ეთქვა. მათთან თავის გამართლებას, ჩემი თავის დამდაბლება იქნებოდა. მხოლოდ შენ იყავ ერთი ვისთვისაც უნდა გამესხნა გული, მაგრამ შენც შორს მეგულე-ბოდი და მეგულეობდი გულგრილათაც ჩემზედ. ასლა კი რაღაი ბედმა ისევე შეგვეყარა ამ თავითვე უნდა გიამბო ყოველიფერი.

ექიმი. მზვიდობით ბანდებოდეთ! (გადიას და სათუნას) აქ მოგონი, აღარც თქვენ იყოთ საჭირო.

ელენე. არა, დოქტორო! მე თქვენს გონავთ, რომ დარჩეთ. მისთანა სიადრელო არა მაქვს-რა, რომ სხალსიოთ მისი გამოთქმა შემტრეკს. მე მსურს რომ თქვენც აქ დგავსწროთ!

ექიმი. (ჩაღება) თქვენი ნებაა.

ელენე. წყალი მომეცით. (სვამს).

ანჩილ. მას ჩადგანც ჯღარ იშლი, ჯერ მე გაიმზოს ჩემ თავ-
გადასვალს, ჩემს მოგზაურობას... მანამდე შენც შეისვენებ და მერე
უფრო კარგათ იტყვი ჩემო ელენე.

ელენე. ანა, ანა, ანა მიჭირს-რა!... (აშოროთებული ამბობს და
თან ასველებს).

ექიმი. მე გთხოვთ, რომ ცოტა შეისვენოთ!

ანჩილ. მართლა რა ჯინია? რა სულ წასულობა!... ხომ არსად
მივდივართ?!

ელენე. ვიცი! ვიცი! აი ახლა კარგათა ვარ. აი ხომ ხედავთ,
ანა მიჭირს-რა! დამშვიდებული ვარ... (ასველებს). გასსოვს ის შავი
ღღე, როდესაც შენ თვალები აძისილე და მომშორდი?... შენს შემდეგ
ბერძენი ხანი ჯღარ გასულა, გაჩდა ვალი. მე მივედი და ყველაფერი
ერთხანი, რაც გუფშიდა მქონდა დაუფარავად... განჩისხებულმა ვაღმა
ჩემსედ ძალა მოინდომა. მასინ მომაგონდა შენი სიტყვები... მივხვდი
და გაჩქევა დავაბრე... თურმე დეიდა ჩემის ჩვეულებური ვერგობას თავ-
დარიგი მიეღო: კარები გარედამ გადაეკეტა და მოსამსახურებიც აქეთ-
იქით გაეგზავნა. (ასველებს) დავრჩით მარტო ვაღთან ერთათ ოთახ-
ში დამწვედუელი, როგორც ჩიტი ვაღისში. ოჰ, რო იცოდე თუ რა
მდგომარეობაში ვიყავი და რა შემართებოდა!... არც რჩევა, არც ვედ-
რება, არც მუქარა, არც თეცი და არც მოტყუება არ გამხვიდა იმ
ბინორთან (ასველებს).

ექიმი. ცოტა შეისვენეთ!

ანჩილ. ვიცი! ვიცი! სხვა რამესედ ვიმუსიფოთ!... ახლა ძაგის
ღრო არ არის!..

ელენე. მომიტმინეთ! ერთიღა საშუალობა დამჩნა და ბოლოს
იმას მივმართე: შევერდი ჩემ საწოლ ოთახში, სადაც ხანჯალი მეგუ-

ლეზოდა, დავატანე იმას სული და მოკინდომე გამსეცეხული კალის მოკვლა... მაგრამ, მეც რომ მის მოკვლის შემდეგ სატანჯველში არ ჩამეგდო თავი წინ-და-წინ საწამლაკი დავუღიე...

ექიმი. საწამლაკი?!

ახილი. საწამლაკი?!

ელენე. დიას... ხანჯალი რომ დანახს იმ გარყენილმა, გაქცევა დაპირა, მაგრამ, ვაი რომ კარები იმასაც ჩემსავით დაკეტილი დაურჩა... მაშინ გული მიჩხვავდა, რომ მომეკვლა, მაგრამ მიუჩხვაველი სული გა აგვიანებდა. ამასობაში მეც წადაც უტანაური გრძნობა მომწვა გულზე: სურვილი შექცევალა, თბილმა და ტკბილმა ჟრინატულმა დამიარა მთლათ გვამში... სწორ-მსედველობა დავკარგე... ასე მეგონა თუ მადლა სადაც ედემში დავფრინებოქო!.. წადაც უტანაური შემართებოდა... მსოფლოდ შენ გხედავდი იმ დროს, შენ გააღერებოდი და შენს ტკბილს ხვეწანში ვიყავი. დიდხანს თურმე ვიყავ გრძნობა დავარგული და რომ გამოფრინებოდი, ვნახე რომ, დეიდა ჩემი საზინდარის დიმილით შეაღერებოდა და ნუგეშს მამუეკვდა... მაშინ მომავინდა... მივხვდი თუ რაც გადამხდა და დანაშთენი ვი შენმა ბაწათმა შემატყობინა.

გადია. (უცბათ იკვილებს) უი! დამქოლეთ მე სულ წაწყედილი და მომჭერით ეს დასამიწებელი ხელები! შვილო! შვილო!... ავი მე ვუფთვილვარ შენი დაღუპვის მიზეზი?!

ვეველანი. რაო! რა დამემართა?!

გადია. უი! მე სასიკვდილეს! რაღა რა დამემართა... საწამლაკი ვი არ, სიუვარეულის წამალი დავუღეკვია... იმას გადაურეკვია! უიძე, უიძე!...

ექიმი. რას ამბობ! სომ არ გაგიჟდი?

გადია. ნეტავი მართლა გაგვიჟებუღევიყავ და ამ დღეს ვი არ მოსწრებოდა ჩემი წაწყედილი სული!... ვიტოდი სადაც ქონდა ჩემს ელენეს შენასული საწამლაკი... და ქალბატონმა გამომაცვლეკვინა და

მაგიერად სიყვარულის წამალი ჩამადება. სამსურვალა შექრის-
ყინულის ფშხენილი. უიმე! შვილა! შვილა! (ყველანი გაკვირვებით
მიჩერებია).

ექიმი. ჰმ, ახლა კი ცხადია რაც ამბავი ყოფილა! გესმის აჩ-
ხილ?...

აჩხილ. განა ეს შესაძლებელია?

ექიმი. კერა ხედავ, თუ აჩ ყოფილა? ჰმ...

აჩხილ. (ხელსა ჰკიდებს ელენეს, რომელიც უცნაურათა ჰქვია)
ელენე, გესმის!...

ელენე. (თავის ქნევით) გვიანლა აჩის!...

აჩხილ. (ცოტა-სნის სიჩუმის შემდეგ) ელენე! წელან, რომ შეგი-
თხებოდი: „გაქვს თუ აჩა კიდეც ჩემი პატარის ცემა?“ შემოდინან
ახლა გიპასუხონ? (ელენე თავს უწევს) ახა იცოდე, რომ ერთი-ორად
მეტი ჩემო სიცოცხლე! მაგრამ მაგიერად შე კი ჩემი თავი შემხუდა...
ოჰ, რა დანაშაული ვარ შენთან ჩემო ელენე!... კერ დავიმორჩილე ჩემი
უგნური თავ-მოყვარება და უგნურად შემოვიტანე შენზედ ეჭვები!...
აჩა, აჩა ელენე! ახლა კი გხედავ, რომ მე აჩასადეს აჩ ყოფილვარ
შენთან მეგობრობის დიხსი!...

ელენე. (თვალ-ცრემლიანის დიმილით) ნუ... ნუ, მაგას ნულა
იტყვი ჩემო აჩხილ!.. განა შეიძლება, რომ მოყვარემ მოყვარეს გულად
აჩ ატ... (ახველებს) უჰ!... (ცოტა-სნის შემდეგ) ატკინოს. (ხელსა
ჰკიდებს).

ექიმი. აჩხილ! შენ მანც უჩიე, რომ ცოტა თავი შეიმაგ-
როს!...

ელენე. აჩა, დოქტორო! აწ მე აღარ მიჭირს-აჩა. ტვირთი
მომცილდა... იმედია რომ აწ აღარ მოგჭკვდება?

ექიმი. ბუნება ძლიერია!..

ელენე. დიხს, მწამს! ჩემი აჩხილ ისევე ჩემია? უნდა... უნდა
დიხსანს ვიცოცხლო!.. რა ნება მაქვს, მოგჭკვდე?.. განა აჩხილ აღარ

მოკვკვდები?... განა? დიდ-ხანს... დიდ-ხანს ვიცხვრებთ ერთად და კიდევ მოკვსწრებით იმის... იმის....

არჩილ. დაწმუნებული ვარ!.. (თავისთვის) თურმე კი ყოფილა მისთანა შემთხვევაც რომღესაც ვინც უყვარსთ და ვისაც ჰატყავს სცემენ კიდევ ატყუებენ...

ელენე. ჰა?... გაზაფხულზედ ზღვის ჰიროთ სადმე წავიდეთ... მეტი უცხო ქვეყნებში და თან დან გამოკვობინდება და.... (სუსტდება).

გადა. (წუწუნით) შენ კი მოჩხები გენაცვალე, მანამ მე კი უნდა წავილა მაგიერად შენი ჭირი: ხუთ-ჯერ ექვს-ჯერ ვარ თავ-შამოკლებული და შენ ჭირ წანალები, შენ კი დაგენაცვალს შენი გადა!

ელენე. (ანიშნებს რომ წყალი ასვან) სხს....

ექიმი. (აწოდებს წყალს) არა უშავს-რა. არა! არაფერია!...

ელენე. (ხელს უზოტინებს არჩილს. არჩილ აძლევს ხელს. ელენეს დიდხანს უჭერის მისი ხელი და შეჩერების) იცი რა გითხრა... რომცა... რომ... (დააწყობებს სრიალს და მოკვდება).

არჩილ. (ხელს ადებს) გათავდა?!...

ექიმი. კიდევ იტოცხლებდა რამდენიმე დღეს, რომ ასე არ აღუდგებოდა.

გადა. მომიკვდა?... უი! (დაეცემა გულ-შემოყრილი. სათუნის გავარდება კარში).

ექიმი. ჰე, ყველას ეს ბოლო მოგველის. (მიდის და სტდილობს გადა მოაბრუნოს. არჩილ გაშტყრებით დახერხობა ელენეს).

კულურ-ხანუმი. (შემოიჭრება თმა გაშლილი) უიმი! ეს რა მის-მის?!... მართალია?! ხეი მიშენიერი ელენე აღარა მყავს!.. მომიკვდა?!... უი! უი! გამწარებულ დეიდა-მისს. ელენე! ხეი ბედნიერება! მგას

მოკვლადი შენგან? შენს მშვენიერ ხელებს უნდა დაეყარა ჩემს გულ-
ზედ შავი მიწა და შენ რა გიქნია ეს? რათ მომასწავრ შენ სიკვდი-
ლი? აკი გეუბნებოდი, შეილო, ჩამოეთხოვე იმ ურჯულეებს... იმ
სოხტებს, თორემ კარგს არას დაგაყრინან-თქო? ვიცოდი.. ვიცოდი,
რომ მაგრე დაგემართებოდა მათ გადამიდეს!..

ანჩილ. ბატონის-შეილო! კმარა ამდენი თვალი-მაქცობა!...
ეყოფა რაც სიცოცხლით გაჭკიცხეთ ეს საბრალა!... აწ მანც მოა-
სკენეთ და ნულა ბლალავთ ამ წმინდა გვამს ფარისკვლურის ცრემ-
ლებით.....

კულურ-ხანუმი. (გულ-მოსული) რა? შენ ვინა ხარ, რომ ჩემს
ოჯახში ბძანებლობ და ჩემის სისხლისა და ხორცის ტირილს მიკრძა-
ლავ? არ იცი რა იყო ეგ ჩემი?

ანჩილ. მსხვერპლი! სხვა არაფერი!.. საერთო სხვა რა უნდა
ყოფილიყო თქვენში? არა ბატონის-შეილო!.. შეგიძლიათ სხვები
მოატყუოთ და ჩვენთან გი ეგებოთ აღარ გამოდგებათ!... თუ ელენე
თქვენი ყოფილიყოს, მაშინ ეს დღეც აღარ დაადგებოდა. ესეც იმ
გარყვნილების მოკვებში, რომელსაც უმეტესობა შენატრის და მიახნია
ცხოვრების იდეალათ, ისეთი მომცურავი სიწინასი იწებოდა როგორც
ბძანების დღეს სხვები თქვენგან გაწვრთნილ-გამოზდილები! მაგრამ
ჩვენი რომ იყო მიტომაც შეიქნა უდროყო მსხვერპლი!... ეს პირვე-
ლი მსხვერპლი რომ არ არის თქვენის ძლიერებისა. თქვენთან ბრძო-
ლაში ამისთანებს ვერ კიდევ ბევრს დაუჭკარგავთ, მაგრამ უფრთხილ-
დით გი მომავალს!..

კულურ-ხანუმი. რა! რა! ბძახეთ! ბძახეთ! აღარ გადათქვით
გი მერე, რომ მთავრობის წინააღმდეგობას ქადაგობთ სასალ-
სოთ?!..

ანჩილ. (ძალ-დატანებულის სიტყვით) ხა! ხა! ხა! ხა! ხა! ეგ
კარგი იარაღი გიჭირავსთ ხელში! ეგ არის თქვენი ძლიერება! სლმა-

თაც გაზრიათ და ფარათაც... მაგრამ აქ კი ამ შემთხვევაში გამოუ-
დგარია (ზურგს შეაქცევს და მოუბრუნდება) მშვიდობით ჩემო ელენე,
შენ კი გადაწხი ამდენ სანაცვლობას, მაგრამ რა ქნას იმან ვისაც შე-
ნის დაკარგვით მწუსნაება გაუფრველდა... მშვიდობით. (დაიხრქებს და
ფარდა დაეშვება.)

(დასასრული)

დავით გურამისწვილი და მისი დრო

წერილი მეორე

ჩვენ დაგტოვით ჩვენი პოეტი დავით გურამისწვილი თერგზე, სდაც მიაღწია მან ტყეობიდან გამოქცეულმა 1727 ან 1728 წლის დამდეგს. აქ უნდა გათავებულყოფიერ ის შიმშილ წუთრვილობა, შიშვლობა და მონება, რომელთაც ითმენდა ტყეობაში, აქ მას შეეძლო უშიშვრად ამოქსუნთქა, მოეწურა და შეეძლო ის ოფელი ჯაფისა, რომელიც აუტანია ტყეობაში და ეგვს თავისუფლების ნყოფი, რომელსაც მოკლებულ იყო აქამდის. გარდა ამისა შეეძლო აქ გაეგონა ამბები, რომლებსაც ფრთები უნდა მოქსნათ მისის იმედისათვის. თერგის შესართავზე, ჯვარის ცისეში და სოლადშიც მასინ იდგა ქართველი ჯარი, რომელნიც მოწვეულიყვნენ სამშობლოდგან იმპერატორის პეტრეს-მიერ და ესასწენ თერგზე (უძთავრესი ნაწილი ამ ჯარისა შემდგარი იყო იმ ქართველებისგან, რომელნიც გარდმოქყვა რუსეთში მეფე აწხილს 1700 წელს), ჯვარის ცისის და უისლარის ასლას აგრეთვე დარუბანდში (დერბენტი), სდაც მათ ქონდათ საკუთარი ეკვლესია და მონასტერი (БУТЬ. I გვ. 131). ეს სასიამოვნო ამბები პოეტს შეეძლო ადვილად შეეტყო; მაგრამ ამასედ უფრო სასიამოვნო გარემოება ის იყო, რომ სოლადში და მის არე-მარეს იმ დროს ცნვარობდა ბერი იმ ქართველთაგანი, რომელნიც ასლადთ მეფე ვასტანგს და აქ დაწხნილ იქმნენ, რადგან რუსის მთავრობა მეფეს ნებას არ აძლევდა რომ დიდძალი ამაღა წაეყვანა პეტრეზურდში (რამოდენიმე ნაწილი

ამაღისა ამავე მიზეზისაგან დასტოვას მან აგრეთვე აშტარხანში). ესენი ყველანი ქართველნი იყვნენ და უუჭველია, რომ გურამისშვილს ბეგრე ეყოლებოდა მათში ნაწინაობი ან ნათესავნი, რადგან ჩვენი ჰოქტის კვანჩულობა ქართლში გამომჩინებული და ყველასთვის დიდი საჩინო იყო. ეს უნდა ყოფილიყო მიზეზი იმისა, რომ ჰოქტი თერგიდვან სოლადს წავიდა პირდაპირ. მოსკოვს (სადაც მას შემდეგ ვასტანგი თაგის ამაღით სტახოვრობდა), აშტარხანს და სოლადის ქართველობას ხშირი მისვლა-მოსვლა ქებნდათ ერთმანეთთან, განსაკუთრებით ამ დროს (1728 წ.), რადგანც მეფე ასლად მობრუნებული იყო სპარსეთიდან, სადაც დესპანათ იყო გაგზავნილი, როგორც მოვისსენიეთ პირველს წერილში და იმყოფებოდა აშტარხანში, რადგანაც აქ შეახერხეს ჩინიანობის შიშით (переп. Бутк. матер. для исторіи кавказа т. I). ამის გამო ჰოქტი სოლადიდან აშტარხანში წავიდა ვასანის ზღვით მეფის სახასიათო. რადგანც ჰოქტმან მიაღწია აშტარხანს, მეფე წასულიყო მოსკოვს. მაგრამ მისი მეზარევე კაცები, რომელნიც მას უკან მისდევდნენ, როგორც სჩანს, შეუჩერებიათ აშტარხანში (переп. გვ. 181 сур.) და აქნება ჩვენი ჰოქტი ამ მეზარევეს განუყა აშტარხანიდან მოსკოვს, სადაც მისულა 1730 წლის დამწვებს, ჰეტრე მეორის სიკვდილის შემდეგ (18 იანვარი 1730 წ.) და იმპერატორიც ანნას ტანტზე ასვლის წინ (მარტი 1730 წ.) აქ წარუდგას ის მეფე ვასტანგს და მის შვილს ბაქარს და მათს კრებას. ✓

ამ მოგზაურობას თერგიდამ მოსკოვამდი ჰოქტი მოკლედ გაისვენებეს შემდეგის სიტყვებით:

„თერგიდამ მე სოლადს წავიდა, სოლადიდან აშტარხანსა; მუნით მოსკოვს, მეფე ვასტანგს, ბაქარს შინააღსას სახს ვეახელ და თაყვანსა ვეც“.

მეფე დახვდა ჰოქტს დიდად დაღონებული და მწუხარე. მეფე სწუნდა იმაზე, რომ კვლავ მიესწრო იმპერატორის ჰეტრე დიდი-

სათვის *), რომლისაგან იყო მოწვეული; სწუნდა, რომ მის შემდეგ ზედაზედ ორი სელმწიფე მიტროლიფენენ (იმპერატორისა ეკატერინას მოკვდა 6 მაისს 1727 წ., რომელსაც ვანტანგი დესპანად იყო სპან-სეთში და პეტრე II მიიწვალა 18 იანვარს 1730 წ.). აი რომელი მოგვითხრობს ამასე თვით პოეტი:

„ექვსის წლის წინათ ჩემს უწინ ქართლიდამ წაბძნებულნი,
 „რს მიველ მოსგოვს, ვინილე მევე და ქართველთ კრებულნი;
 „რომლისაგ სელმწიფისაგან მუნ იყვნენ დაბარებულნი
 „იმისთვის გვლარ მიესწრათ, მით იყვნენ გამწარებულნი.

„ეკთს დიდს პეტრეს და ორს სხვასა მოძღვრათ წუთი სოფელი,
 „წინათმოდათ მოკლელ სამყოფი, ემოვნათ გრძლად სამყოფელი;
 „მით სუკდა ვანტანგ მეფესა გონების დასყოფელი
 „სტემოდა გულსა, განეჭრა გრძლად თვითის შესყოფელი.

„ამაზედ იყო მგლოვარე, ცრემლი ამისთვის ზდიოდა,
 „სამი სელმწიფე ზედი-ზედ მოკვდნენო, გული სტვიოდა“...

ვანტანგი სწუნდა მეფეების სიკვდილზე განსაკუთრებით იმისთვის, რომ ზედა-ზედ ტანტის დაცლამა და მათზე სელმწიფეთ ცვლილბამ გაუძნელა საქმე, დაუშალა სისრულეში მოყვანა მისის გულის

*) შირველ წერილში ჩვენ მოვისსენიეთ, რომ რომელსაც ვანტანგ მეექვსემ მიაღწია პეტრეზრულს იმპერატორი კიდევ ცოცხალი იყო; ჩვენ ვაფიქსიონებდით ამას ბროსესს აწრზე, რომელიც მისგან გამოთქმულია ვანტანტის გეოგრაფიის წინასიტყვაობაში. მაგრამ, რომელსაც სხანს ახლად გამოჩენილი დოკუმენტებისაგან, ბ. ბროსე სტედა. ვანტანგს დიდებული იმპერატორი ცოცხალი არ დასვედრია. უბრალოდ სანუთი ამისა ის არის, რომ იმპერატორის დასათვალავების „ცრემლისაზე“ (8 მარტს 1725 წ.) არც ერთი ქართველი არ ყოფილა, დასავლურული არ არის, რომ ვანტანგი არ დასწრებოდა ამ და-

წადილისა და მთელი ეჭვისი წელიწადი უნაყოფოთ გაატარებისა სამ-
შობლას გარეთ, სადაც დღითი-დღე მოელოდნენ მას ძლიერის გა-
წკრთნილის რუსის ჯარით, თაფ-იარაღით, ზანზანებით, საზინით
და სურსათით. მეფე ყოველგვარ მტრადინებებს სმარობდა სელმწიფეს-
თან, მის უმთავრეს მინისტრებთან, სენატში, კოლეჯებში; საჭმეს
ფეხზე აყენებდა და იმ დროს რაღაც სედავდა, რომ მიზანს მიუხ-
ლოვდა, რომ მოიწია ბოლოს, როგორც იყო, მისის წყურვილის
ასრულების ყაში სწორეთ იმ დროს რაიმე მოულოდნელი შემთხვევა
საჭმეს უგვანდავდა, ფეხს წაუდგამდა ყველა მის იმედებს, შლიდა და
აწვდევდა ყველა მისს ნამოქმედანს. ასე უნაყოფო ღოდინში გავიდა
მრთელი ეჭვისი წელი და წინ მომავალი მანის ბნელი იყო, ანსით
სჩანდა, როდის მოეღება ბოლო ამ უნაყოფო ღოდინს. ეს მეფეს
აშოგოებდა, ალეუებდა, სწუსდა, ჭმუნვარებდა და არ იცოდა რა
ეჩნა, ამ ყოფაში ნახა მოსუცი მეფე მოსკოვში მისულმა ჩვენმა პო-
ეტმა, რომელიც გარდმოგვცემს, რომ ის (ვასტანგი VI)

„თავისას, თავის ქვეუნიას უბედურობას ჩიოდა,

„გაგრძელდა საჭმე, გაგრძელდა, რაღაც ვსთქვა, რა ვარჩიოდა“...

30

პოეტი მოსკოვს მივიდა 18 იანვარის და მარტის შუა 1796 წ. და
მეფისგან კარგათ იქმნა მიღებული; მეფემ შერიცხა ის თავის კრე-

მარხვარედ, თუ რომ ამ დროს პეტერბურღში ყოფილიყო. თვით ჩუ-
ნი პოეტი გვიჩვენებს, რომ ვასტანგს და მისს კრებულს ვეღარ მიეს-
წროთ დიდებულ იმპერატორისთვის (დავითიანი გვ. 81) უფრო მის-
ლებია ბ. პეტროვის აზრი, რომ ვასტანგმა იმპერატორის სიკვდილის
ამბავი გზაზე შეიტყო, წაინტინში (*Мат. для новой истории Кавк.*
II. Г. Вуткова I, გვ. 64) და პეტერბურღს მიაღწია მხოლოდ
25 აპრილის 1725 წ. წარედგინა იმპერატორს კვატერინეს I (*ibid. III,*
გვ. 30). მისაღები არ არის გოლიკოვის აზრი, ვითომ ვასტანგი მი-
სულიყოს პეტერბურღში 23 ნოემბერს 1724 წ. და წარედგინა
დიდ პეტრეს (*Голиковъ т. X გვ. 448*).

ბუღში, უბოძა ჯაბაღარ-ბაშობა და დააყენა თავის სასახლეში. ამის იქით მისი ბედი შეერთდა მეფის და მისი კრებულის ბედთან და ერთად მათთან იყოფდა საერთო ჭირს და ღზინს.

როგორც სჩანს ზოგჯერ მალე გამოიჩინა თავი მეფის სასახლეში. დადგა დიდი დღესასწაულის დღეები — სარებობა, აღდგომა. ამ დღეებში მეფე და ქართველობა მხიარულად ატარებდნენ დროს; მეფის სასახლეში, ჩვეულებრივ, გამაძრებოდა სოფლე მკვლამბა, ღზინი, სადაც ჭამა სმის, ჩანგთ კერის, თამაშობის და სიმღერის შემდეგ ზირველი ადგილი ეჭირა შაირებს, ზმებს, ურმძლოდაც ანც ერთი ღზინი ან იმაძრებოდა მეფის სასახლეში. უმჭველია, რომ აქ, დიდ-კაცებში გურამი შვილმან ზირველად გამოიჩინა ზოგჯერობის ნიჭი. მეფის კრებულში ყოფილა რამდენიმე მოშაირენი; იმათში დასახელებული აქვს ზოეტს ჯავახნიშვილი*) და ვიდაც თამაშ**). მოსწრებულის ლექსით ზოეტს გადაუჭარბებია ჯავახნიშვილისთვის, როგორც სჩანს შემდეგის მშვენიერის ლექსიდან, სადაც ზოეტი ღამაზად გვიხატავს ქართველთა მკვლამბის სურათს და თავის შეჭარბებს მოშაირე ჯავახნიშვილთან:

„მიწყალბეს მათ სახელთ, მომცეს ჯაბაღარ-ბაშობა.

„ღმერთმან ბევრჯელ გაგიოთნოსთ სარებობა, ქრისტეს-შობა!

*) მეფის კრებულში იყვნენ ორი ჯავახნიშვილები: გერასიმე და შილა (*Полн. Собр. законовъ россійск. имп. т. X № 7545*). ერთ-ერთი მათგანი უნდა იყოს ის ჯავახნიშვილი რომელსაც იხსენიებს აქ ზოეტი.

***) ამ თამაშთან ზოეტს მიუწერია ერთი წერილი გალექსილი, სადაც უმტკიცებს, რომ მისი ლექსი „მხეთა-მხე“ (ამ ნაწილს ლექსი მართლად აქვს ზოეტს დაწერილი) რომელიც ამ წერილთან აღბათ თამაშთან გაუგზავნია და სადაც „მხეთა-მხის“ სახელით ის ღვთაებას იგულისხმებს, რომ ეს ლექსი სჯობია თამაშის ლექსს „ქალთა-

„გარგი იყვის აღდგომისა მეფეთაგან მეველიშობა,
და უძმა შინი, გალახანი, ჩანგთ კვჩა, მღერა თამაშობა.

„ჯავახნიშვილს გამაღუქსეს, მოშაირეს ჩემებრ ცუდსა,
„შირად მჭლესა, ტანად სმელსა, ვით ნუჟრიანს სესა მრუდსა;
„რაც მე უთხარ, მას მიახნდის ვით ნარ ცუცხლი უჯან გუდსა,
და „ბეგრჯელ ასე იმწვიტინის, გოტვით ძირს დასცემდის ქუდსა“.

ამ ლექსიდგან ცხადათ დასანახია, რომ ჰოეტის გამაღუქვა ჯავახნიშვილზედ იყო სრული და უეჭველია, რომ ამ გარემოებას შესამჩნევი შედეგი ჰქონის ჰოეტის კეთილ დღეობაზედ. ის იქმნა ამის შემდეგ უფრო შეეგარებულ იქნა მეფისგან და მისის გრებულისგან. მას გხედვთ ყოველგან ვახტანგთან მოსკოვში, ასტრახანში, დერბენტში, სანამდის მეფის სიტყვას ზოლო არ მოელო; შემდეგ ახლდა ბაქარს, მეტე რაჯა დაარსდა რუსეთში ქართულთ გუსარის ჰოლცი, ის ამ ჰოლცს არ მომარებია. ყოველგან და ყოველთაგან ის იყო შეეგარებულა,

მოსკოვს, რადგან ღვთაება ვახტანგისაზე მადლა დგას. აი თვით ეს ჰოლციმეორე ლექსი :

„თომავ, დავით მეუ ამ წიგნს მოგართმეო!

„წაიკითხე, შენ გაშინჯე, კარგათ შეიტყეო,

„რომელიც ხმა შენ შეგეწყო მეც ის შეგაწყო.

„თუ რამ შენთვის მომეზაროს, შენთვის გარდიწყო.

„ტანსა რაც გინდა უჯავი, თავს ნუ შეძირეო.

„უკარჯად ნუ ვიქნები ძმაო ამაზეო,

„რომ ეს სიტყვა შემოგკადრე, ვერ გითავაზეო.

„შენს „ქალთა-მოსკო“ ბევრითა სჯობს ჩემი „მხეთა-მხეთა“,

„ჩვეყანაზედ არსად არის იმ სიღამაზეო.

„თუ ნახეგდი იკადრებდი მთხვევანს თხვევზეო.

„გამოგარჩივე მე იფულა, შენ შესვეტე ბზეო

და ჩემს თეთრს თულუნს არვინ გასცვლის შენს შავს არსაზეო“

რეპელი ქართველობისაგან თავისის ლექსით, ხან მოსუძარით და მო-
თამაშით, ხან კი სეკდინით მამულისგან მოშორებულს ქართველო-
ბას უღსენდა, ჭირს უმსუბუქებდა და ანთებდა მამულის სიყვარულის
ცნებს მათ გულში, რომდესაც ცივი ჩრდილო უტიკებდა, უჭრებდა
ამ ცნებს.

თუმცა წელიწადები გადაიარა და ის მიზანი, რომლისაგანაც აქ
იყო მოსული მეფე თავის ვრებულთ, ვერ იყო მიღწეული და ბეგრმა
წელმა (1724—1735-მდინ) უნაყოფო ღოდინში ჩაიარა, მაგრამ
მეფეს და მასთან მეფის ქართველობას უსარგებლოდ მანც არ გაუ-
ტარებია ეს ხანგრძლივი დრო. განათლებული და განათლების მოყვა-
რე მეფე, თუმცა სამეფოს მოშორებული, დღე და ღამ ზრუნვიდა სამ-
შობლასათვის, რომლის სწავლით განათლება, ევროპიულ ხალხებთან
მის შინაურს წყობილებასთან, გონებით და სოციალურ წყობილებას-
თან შეთვისება იყო უმთავრესი საგანი მისის სურვილისა. სამეფოს
მართვისგან მოცლილმა მეფემ, მოსკოვში მცხოვრებთან, მონიმანა
თავისუფალი დრო ამ თვისის გულის წაღილის მისაღწევად და ათს
თუ თარმეტს წელიწადს თავისის ვრებულის დახმარებით და შემწეო-
ბით დასდგა ღვაწლი, რომლითაც მოისუიდა კეთილ მესხიერება სამშობ-
ლსი. აქ მან განაგრძო ის შრომა საქართველოს ისტორიანზე, რომ-
ელიც იწყო მან სამშობლოშივე და რომლითაც აღიდგინა მან უკვდავი
ძველი საშვილიშვილოდ. განათლებული სამღვდელთების შემწეობით,
რომელიც თან იასლა საქართველოდან, მან განაგრძო სამშობლოშივე
დაწეული ღვაწლი საეკლესიო და სამღვთო წიგნების თარგმნისა,
შესწავლისა და ბეჭდვითი გამოცემისა მამხადა ბეგრის საეკლესიო
წიგნები და მრთელი დაბადება საბეჭდავით, რომელნიც მისის სიკვდი-
ლის შემდეგ გამოცემულ იქმნა 1743 წ. უფროსი მისის შვილის ბა-
ჩისისგან. მეფის და მისის შვილისაგან აქ დაწესებული სტამბა, სა-
დაც ბეჭდებოდა ეს წიგნები, შემდეგ ბაქარის სიკვდილისა (1750 წ.
1 თებერვალი) არ დაწა უსარგებლოდ ჩვენის მწველობისთვის! ის

გარდავიდა კათალიკოსი ანტონ შირველის ხელში, რომელმან ბევრი სასარგებლო ქართული წიგნები დაბეჭდა. (. . . .) იქვე, მოსკოვში ვასტანგ მეფის მუნ მყოფობაში მეფის მეორე შვილმა ვასუშტიმ დასწერა თავისი საქართველოსი გეოგრაფია, რომელიც დაუთვსებელი საუნჯეს შეადგენს ჩვენს გეოგრაფიულს და ისტორიულს მწერლობაში და საქართველოსივე ვრცელი რუკა *), რომელიც აგრეთვე დიდთა სახინათ, ძვირფას და უკვდავ შრომათ უნდა ჩაიხიფოს ჩვენს მწერლობაში. ამ განათლებულ და მშრომელ ქართველთა საზოგადოებაში სცნოვრებდა, მონაწილეობას იღებდა ჩვენი პოეტიც გურამიშვილი, რომელმანც დაგვიტოვა აგრეთვე უკვდავი ნაყოფი თავისი პოეტურის ნიჭისა.

მაგრამ უმთავრესი საგანი მეფის გულის წადილისა და მეცადინეობისა მანც ის იყო, რომ გამოეთხოვა რუსის მთავრობისაგან რამდენიმე ჯარი და საშვალება სამშობლოში მობრუნებისათვის და დაკარგულის ტასტის დაშვრობისათვის. ათი წელიწადი დაჟეო მეფემ უნაყოფოდ რუსეთში (1724—1734 წ.) ბოლას, როგორც იყო, საზოგადო პოლიტიკის მსჯელობას ვაკვასიაში იმ ნაირი მიმართულება მიეცა, რომ ვასტანგ მეფის სამშობლოში დაბრუნება თვით რუსის მთავრობის პირ-და-პირი ინტერესებისათვის იქმნა ფრიად საჭიროდ. ამ გარემოებისგამო მეფის გულის წადილს აღსრულების ყაბი დაუდგა.

*) ეს რუკები ვასუშტის საკვირველის ხელგონებით დაუწერია რვა დიდ თაბასზე და შეიცავს დაწვრილებითს ცნობებს საქართველოს გეოგრაფიულ სასულებზე და ესლა ყაზანის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის საკუთრებას შეადგენს. სამწუხაროდ რვა თაბასიდგან დაჩენილს მხოლოდ ოთხ-ნახევარი. რუკებზე აწერია დრო შედგენისა 1735 წელი. ამ დროს ვასტანგი ცოცხალი იყო და რუსეთში იმყოფებოდა.)

ეს გარემოება იყო განძლიერება ოსმალეთის სარქველში და სპარსეთში წინააღმდეგ რუსეთის გავლენისა ამ ქვეყნებში. რუსეთის მთავრობას სხვაში უჭირდა მრთელი კასპის ზღვის ნაპირების დაჭერა და მკრანდ იქნის მოკიდება იმ ადგილებში. ამ მიზნის მისაღწევად რუსეთი დღე-ღამე-ღამე იმას სცდილობდა, რომ სპარსეთი და ოსმალეთი გადაემტკიცებინა ერთმანეთთან და ამ სასიით დაეუმჯობესებინა ოსმალეთი (*nepen. LXXXI*). ყველაზე საშიშარი რუსეთის მტერი იყო ოსმალეთი, რომელიც იმ დროს განთქმული იყო მძლავრობით. ამიტომ რუსის მთავრობა ყოველგვარ საშუალებას ეძებდა და ხმარობდა, რომ მათგან ძალა მოეღო, ან დაეშორებინა მანც იმ ადგილებიდან, რომელიც დაზარალდა გულში უჭირდა და სადაც ოსმალეთთან შეჯახება საშიშარი იყო რუსის მძლავრობისათვის (*symm. I. გვ. 106*). ამის გამო უმთავრესი ძალა რუსის პოლიტიკისა მიმართული იყო ოსმალეთის ძლიერების შესამუსრველად. ამ მიზნისთვის რუსის პოლიტიკამ საჭიროდ დანახა ჩვენს მეოთხეებთან და ერთთავებთან დახმარება, ჩინებით და ჯამაგირით მათი გულის მოპოება, ოსმალეთს წინააღმდეგ იღუმალ წაქეზება, რადგან პირდაპირ მათს წინააღმდეგობას ვერ ბედავდა ამავე მიზნისთვის. რუსის მთავრობა სხვადა მტერსაც ურიგდებოდა, სპარსეთს უმეგობრდებოდა, ოსმალეთს წინააღმდეგ აქეზებდა და იღუმალ ეწეოდა, თუმცა იმავე დროს სპარსეთის განძლიერებას წინააღმდეგი იყო თვით რუსეთის ინტერესისთვის.

ოსმალეთსაც, თავისის მხრით, არ მოსწონდა რუსის განძლიერება კასპის ზღვის პირებზე და კავკასიელ ხალხთა შუა. ამიტომ თავდადებით ადგებოდა მათს მოძრაობას ამ ადგილებში; უმტრობდა ყველას, ვინც რუსეთთან კავშირს იკეთებდა, სცდილობდა თვითონ დაეზარებინა ის ადგილები, რომელიც დაზარალდა ღამედა რუსის მთავრობას, ეძებდა მომხრეებს კავკასიელ ხალხებში, შეედიდა და ეწეოდა მათი შეპყრობას ან იღუმალ რუსეთის წინააღმდეგ და სსვ.

მას შემდეგ, რაც იმპერატორმა დიდმა პეტრემ დაიწიეს კასპის ზღვის დასავლეთი ნაპირები დარუხანდი (დერბენტი), ბაქო, (გილიანი) და საქართველოს მეფესთან მეგობრული მიწერ-მოწერა გამართა, ოსმალების უმთავრესი უურადღობა ჩვენს ქვეყანაზე იქმნა მოქცეული. რუსის ხელმწიფის მეგობრმა კასტანგ პირველმა იგემა სიმწარე მათის ძლიერებისა: დაგარგა სამეფო ტახტი და იძულებულ იქმნა რუსეთში გაქცეულ იყო. ოსმალს მთავრობა ყოველ ღონეს ხმარობდა ამის შემდეგ, რომ მაგნა მოედგა თვის საქართველოში; განძლიერა თავისი ჯარი სანათბაგოში, ყაზანში, უფრო გამაგრდა აჭარაში, აიღო და მაგნად დადგა შავის ზღვის კიდეებზე (ფოთში, ანაკლიაში, ყულუკში, სოხუმში,*) და ამ სიმაგრეებიდან ემუქრებოდა და კიდევ მწარეთ სჯიდა ყველას, ვინც კი რუსეთის ერთგულებას აცხადებდა. (перен. გვ. 196). კასტანგ მეფის დამარცხების შემდეგ თურქთა მისცეს ქართლის სამეფო თვის მომხრეს და რუსეთის მომტყვე იხუ მეფეს; ტფილისში, გორში და სურამში ჯარი დააყენეს, როგორც პირველ წერილში მოვიხსენიეთ. ზედაყელაზე ქართლ-კახლეთ დამარცხების და კახლის მეფის და ქართლელ ერისთავებთ განცალკევების შემდეგ ოსმალები უფრო განძლიერდნენ ჩვენს ქვეყანაში. კასტანგ მეფის რუსეთში გარდასლვა და საქართველოში დავარდნილი ხმა, რომ მეფე მალე მობრუნდება რუსის ჯარით, ძალიან აწუხებდა და ჰშინებდა თურქებს. ესენი სტდილობდნენ დაეპყრათ ყველა რუსეთში გარდასასული გზები (Пер. გვ. 190 Бумк. I 88), სიმაგრეები აშენებინათ საჭირო ადგილებზე და ბოლო მოეღოთ რუსების ძლიერებისთვის კავკასიაში. როდესაც ქართლში მაგნა მოიდგეს თვის ოსმალებმა და გამაგრდნენ ტფილისში, ისინი სტდილობდნენ კახეთიც ხელში ეგდოთ და კიდევ მიადწიეს ამ მიზანს. მხოლოდ ბუნებით გამაგრებული მტკიცე კუთხეები საქართველოსი დაჩნენ მათ გავლენის გარეშე. ხელ

*) Перен. Гр. цар. сь русск. გვ. 196 და 225 — 226.

ნელა ოსმალის ძალა იზრდებოდა და იწვედა კასპის ზღვისკენ, იჭერდა სზარსეთის ადგილებს და ბოლოს თვით თავრიზი თურქთ ხელში ჩა-
 ვარდა (*Bym. 1 98—99*). რუსის მთავრობა შერით და შიშით
 უყურებდა ამ საქმეებს (*Bym. I გვ. 106*) და ეს იყო მიზეზი,
 რომ 1727 წელს კასტანგი დესპანად იქმნა გავსავნილი სზარსეთში
 (როგორც წინა წერილში მოვიხსენიეთ), სდაც უნდა იდუმალ წაქე-
 ზებისა სზარსის მეფე ოსმალეთთან საომრად, გაქინის სზარსეთში რუ-
 სეთის მომხრე დასი და დაქსლავებისა სზარსეთის ხალხი რუსებთან.
1730 წელს მართლად ჩამოვარდა ომი სზარსელებთ და ოსმალეთ შუა.
 ამ ომში რუსის ჯარი, რუსის ინჟინერები და არტილერციის აფიცრე-
 ბი, სზარსულად ვარდაცმულნი, იდუმალ ესმარებოდენ სზარსელებს
 ოსმალის წინააღმდეგ (*Bym. I გვ. 106*) და იმ დროსვე რუსის
 მთავრობა ცდილობდა დაეწმუნებინა ოსმალეები თავის მეგობრო-
ბითს გრძნობაში, რომლის დასამტკიცებლად ვარჯათ ინახავდა, უფა-
 სოდ უბრუნებდა ტყვეებსა (*Bym. 1 გვ. 103*) და დამარცხებულს
 და გაქცეულს ოსმალის ჯარს რუსის დენერალი სურსათით და
 ფულთ ეწეოდა და ვასაქცევად უშიშარს ვზახე აყენებდა (*Bym.*
იქვე). იმავე მიზნისთვის რუსის მთავრობამ (1732 წ.) დაუბრუნა
 მეგობრობის ნიშნად (*Bym. I, 111*) სზარსეთს ყველა ადგილები (გი-
ლიანი და სხვ.), რომელნიც მტკვრის მარჯვენა მხრით რუსის ჯარს
 ეჭირა, მაგრამ იმ პირობით, რომ ეს ადგილები „შაჰის მტრებს (ე. ი.
 ოსმალებს) არ ჩაუვარდეთ ხელში“ და ან „სხვა სახელმწიფოს არ
 ვარდაცეს“ (*Bym. I 111 და 106*) ამასთან სზარსეთს აღუთქვეს
 რომ დარუბანი (დერბენტი) და სხვა სზარსეთისადმი ვუთხნილ პრო-
 ვინციები და ადგილები, რომელნიც მდებარეობენ მტკვრის მარცხენა
 მხარეს რუსის მთავრობის ხელქვეშ-ყოფარეთა ვარდაცემულ იქებინან
 უფასოდ სზარსეთისთვის მასინვე, როგორც სზარსეთის შაჰი მტრებს (ოს-
 მალს) თავის ქვეყნიდან ვანდევინს და დაამარცხებს“ (*Bym. იქვე*).
 თუმცა შაჰ-თამაზმა პირველად დაამარცხა თურქები და რამოდენათი
 მეგან დასწია ისინი, მაგრამ ოსმალეთ ხელ-ახლად დაიჭირეს და ვარ-

გული ადგილები (1732 წ.) გარდა თავრიზისა (*ბუჩქ.* I, 110. მთელი საქართველო და განჯა მათ დარჩათ შირაზის ძალით. ამის შემდეგ თურქთ იხმარეს მეტადინეობა, რომ მთელი საქართველო ხელში ეგდათ და ყოველი კავშირი მისი რუსებთან მოესპოთ. ამ განზრახვის აღსასრულებლად საჭირო იყო კავკასიის გარდასავალი გზების დაჭერა და ორგულის კახელის მეფის დაუძღურება. ფაშამ მოიწვია კახელი მეფე კოსტანტინე, ულალატა და მოკლა (*nepen.* გვ. *LXXXIV—LXXXV*); შემდეგ შევიდა კახეთში, დაიჭირა ალანის ხეობა და საინგილოზე გარდასავალი გზა და დაუძღობრდა სურსათი სანს. რომელსაც ეპურა გადმა მხარე ამ გარდასავალისა, და ამავე ხანის შემდეგ ბით შემდეგ დაიჭირა ეგრეთვე შემხარზე გარდასავალი გზა (*ბუჩქ.* I, 88—89 *nepen.* *LXXNV*). შემდეგ ომი აუტყეს არაგვის ერისთავს უნდოდა დარიალის კარი დაეპურა, მაგრამ აქ ვერ ებედა ოსმალებს, მთიულელმა ქართველობამ დაამარცხა და განაბნია ოსმალთა ჯარი. ძალით რომ ველანა გააწყო, თურქის მთავრობამ სხვა მანქანებს მიჰყო ხელი დარიალის გზის დასაჭერად: ოქროთი და ვერცხლით იწყო მოსყიდვა გავლენიანის თავად-აზნაურობის გულისა (*nepen.* გვ. *LXXXIII*). არაგვის ერისთავმა ყველა ამზე აცნობა მოსკოვს კოსტანტ მეფეს და სთხოვდა, რომ მოშველებოდა მას. თავისი მხრით მეტადინეობდა, რომ თურქებს თავისი გულის წადილი ვერ აღესრულებინათ, სანამ მეფისაგან ჰასუსს არ მიიღებდა (*nepen.* გვ. *XXXIV*).

ოსმალთა განძობილებამ საქართველოში, მათმა კასპის ზღვაზე და უმთავრეს კავკასიის ქედზედ მისაღობებამ და სხვა ამ გუარმა საქმეებმა მოიტანეს და მოფინეს პოლიტიკური ჯორიზონტი შავის ღრუბელით, რომელიც უნდა სეტყვა-წვიმით დასტემოდა რუსეთის ძლიერებას კავკასიის მთებში და კასპის ზღვის ნაპირ ქვეყნებში. კოსტანტი, რომელიც თვალ-ყურს ადევნებდა იმას რაც ხდებოდა საქართვე-

ლოში, თავის დროზე ატეობინებდა რუსის მთავრობას, რას შეკრებოდენ თურქები მის სამშობლო ქვეყანაში, რა საშიშროება მათი განძობიერება რუსის გავლენისთვის იმ ქვეყანაში და რა საფრთხეელი იქნება რუსეთის ძლიერებისათვის და საქართველოს კეთილ-დღეობისათვის, რომ ქართლში გაგზავნონ ის სამის, თუ ოთხის რუსის გავწრობის პოლიტიკით, რომლის შემწეობით ის ამოედებდა მთავრობას, რომ დაიჭრის შემხნის გარდასავალ გზას. განდევნის თურქებს ზემოქართლიდან და მცირე დადგება დარიალის კარებს, რომელსაც მხოლოდ რუსის ჯარისათვის გააღებს (*nepen. ცკ. LXXXIV*). მაგრამ ვახტანგის, სიტყვას მანინ არ უჯერებდენ და მეფეს ტკბილის სიტყვებით ამოედებდენ. არ უჯერებდენ არც იმ წერილებს, რომელნიც ერთი-მეორეზე მოხდილდა მეფეს სამშობლოდამ და რუსის მთავრობას უგზავნიდა თარგმნილს, ეჭვით მოისმევენ თვით მათის ჩაფრების ნაშობებსაც. ამ ნაირს უნაყოფო მეტადინებაში გავიდა მთელი სამიწელიწადი (1730—1733). ბოლოს, როგორც იყო, რუსის მთავრობამ მიაქცია ყურადღება ვახტანგის მოხსენებას, რომელსაც თვითონვე დაწამუნდა, რომ თურქებს მართლა ნამდვილი განზრახულება ქონათ დარიალის დანიშნობისა და მუნ გამაგრებისა და მასინვე მოითხოვს ცნობები ამის შესახებ კავკასიის ჯარის უფროსის ღენერლის ლეკაშვილსაგან, რომელმაც აღიარა მოყვანილი ფაქტი და განუმატრა მთავრობას, რა საშიშა რუსეთის ძლიერებისათვის ოსმალს განზრახვას; სწორდა, რომ თუ თურქებსა დარიალი დაიჭირეს, მასინ ისინი უთუოდ უახარლოში გადმოკლენ და აქილამ კასპის ზღვამდის, უკანასკნელ — შემთხვევაში რუსეთს უეჭველად დაეკარებოდა მთელი ზღვის-პირი (დარუბანი, ბაქო, გილიანი) და მუნ მდგარს ჯარსაც აუცილებულათ დაღუპვას მოელოდა. უჩხევდა მთავრობას, რომ მას მოესმარა დაუყოვნებლივ უყოლგვარნი საშვალეა მტრებთ განზრახვის გასაუქმებლად „ით

უმეტესად, — სწორად, — რომ ქართველნი წინდაუხედავნი არიანა *)
(*ნეპენ* გვ. *LXXXV*).

ამ გარემოებათ ფრთა აუსხეს ვასტანგის იმედებს. მისი შემწეობა ესლას საჭირო შეიქმნა და სამშობლოში მობრუნება — უეჭველი. რამდენიც დღე გადიოდა, იმდენათ უფრო სასურველი ამბები მოსდიოდა. მეფემ ერთი მეორესეულ მიიღო რამდენიმე წერილები ქსნის და ანაგვის ერისთავთაგან, ქათალიგოზ ნიგოლოზისაგან და სხვებისაგანაც; მათმა შინაარსმა სინარულით აამსო მოხუცი მეფის გული. სწორდენ სპარსეთის და ოსმალეთ შუა ომის ატვის ამბავს, რომლისაგამო ვასტანგის გულის წადილისათვის დადგა საუკეთესო დრო და სთხოვდენ დაუფრებელი მობრუნებას სამშობლოში. აი მოკლედ გარემოება: შაჰ-თამაზი სპარსეთისა მოჰქვია მისმა განთქმულმა საზღაღმა ნადი-ყულმა ტასტზე დასვა შვილი შაჰისა აბასი რვა წლისა და თვითონ მიიღო ვეჟილობა და მართვა სპარსეთის ტასტისა აბასის ჰასაკში მოსვლამდის. შეაერთა სრულით იმ დროს ნაწილ-ნაწილად განყოფილი სპარსეთი, ნადი-ყულობის ნაცვლად სახელად იჩქო თამაზ-სანი, მოსთხოვა ოსმალს მთავრობას ყველა წართმეული ადგილები, წინეთ კუთვნილი სპარსეთისა და როცა უარი მიიღო, ომი აუტყეს ოსმალს, მოილაშქრა ქუჩთისტანი და უჩიტხვის ჯარით მიემართა ბაღდადისკენ იმ ადგილების დასაპყრობლად. ოსმალს მთავრობამ შეკრიბა მის წინააღმდეგ ყველა თვისი ჯარები, რომელიც განსუელი იყო სხვა და

*) რამდენიმე თვის შემდეგ. ზეტეზურელში მოვიდა ამასე უფრო დასათვქვებელი ამბები, ხონთქარმა რუსის მთავრობის დაუკითხვად ორი დიდძალი ჯარი გამოგზავნა სედა-ზედ ეირმიდგან შემოგაკასიით. ეს ჯარი შეეტაკა რუსის ჯარს უკუაქცია, გავიდა რუსის ხელ-ქვეშე მეოფის ადგილებზე. შუვიდა დარუბანდს და იქედგან შემოსას და შეუერთდა იმ ჯარს რომელიც ბაღდადისკენ მიეშურებოდა თამაზსანის (ან ნადირ-შაჰის) წინააღმდეგ (*ბუჩი*. 1 გვ. 118—121).

სხვა საქართველოს გუთხეებში. ქართლი თითქმის სულ დაიცავდა ოს-
მალსაგან და საქართველოს დაზღვრებისა და თურქთა განდენისთვის
დადგა საუკეთესო დრო, და აი ამ გარემოებაზედ სწორდენ კანტანგს
მოსკოვში, რომ დაუყოვნებლივ მობრუნებულყოფა და დაეპყრა ქართ-
ლი. აზგვის ერისთავი აცნობებდა მეფეს: „თუ ახლა ქართლს მოეპატ-
რონეთ, ისე თქვენია, როგორცდაც სელს-სასოცი გიძეთ ჯიბეში... დრო
ეს არის ურუმი (თურქები) ასე დასუსტდა, რომ ბაღდადი წაართვეს,
ოქსი კაცი არ არის ქართლში. მანამდე მე ეს გზა (დარიალის კარები)
მიჭირავს მობრძნდით... თუ ახლა არ ეცადეთ, დაიკარგა ეს ქვეყანა“
(*nepen.* გვ. 182). თითქმის ამისთანავე შინააჩსის წერილი მიუვი-
და მეფეს ქათალიკოზი ბესარიონისაგანაც; სწორდა „ამისთანა დრო
ქვეყნის დაჭერისა არა ყოფილა არას სელმწიფის უამში... ახლა თუ
მოინდომებთ ბატონო, მატრო ქართლს კი არა და ძველიდგან სამცხელებს
სულ შემოიკრებთ. წინააღმდეგი არა ვინ სჩანს... სამი, თუ ოთხი ჰოლოვი
გამოითხოვეთ, სხვა არც კი გინდათ... ადექით, ნუ ჰყოფნით“ (*nepen.*
გვ. 198—199).

მატლაც კანტანგისთვისაც უკეთესი დრო არ აჩნებოდა ქართლის
სულ-ახლად დასაზღვროლად და რუსის მთავრობაც კერძო მოქსწრებოდა
ამ გვარს შემთხვევას, რომ ბოლო მიეღო ოსმალს კახოზსხუელე-
ბისთვის შასახებ კავკასიის დაჭერისა და რუსეთის ძლიერების
დაცემისა კავკასიელ ხალხებთ შუა და კასპის ზღვაზე. მთავრო-
ბა დაეკითხა კანტანგს და მოითხოვა მისი აზრი. კანტლერმა გოლოვი-
კინმა გამოუცხადა მეფეს სელმწიფე ანნასი ნება, რომ ის მომსა-
ღებელი იყო წასასვლელად. აღუთქვას ჯარის მიცემა, სურსათი, ია-
რადი სამხედრო, საზინა და თოფ-წამალი, რამდენიც ენება და ამზე
მოუწყოს კავკასიის მხედართ უზუტესს ჯარის ცისეში. ეს მოხდა 1734 წ.
1 მაისს, მეფე კალდებულეი განადეს, რომ იღუმალ მისვლას მოსლვა
კემათა სომხობის ჰატრიარქთან და ხალხთან, დაეიმედო ჯიბისა ისი-
ნი რუსების შემწეობაში, მოეყვანა რუსეთის სულ-ქვეშ და აკვანუბი-

ნა ოსმალის წინააღმდეგ; აგრეთვე დაეიმედოვნებინა და აკვანყებინა იმერეთი, გურია და სამეგრელო თურქებს, დაეზღვრა შეძახია, თვალ-უფრ კლენინებისა და თავს-თავის დროზე მოქსენებისა მთავრობის-თვის თურქთ მომხადებაზე და განზრახვაზე, მიეწვია რუსის სამხედრო სამსახურში რაც შეიძლება მეტი რიცხვი ქართლელ-იმერლობისა მთიულებისა და სსკ. და ყოველივე ესენი უნდა ემოქმედებინა მეფეს ფრიადის სიფრთხილით და იღუძალ, რომ ვერავის გაეგო; ყოველს ათვისს მოქმედებაში მას უნდა ეხმარა მხოლოდ წარჩევი სიტყვა, წერილობითი საბუთი კი სრულიად აღკრძალული ქონდა (*ном. соб. зак. т. IX, № 6572 nepen. გვ. LXXXVI*); ამისთან კალდებული გახადეს, რომ მას არა ემოქმედებინა რა უკითხავად ღებ-რალ ბიბიკოვისა, რომელიც ამისთვის თან გაატანეს კიდეც (*ibid*).

წასვლის წინ მეფემ გამოითხოვა აუდიენცია სელმწიფე ხნასთან, რომელმაც გზა დაულოცა მეფეს და დააიმედოვნა. აი როგორ აკვირვებს გუჩამიშვილი ამ აუდიენციას:

„მეფემ წადგა სელმწიფესთან, ცრემლით დაწვნი დახსკვლა,
 „მოახსენა: თქვენგნით ვარო არც მშეიერი, არც შიშველა;
 „ამასა გთხოვ შემიწუნარო, ბრძანო ჩემი ქვეყნის შველა!
 ჭ „შეისმინა სელმწიფემა, რაც მან სთხოვა, მოსტა ყველა.

„მან უბრძანა: მე მიჭინამს ზღვის მიდამო გაღმა მხარი,
 „სალოღსა და დარუბანდსა, ბაქლას დგას ჩემი ჯარი.
 „მუნ მიბრძანდი, საჭურჭლისა მუდამ მზა არს ღია კარი,
 ჭ „ლამქარი და საზინანი, ვით გენებოს მოინმარი!

„მიესტემ ყველას ბრძანებასა ჩემთა სხათა, სხვის მმართავთა,
 „ამირთა და ამიღბანთა, ათასის თავთ, ასის თავთა,
 „თქვენს ბრძანებას მოწმილებდენ კარგთ იქმოდეთ, გინა ავთ.
 ჭ თავს საკვდავად არ ზოგვიდენ, სანა მოაქნევედენ სმალთა!

„მეფემ მდაბლად სელმწიფეს თაყვანი-სცა, ჰკადრა ზიწად:
 „აღთაებრ უხვი მოწყალება ჰქენით ჩემსე აწა ძვირად;
 „გმადლობ თქვენსა წყალობასა, მედა მინდა სსუა განძი რად!
 ლ. „აღლის იქით ენა ჩემმან ქება თქვენი წარსთქვას სშიწად.

„წინ წადგა და ტანტზე მჯდომის სელმწიფეს სელს აკრცა;
 „სელმწიფეცა წამოუდგა, გზა მეფესა დაულოცა:
 „აღმერთმა ასე გაგვიმარჯოს, რამ არ იყოს ბეჭი სოცა,
 ლ. „სადღეგრძელო დაუღვივა, თვით ბრძანა და მასაც მოსცა“.

ზეტერბურლიდამ მეფე მოსკოვს ჩამოვიდა და მოემზადა წასა-
 სლკვლად. თანხმად ბრძანებისა ისინი წყლით უნდა წამოსულიყვნენ
 (Пом. соб. зак. т. IX, № 6572), ექვსი ნავი მოინდომეს და
 მათ შინებში მრთელი თვე გავიდა. მეფემ თან წამოიყვანა ბაქარი და
 მრთელი თვისი კრებული, რომელში ერია გურამიშვილი; წამოვიდნენ
 ედილის, ანუ ვალვის მდინარით. მოგზაურობა ერთობ გავრძელდა.

1734

„ნავში ჩავსდით და წაკვდით თოკებისა სელის წყლით,
 „სან ჩქარა და სან წყნარად, სან ვერც დაძვრით, სან ვი რყევით,
 „წინ ეტივი მიგვიძღვდა, ედილისა წყალს დავევით“.

ამ ნაირად, როგორც იყო, მეფე და ქართველობა დაადგნენ
 ამ გზას, რომელსაც აქამოდე დანატროდენ და იმედით აღვსილნი
 გამოემგზავრენ საქართველოსაკენ, სადაც უნდა შემოსულიყვნენ დიდ-
 ძლი რუსის ჯარით სამშობლოს დასასხნელად მტრებთაგან და და-
 კარგულის ტანტის აღსადგინებლად ვანტანგ მეფის გვარგენებაში.
 ჩუნი ზოგოტი თან მოსდევდა ამ დასსა; მისი გულის წადილიც, მისი
 მარად ყამი ოცნებაც სამშობლოში მობრუნებაზე აღსრულების კვალზე
 დადგა.

მაგრამ ამ ნაირი იმედებით დამტკბარნი გული უტვარ მწარე შესა-
 მით და ჭმუნვარებით აიძინენ. უგანასკნელ ჯერ უგულმა დასტრიალდა

განტანგის ბუდი და სასიკვდილედ დასცა ძირს, განუქარწყულა და არა-
რად ჭყო ყოველი მისი ნამოქმედარი, დაფანტა და განახნია მისი კრე-
ბული სამშობლოს გარეთ.

სანამდის ედილის წყლით ზღვის ბაკეძინ მიაღწევდენ, სამი თუ
ოთხი თვე გავიდა და ამ თვეებში სრულიად შეიცვალა პოლიტიკური
მდგომარეობა სპარსეთში და ჩვენის ქვეყნის ბუდი. თამაზ-სანძა (იგივე
ნადირ-შაჰი), ბაღდადში მისულმან, შეეჯახა დიდ ძალიანს (ასიათასი)
ოსმალოს ლაშქარს, რომელიცა როგორც ზემოთ მოვისხენიეთ, ს-
ქართველს მდგარს თურქთ ჯარებიდგან მოგროვებულიყო თოფაღ-
ოსმან-თაშისაგან (ეს იყო ტფილისის თაშა), და რამოდენიმე ფიც-
ხელ ომიანობის შემდეგ დაამარცხა სრულიად ოსმალოს ლაშქარი,
თოფაღ-ოსმან-თაშა მოკლა ომში, მოსწყვიტა და დასტყვევნა მისი ჯარ-
ი*) (*Bymn.* გვ. 116). ამ დიდებული გამარჯვების შემდეგ თამაზ-
სანი (ნადირი) მოადგა არაქსის კიდეს იმ განზრახვით, რომ დაეჭი-
რა სომხეთი და საქართველო, და ყველასზე წინ დაეცა შეძახის ხანს
სურხანის, რომელიც ოსმალოს მომხრე იყო, რომ ჯერ ეს მტერი
მოეცილებინა თავიდა. (*Bymn.* I გვ. 126). ოსმალოს ჯარი წავიდა

*) ამ ფიცხელ ომში, სადაც იბრძოდნენ ერთმანეთზე გამძინ-
ებული მტრები დიდიდამ საღამომდინ, ნადირი დაკოდეც; შემდეგ
ცხენიც მოუგდეს; დაქვეითებული და გაჭირვებული შაჰი იხსნა აზრი-
ლებელის სიკვდილისაგან კასეთის მეფის თეიმურაზის ძმისწულმა ძა-
მედ-მირზამ (შვილის-შვილი ერეკლე I-ლისა, შვილი დავითისი), რომ-
ელიმან დაუთმო საკუთარი თავისი ცხენი და თვით კი დაჩხილ იქმნა
თურქთაგან (*Bymn.* გვ. 116) ნადირმა ისევ განამხნევა შერეული თვი-
სი ჯარი და გაიმარჯვა. ნადირ-შაჰის ლაშქარში დიდძალი ქართველო-
ბა ერიან. უმთავრესი მისი მუხარბაზნეები ქართველნი იყვნენ. ქართვე-
ლი შაჰალ ბარათაშვილი იყო არტილერის უფროსად იგივე ასანდა
უუმბარებს მუხარბაზნებისთვის და წრთვიდა ჯარს სოფლში (*Bymn.*
გვ. 221).

სურხაი-ხანის მისაშველებლად კახეთის გზით და უნდა გარდასულიყო ბუჯაქანის გზით შემანის სამთელბელოში. მაგრამ ამ ჯარს წინ დაუხვდა კახელი მეფე თავის ჯაშქრით, დაეცა, უგუაქცია, ბეგრძი მოსწყვიტნა და სხვა განახნია (*Bymn. I გვ. 126*); ამ საქმით დაიმეობრნა სპარსის შაჰი და გაუადვილა შემანის ალბა. რომელიც ორის თვის შემდეგ დაეცა მთელის თავის მხედრობის ძალით; შაჰმა ამოსწვიტა მუნ მეფე თუქაის ჯარი და თავი მოკლეს სურხაი-ხანსა. ეს მოხდა ზაფხულში 1734 წელს (*Bymn. I გვ. 126*), იმ დროს, როდესაც ვანტანგი მეფე ედილის წყლით მოცურავდა სამშობლოსაკენ შემანის დასაჭერად. შემდეგ ნადირ-შაჰი მოადგა ოსმალოს ჯარს, რომელიც კრივანის ახლო დაამარცხა, თუმცა რიტხვით გარდამატებული იყო შაჰის ჯარზე (ამომში ოსმალოს ჯარიდგან დახრცილა 5 ათასმდე), აიღო განჯა და შემოვიდა საქართველოში. ქართველების დახმარებით ამოსწვიტა და განახნია დანარჩენი თუქთ ჯაშქარი (*Bymn. I გვ. 134*). ამ გარემოებას უხვენებს პოეტი, როდესაც სწერს:

„ჯერ შამანია დალაშქრა, ქვეყანა მოხზო ლეკისა,
 „გვლავ სმა სმინა განჯასა ოსმალოს კართა რეკისა...
 „ერთს დღეს თამაზ-ხან თავის ჯარს მიუძღვა ასე ხერხითა,
 „ათი ათასი ათასთა განსარქსინა ფენითა;
 „განჯის კარები დამურსა ჯალაყინისა ჯეხითა,
 „ერთიღისი ნებით დაცარეს, გავლეს ბეგრებით ხეხითა“.

შემანის ალბით რუსეთის მთელბელობას ბაქასი და მტკვრის შესართავზე ბოლო უნდა მოეღობოდა (*Bymn. I გვ. 126*) ეს კარგათ ემდოდა თამაზ-ხანს, და ამიტომ გაგზავნა პეტერბურღში ჭუსეინი-ხანი ელჩად, მოსთხოვა დაბრუნება ბაქასი, დარუბანდის და სხვა პროვინციებისა, რომელიც სპარსეთს წაართვა რუსეთმა. ამ ელჩს მისდევდა რუსის კონსული ანუ რეზიდენტი სპარსეთის კარზე მეფე

აბრამოვი სვიმონ, ან აბრამიშვილი, როგორც იხსენიებს ჩვენი ჰოეტი (ხუმ. I გვ. 126; 100; 54; 31). ჰოეტის სიტყვით ნადირ-შაჰმა ასე გულისხმობდა მისწერა რუსის ჯარს:

„სოლადს, დარუბანდს, არმოანს, თქვენ რა ხელი გაქვთ ბაქას?
 „დასაბაქეელი მბაქეელმან არც აგრე უნდა ბაქას;
 „რადა ხნავთ, ანუ რად სთესავთ თქვენ ჩემსა სათამბაქასა,
 ჯ „ანუ ბაქს, დაუღას რათ იღებთ, სადუქნეს საქულებაქას?“

„თუ არ დაუთმობთ ერთმანეთს, ის ჩამოაგდებს მტრობასა...
 „დასტალოთ თქვენთვის მიბძანდეთ, ისი სჯობს მანდ მაგრობასა.
 „მე რომე ვსინჯავ თქვენგნითა მაგ ჩემის ქვეყნის ზეგრობასა,
 ჯ „მაგდენი ბოლო არა აქვს ჩემსა და თქვენს მოყვრობასა“...“

მოხსენებული სწავლეთის დესპანი და სვიმონ აბრამიშვილი (ხუმ. I გვ. 100) შესვლენ მეფეს გზასე და მოასხსენეს შემხნიის დაზღვრობის და ნადირ-შაჰის განძლიერების ამბავი. შემხნიის დაზღვრობა იყო უმთავრესი მიზანი, რანთვისადაც რუსის მთავრობამ გამოგზავნა ვასილ-ტანგი და ყოველგვარი შემწეობა აღუთქვა და რასაკვირველია, რომ მისის მტრისაგან დაჭერის ამბავი უნდა დასტუმრდა მეფეს. მთავრობას სასეში ჰქონდა ამ გარდასავალის დაზღვრობა და მაგრამ თვის მოდგმა ვაკვასიაში. მაგრამ ეს პლანები სრულიად მტკრად აქცია ნადირ-შაჰმა, რომელმანცა დაიზღვრა შემხნია, მოითხოვა ყველა რუსის ჯარისაგან დაჭერილი ადგილები ვაკვასიაში. რა თქმა უნდა, რომ ესლ ვასტანგს უნდა მომლოდა ყოველი იმედი რუსეთის დახმარებაზე და საქართველოს დაზღვრობაზე. ამ გარემოებამ სრულიად დასტა მოხუცი მეფის გულის წადილი და მწუხარებით შემოსა მოელი მისი არსება. ჰოეტს ლამაზათა აქვს აწერილი ეს სულის ტანჯვა მეფისა.

„ვიდრეშდის ზღვასა ბაკედის ჩვენ ჩავიდოდით ნაკითა,
 „გარდატრიალდა საწუთრო ბრუდისა საბრუნავითა:
 „წინ სვიძონ აბრძიშვილი დაგვსვდა ამბითა ავითა
 ლ „აღავსო გული მეფისა მრავლითა საჭმუნავითა!

„მოასსენა: „შამსია თამაზ-სანმა დაიჭირა“.
 „მეფეს ესმა, თავში სული შეძოიკრა და იტირა.
 „ესრეთ მოთქვა: „ჩემი ბედი ასრე რაგორ გაიწირა,
 ლ „გზა აჩსაით წარმემართა, წინ ერთი რამ ამესინა!“

„ასლა რა ვქნა სად წავიდე? გზა შემეჭა დასლათული;
 „ქაჩი ქჭრის და აფრა გაშლით ვარ სომალდით ზღვას შეერთული.
 „ბრძანებანი წინ წასულა სელმწიფისა სელ-ჩართული *)
 ლ „ღმერთმან თქვენსმტერს წარუძართოს ვით მე გზა მაქვს წარძართული!

„ღღეს რაც საზარელი სიტყვა მოისმინა ჩემმა უურმა.
 „ეს სულ წყალში ჯდომამ მიუო, სიარულმა ბაყაუურმა!
 „წინში ლუგმა გამაძაძრო თანაქამამ ნადი-უულმა,
 ლ „რასა ვქნა და რა ვივარგო სეკდით გულ-ღვიძელ დანაუულმა!

„თუ დავბრუნდე უბრძანებლად, მკითხონ, რა მაქვს მე სათქმელი?
 „თუ წავიდე დარუბანდსა, მე ვიქნები რიღას მქნელი?
 „ღმერთო ჩემო! ეს რა მიფავ, მომივლინე საქმე ძნელი,
 ლ სულ სიტოთუდ შემიარცხე, რაც ვისიბრძნე მე საბრძნელი!“

*) აქ პოეტი უჩვენებს იმ გარემოებას, რომ მოხსენებულის დეს-
 ხანის პეტერბურგში მისვლამდის (5 დეკემბ. 1734 წ.), რუსის მთავ-
 რბამ უბრძანა კავკასიის ჯარით უსრუცეს, რომ დაუყოვნებლივ დაეჭა-
 ლათ ბაქო, მტკვრის შესართავი და სხვა ადგილები დარუბანდამდის,
 რადგან შემასიის დაჭერის შემდეგ იქ დგომა შეუძლებელი იყო. ეს
 ბრძანება გაიგზავნა სათესულში და კიდევ აღსრულდა (ბრძნ. I კვ. 127)

შეწესებულმა მეფემ მანც დაწრუბანდში წასკლას აწიას და იქიდგან თვალ-ყურის დევნება სამშობლოს ბედზედ და კიდეტ გავიდა დაწრუბანდს ზღვით.

„გვლავ ბრძანა: გავალ დაწრუბანდს, იქვე სჯობს სსვგან დგომასა,
„იქ მოუყურე, თუ საქმე რა მოხდეს შემოდგომასა.

„რაც უწინ საქმე წამნდაცა, წუხილით რა ვარგო მას.

ღ „სჯობს მოძაგლისას უფრთხილდე, საქმისა არ წახდომასა.

„გაბრძანდა მეფე სომალდით დაწრუბანდისა კიდესა,
„მღვდელნი სამღვდელთ მოსილნი მოვიდნენ სელი ჰკიდესა;
„რისიდაძი თეთრი ალადი გამაღეს, გადმოჰკიდესა,

ღ „რუსთა ზარბაზნის შილინგით გარს ცუცსელი მოუკიდესა.

„ლაშქარნი თათთა ისრადენ, სუზები რეკდენ ზარბებსა;
„ასუ გვეგონა ხმისაგან ცა იმერის, მთა ზანზარებსა.

„არ გვეგანდით აბუხს სტუმართა, არც უბრალეს მგზავრებსა,

ღ „ცოტათ მით გვეცა ნუგეში მუნ მისლავად დანაზარებსა.“

მეფეს დიდ-ხანი არ დაუყვია დაწრუბანდში. ერთი, თუ ორი თვის შემდეგ კავკასიის მხედართ უხეტეს (ლეკაშოვს) ზეტერბურელიად მოუვიდა ბრძანება, რომ აღესრულებინა თამაზ-ხანის (ხადირის) მოთხოვნილება და დაეცალა ბაქო და სხვა დაჭერილი ადგილები დაწრუბანდამდი, დაწრუბანდი, და მანუდ ახლო-მანლო მდებარე ადგილები სოლადამდი უნდა დაეთმო სზარსეთისათვის გაზარფულს შემდეგის 1735 წლისა. ამასთან კანტანგს მოუვიდა ცუდი ამბები საქართველოდგან. მრთელი საქართველო დიხურა თამაზხანმა და მეფობა მისცა კანის მეფეთეიმურაზს, რომელსაც ცოლად უვანდა კანტანგი VI-ს ასული თამარი, და დაამტკიცა ქართლის და კახეთის მეფედ, რადგან თეიმურაზმა დიდი შემწეობა მისცა თურქებთ განდევნის დროს და ბუკრი

სხვა ერთგულებაც გამოუჩინა თამაზსანს (*ხუმ.* VI გვ. 135—137), ამას გარდა თეიმურაზს მისცა ორი დიდი მარტა ბორჩხალოსი და ყაზახისა, რომელნიც წინეთ განჯის ხანს ეჭირა (*ხუმ.* გვ. 136), გამოაცხადა სრული საწმინდობითი თავისუფლება, ქართველთ თავად აზნაურობას მისცა დიდძალი ადგილ მამულები და უხვად დაასახუქრა ფულებით (*ხუმ.* 1, გვ. 135). თეიმურაზისმე ირაკლი (შემდეგ მეფე ერეკლე II) თვით იახლა და თვისი ჯარი განაძლიერა დიდძალის ქართველთ თავად-აზნაურობის მხედრობით (*ხუმ.* 1 გვ. 137) მეფის შვილმა ირაკლიმ და ქართველთ ჯარმა მონაწილეობა მიიღეს ნადირ-შაჰის ინდოეთში მოლაშქრებაში, სადაც თავი იხსნა მხნეობით (*ხუმ.* 1, გვ. 137). ჯერ კიდევ ქართლი არა ვისთვის მიეცა, თამაზსანმა კასტანგს დარუბანდში ელჩი გამოუგზავნა, იწვევდა მეფეს საქათველში, ტახტს უბრუნებდა:

„ბძანა თუ მობძნდიო; შენს ქვეყანას არას ვეჩხი;
 „მე გიხვენი შენის მტრისა თავი შუა განასეჩი
 & „ღამიჯერე, არ დაკარგო, რაც მე სელში ჩავახეჩი“...

მაგრამ მეფე ვერ მიენდო სპარსეთის ხანსა, რადგან კარგათ იცოდა, რომ თამაზსანის მისი მტერი იყო. როგორც რუსეთის მომსრე კაცისა და ამიტომ—

„არ წავიდა, არ მიენდო, მისი ყოვლაც ითავილა,
 „სიტყვა მისი მას გულს ეცა, თვალთა ქარცი ვით ასვილა;
 „ვიითა სმოდა ზირველთაგან, მით იხსენა ითავილა,
 & „თქვა, მეც უნდა დამბორკილეს, ვით შაჰ-თამაზ დაბორკილას“.

შემოდგომას 1734 წ. მოსულ დარუბანდში მეფე დარჩა ამ ქალაქში გაზაფხულამდინ შემდეგის 1735 წლისა. ამ დროებში სრულიად დაეცა რუსეთის მიუღობელობა კასპის ზღვის პირებზე განჯაში შეკრულ ტრაქტატის ძალით, რომელიც სელ-მეფერილ იქმნა რუ-

სეთის და სპარსეთის მთავრობისაგან 10 მარტს 1735 წ. რუსეთს უნდა დაეთმო სპარსეთისათვის მრთელი კასპის ზღვის ნაპირი ყიზლიარიდგან დაწყებული სამხრეთით (*ხუმ.* 1, გვ. 139—131); ბაქო და მისი არე-მარე ყიზლიარამდე — ორი თვის განმავლობაში. ტრანკატის ძალი რუსთ მთავრობამ ამ ადგილების სისწრაფით ასრულებასში მოიყვანა, ისე რომ 28 მარტს იმავე წლისს მოსვენებულს ადგილებში არ დაჩხენილას არც ერთი რუსის სალდათი. ყველა ეს ვრცელი ადგილები მიიღო ნადირმა (თამაზ-ხანმან), რომელმან ჩაბატონა მართვას იმ ქვეყნებისა თავის კაცებს. ამ ნაირად ერთის წლის განმავლობაში მტკრად იქცა რუსეთის ციმერი წლის მიღობულაბა აღმოსავლეთს კავკასიაში და გილიანში. თითქმის მრთელი საუგუნე გავიდა, სანამ რუსეთი ხელ ასლას მოიბრუნებდა ამ მხარეს.

თამაზ-ხანის (ნადირის) ძლიერება თან და თან იზრდებოდა. მასში 1735 წელს მოკვდა დაპატიმრებული ნადირისაგან (თამაზ-ხანისაგან) შაჰ-თამაზი და რამდენიმე თვის შემდეგ შაჰის შვილიც აბასი, რომლის ვეჟილად იყო ნადირი (*ხუმ.* III, გვ. 54—55; I გვ. 133—134); მაშინ თამაზ-ხანი (ნადირი) თვით ავიდა სპარსეთის ტახტზე და იწოდა ნადირ-შაჰად:

„თამაზ-ხან თამაზ-ხანობა გადიჩქო, მან ინაჯიშა,
 „თამაზ-ხანისებრ სეიუერი შაჰ-თამაზ კერ ივარჯიშა:
 ნადი-ყულაბის ძალითა სასელად იჩქო ნადი-შა,
 ჭ „ჯერ არსადა სჩანს სპარსეთში ნადიშასთანა ფადიშა“.

ამ ამბავის მისატანად ნადირ-შაჰმან გაგზავნას რუსეთში (პეტერბურგში) დესპარის სასელად ხულეიუ (*ხუმ.* I, გვ. 134; III, გვ. 57) ანუ ხულეიუა,*¹) რომელმაც უწოდებს მას ჩვენი პოეტო. — რომელმან

*¹ ეს ხულეიუა, პოეტის სიტყვით (რომელიც უფრო დასაჯერებელია, რადგან ხუთჯერ თვით მტკიცეთ არა დგას თავის აზრზე), წარ-

წლის შემდეგ ნადირ-შაჰმა სრულიად დამარცხა თურქი, გადალახა და დაიპყრო ხორასანი, დაიჭირა კანდაგარი, დედა-ქალაქი ესლანდელის აგვანისტანისა, მდებარე ინდოეთში გარდასავალს გზაზე, სრულით შეაშინა და დაიმორჩილა ინდოეთი (ბუნი. I, გვ. 208, 210, 217.) ამ ნაირათ რამდენიმე წელს ნადირ-შაჰი გასდა აღმოსავლეთში ძლიერი მეთევდი, რომლის წინ ძრწოდენ უძლიერესი თანამეროვე მეთევნი. გუ-

მოადგენს რა მოწინააღმდეგე აზრს ამ საგანზე (ბუნი. I, გვ. 134, 135; 537 — 539 III, გვ. 57), გაგზავნილი იყო ჰეტერბურღში უფრო აღრე, რომელსაც ნადირმა დასტუგებინა შაჰ-თამაზი და კეჭილობა მიიღო სპარსეთის ტახტისა; ჰეტერის აზრით მან შეიტყო ჰეტერბურღში ვახტანგის განზრახულობა შემახის დაპყრობაზე, აცნობა ამას თამაზ-ხანს (ნადირს) და ეს იყო მიზეზი იმისა, რომ თამაზ-ხანმა მოულოდნელად დაიჭირა შემახი. მოგვიყვას ეს ადგილი „დავითიანიდან“:

„მას თამაზ-ხანის დესპანსა სახელად ერქო სულუფა,
 „მისცეს მას დიდი ჰატავი ჰეტერბურღს, კარგი ულუფა...
 „იმან სცნა ვახტანგ მეთვისა საქმე და განძრახულობა,
 „უვინც უთხრა კარგად ვერა ქნა იღუძალთ დამარსულობა.

„სულუფას უთხრეს: ვახტანგ თქვა მე წავსდინო სურსავი (შემახის ხანი)
 „ის არის ჩემის ქვეყნისა დამწველი ცეცხლით მსურსავი,
 „შამახიაში ურმარა ვერა მესისებრ მქურსავი,
 „თუ დმერთმან ეგ კი მადირსა, სხვა რა მაქვს შესაწურსავი!

„მეთვე რომ ცაღით წამანდა, სულუფამ გზავნა ჩაფარი;
 „მისწერა წიგნი თამაზ-ხანს, გაიმაგრეო საფარი;
 „აწ ვახტანგ მეთვემ საომრად აიღო სმალი და ფარი.
 „განძრახულობა აწ მისი შემახისაზე ფარფარი.

„თამაზ-ხანს ესმა, კოცა იქმნა მებუნელი ნევისა...
 „ვერ შამახი დალაშქრა, ქვეყანა მოსპო ლევისა“...

რამისშვილი შეძღვების მოკლე ლექსით გვინატყავს ნადირ-შაჰის ძლიერებას:

„მან ნადირ-შაჰს ეყენმან შაჰ-თამაზს სწარწვი უთხარა;
 „სმლით შეაშინა თურქეთი, დადისტანი და ბუხარა;
 „რუსთ ხელმწიფესაც მოსწერა: „გამეტა, ბაქარს ნუ ხარა“
 ჯ „ინდოეთისა ხელმწიფე დადრკა, მას თავი უხარა!“...

გაზაფხულს 1735 წ., როგორც მოვიხსენიეთ; რუსებმა დანა-
 ლეს დარუბანდი და საზოგადოთ ყველა ქვეყნები სოლადის წყლის
 გამოღმა. რამდენიმე თვის შედეგ ვვარის ცნებე მოშალეს და რუსის
 მხედრობა უიზღარში გადავიდა. ამის გამო კესტანგი უნდა დაბრუ-
 ნებუელიყო ასტრახანისაკენ სრულიად იმედ მოწყვეტილი. აქ მან გაი-
 გონა რადაც კიდევ უარესი ამბები, რომელთაც სრულიად ჩაუშინეს
 უკანასკნელი სიტუაციის ყაბი და ბედი აწყველინეს. აი თვით ზოკტი
 როგორ იტყვის ამასზე:

„რუსთ დარუბანდი დასტაღეს, უიზღარისაკენ არეს;
 „იმევე ვანტანტა მიბრძანდა აშტრახნის არე-მარესა,
 „იქ უარესად შესწერა ამბავსა საწყინარესა,
 ჯ „მშინ თქვა: „წუთო სოფელა, იგი შენ და შენს მოუვარესა!

„წყეულა, ცრულა, მცდურა, ასე რად დამეტკრეო?
 „ცხრა რიგი ჭირი შემყარე, ერთსა არ დამაჯერეო:
 „გულს მქონდა ხმალი გაჩრილი, აწ შუბიტ დამცდერეო
 ჯ „არც მომკალ, არც დამარინე, მატარე სერე-ქვერეო.“...

რას იყო ის ამბავი, რომელმანც ეგრე გაამწარა მევე, არ ვიცი;
 მევეს თვით არ უნდადა ეს ამბები გაეზიარებინა სხვისთვის, მაგრამ
 უმჯობესია, რომ მაგ ამბავმა დაუძღურა სრულიად სულის სიმტკიცე
 და სული ადლებინა იმ საქმესად, რომელსაც აქამდინ ესე თავგანწი-

რეულად ეძიებდა. მწუსარება შეთვისა ისე ძლიერი და განუსაზღვრელი იყო, რომ მისგან გადასწრაფის იმედი აღარა ქონდა.

„ასეთი სენი შემყრია, ძნელია გარდასწრაფა“.

ყოველის იმედის მოკლებული, სასოწარკვეთილი მოსურცი მეფე არ წავიდა მოსკოვში, საიდან არღარას კეთილს მოელოდა. ის გრძნობდა, რომ ნადირ-შაჰის აღმოსავლეთში განძლიერების შემდეგ მისმა ფასმა იკლერ რუსის მთავრობის თვალში, ჭგრძნობდა, რომ იმდენი პატივი არ ექმნებოდა მოსკოვში და არ წავიდა სატანტო ქალაქში; მოინძო თავისი შვილი ბაქარი, გამოუცხადა, რომ რება ასტრახანში და სტოკებს ამის შემდეგ სამეფო ზრუნვასს, უბრძანა, რომ მასთან მეფე ქართველთ მხედრობით დაბრუნებულიყო საქართველოში და ხელმწიფური გამგეობა მიეღო, თვითონ ვი მოიძოროს მხედრობა და დარჩა მარტო ათიოდ მოსამსახურე ვაჭრებით. ამ განწირულების ყოფაში რომელიც ხვენს პოეტს შესანიშნავის ხელგნებით დაუსტავს, მეფემ ბინდად გამოსთქვა უმთავრესი ძაფი იმ გაუგებარის დრმა მწუსარები-სა, რომელიც ეწვია მას: V

„მეფემ უბრძანა თავის შვილს: „შენ შეიღო ხემო ბაქარო!

„ისმინე ხემი ნათქვამი, ტკბილო ვით თაფლო მქარო:

„ველარსად წავალ აქედამ, ვიქნები, რადგან აქ ვარო,

ღ „ხვენს დაქვეულსა ოჯახზედ უნდა რომ შენ ისარქარო.

„არ ვიცი, რადან ეტლზედა შევიქენ, დავიბადეო;

„მე ბეგრს კეტადე, არ იქნა, აწ ახლა შენა სცადეო,

„ველარ შევიძელ მოწკა, დაგბერდი შვილდი დავდეო,

ღ „რან უნდა წახდეს გაკეთდეს, მე მას აღარა დავდეო.

„რომელიც კასნი, ქართველნი ქართლიდამ გარდმოგულაია,

„ხოგთ ქართლშივე ჭვათცოლ-შვილი, ხოგს აქ შეურთავს ცოლია;

„ქართლურად მიეც ნება და რუსულად დაი ეოლია
 ღ „როგორც უჯობდესთ ისი ქნან: ვითამ ანც კრთი მუელაი.

„მთხოვენ და მიესცემ ვერავის, მე ვერ ვიტვირთაეამსა:
 „ამე წაუსდინა ქვეყანა, შვილიც გაუცე მამსა!
 „ამე ღმერთი მიზამს რას კაის, ორძო უთხარო, ჭა მას,
 ღ „სჯობს უჭმელობით სიკვდილი საყვედურითა ჭამასა...

„ამე ყველას დავსცემ დასტურსა, შევიქ თავიანთ ნებასა.
 „ამს კი ვიტყვი რჩევითა, დაუგდებ ერთსა მცნებასა:
 „გატი ხომ კერსა წაუა სიკვდილსა, ღვთის ბრძანებასა,
 ღ „მაგრამ ნურავინ შაიყრის თავისის ნებით სნებასა“..

მეფის შვილი ბაქარი რომელიც იყო 1729 წლიდან გენერალ-
 ლეიტენანტი ანტილეონისა (*ხუმ.* 1, გვ. 66) ბევრი ეცადა, რომ
 მუდგს გამოეცვალა თავისი აზრი და დაბრუნებულიყო მოსკოვში, მაგ-
 რამ კერა გაწყო რა. ქართველთ ჯარმაც, გაიგო რა მეფის განზრ-
 ხულობა, არ მოიწონა მეფის ასტრანხანში დაჩენა და საქმეზე ხე-
 ლის აღება, შემოკრბენ მეფესთან და ტირილით შემოსჩვილეს:

„წამოიჩიქეს ქართველთა, თავს წაიშინეს ხელა,
 „იტორეს ბევრი მეფის წინ დაღვარეს ცრემლი ცხელა;
 „შეკადრეს: რისთვის შექმნილხარ ვით ველად მზობელი ხელა,
 ღ „ბრძანებთ, კეძალვით სოფელსა, ეგე რა გასამხელა?

„ჩვენ გაგვიშვია ქვეყანა თვრამეც-ცხრამეტი წელია;
 „სამსახურითა თქვენითა გვტვივა რუჯი და წელია;
 „ნამსახურობის ჩვენისა ეგე რა სასუდიელია:
 ღ „თქვენ მანდ დაბრძანდით და ჩვენზედ ასე აიღე ხელია!

„მეცემ უბრძანა ტირილით: თქვენ მართალს ამბობთ ყველას,
 „გომსახურია თქვენ ბევრი მძიერსა და შიშველასა,

„მაგრამ რას მიზანით, კვდა მე ხემის ქვეყნის შველასა
 ღ „არ იქნა რითღა გარდვისდი მე თქვენსა სასუიდელასა?

„კითხოვ. შემინდოთ, ხემსედა თქვენ ჰქმნით, რაც საქნელია,
 „ენით დაგლოცავ, მის მეტი სხვა რა მაქვს საქნელია?
 „ღმერთმა მოგაგოს მუქათვა, ხემსით გადასდა მხელია,
 ღ „სადაც კრულ-იყენეთ მტერთან, მუნ ღმერთი თქვენი მსხსელია!

შემდეგ პასუხში მეუბნა უფრო ცხადთა, ვინემა ბაქარის წინ, გა-
 მოხატა მიზეზი იმ მწუნარებისა, რომელღც სასიკვდინედ დაწვა მის
 გულს და რომელის გამოხენით ის უაქრობდა თავი გაქართლებინა
 ქართველების წინ.

„ერთი ამბავი მომესმა, მე განგონად მენასა,
 „ღიდათ მერხიენა სიკვდილი მე ცოცხალს იმის სმენასა;
 „ამაზე ვსტირი ცრემლითა, ვავსებ ქვეყნსა და მენასა
 ღ „მე თქვენი სხვათა მიცემა ვერ ვათქმევინე ენასა!..

„რაც ვსთქვი, ვავრით ებე მელავს, მანივლებს, ებ მსტირებსა,
 „წყუელი წუთი სოფელი, რაც არ მწადს, მას აზირებსა;
 „არ ვიცი როგორ გარდურხე მჭვალს გულზე დანაჭირებსა,
 ღ „თუ არ მღომოდით, გაგცემდით, არ შევიყრიდი ჭირებსა!..“

ამის შემდეგ პოეტი განაგრძობს:

„რა ეს ისმინე, ქართველთა, კვლავ უფრო შემოსძახესა,
 „თავს იქით-აქით აწუკუტდენ, ახლიდენ ქვასა და კლდესა;
 „ჰკვირობდენ ხვენი მჭრეტელნი, მგონია, კიდევ ვკძახესა,
 ღ „მათ არ იცოდენ, თუ ხვენა გაგებით რავგარ მახესა!..

„მეივემ ვვიბძმანა: ქართველნო, კაია, ნულარ სტირითა!
 „თქვენ გაიგონეთ უფრითა, რაც მე მოგითხროს პირითა:

„რაც საიდუმლო გმენოდესთ ხმა მალდა მას ნუ ჰქვირითა,
 & „ნურც თქვენ სწუხთ, ნურც მე მსწუხებთ, გუელი მსქეს საესე ჭირითა.

მეფემ უბრძანა ქართველთ, რომ ისინი სამშობლოში წასულიყ-
 ვნენ ბაქარის წინამძღოლობით:

„გულს ნუ იხივლებთ, იყავით გულისა გამაგრებოთა,
 „ხემს შვილს ბაქართან მიბრძანდით ხელი ერთ-ზირად ვრებოთა;
 „თქვენ ის წაგვიდევსთ საითაც, უკან მიჰყევით რებოთა,
 და „მის უკითხვად წინა-წინ თქვენ ნურსად წაეხრებოთა!“...

„გამოესაღმენ მეფესა ქართველნი მუხლზედ ხვევითა,
 „მდაბლა თავანის ცუდითა, ხელსა და თქნსე მთხვევითა!
 „წინ დაუყენეს ტბორენი ცხელის ცრემლისა ნთხვევითა,
 & „მათი თავისა რახუნი ისმოდა ქვა და ხვევითა!“

გამოემთხვიეს რა მეფეს, ქართველთ მიმართეს ბაქარს და შეს-
 ხივლეს მას:

„აწ მამა თქვენი თუძცა რომ ღრმად საქმის გამხხრეველია,
 „წერილთა თარგმნით ვით როგორც იანე დამასკელია;
 „მაგრამ ეს ავად იფიქრა, აქ გაიკეთა კელია
 & „თვითან აქ დგობის მარტოკა, ხვენი შორ გამრეველია.“

თავის ჰესუსში ბაქარმან გამოსთქვა ქართველობის წინ, რომ
 მასაც არ მოსწონს მეფის ასტრანხანში დარჩენა; და წინააღმდეგ მამის
 მტნებისა მსუედ, რომ ის წამოსულ იყო საქართველოში უბრძანა ქრ-
 თველთ მოსკოვში წასლვას; ეს იყო ზათესულში 1735 წ. ამასთან
 შვილმან შეძღვეო აზრი გამოხატა მამასე:

„კერა განსე რა მავისი ღრმად საქმე მინაწდომარე,
 „რახედაც მიდგა, არ დარხა ის საქმე წაუნდომარე!

„მე შვილი ვარ და ეგ მამა, არა ვარ წინ-აღმდეგობარე,
 და მე მოსკოვს წავალ, თქვენც მოხვალთ, ეგ იყოს აქა მჯდომარე,

„გვიბრძანა: მალე წავიდეთ, არა სჯობს აქ გრძლად დგომა;
 „გზა წავიხედოთ, მოგვასწრობს ხალხა შემოდგომა;
 „ცაწინამდის წყლით წასვლა მიგვანანს ნავში ჯდომა,
 და „ცაწინის იქით მოსკომდი ეტლებ-უნებით ხლდომა“...

ქართულთ დაუჯერეს ბაქარს და, თუმცა დიდს მწუხარებაში იყვნენ
 მეფესთან გაყრისათვის, მოჰმზადნენ სამგზავროდ:

„ყოველმან კაცმან საგზავრო შეკქმინით მომზადებანი,
 თავ-თავის საჯდომი ნავშიგან მუხლთა და ბარგთა დებანი;
 „ვსწუხდით მეფისა გაყრისთვის, გვეპყვდა სანძილთა დებანი,
 და „ბევრმან დავსწუევდით მას დღესა ჩვენ ჩვენი დაბადებანი“...

იმათ რიცხვში, რომელნიც ბაქარს გაუგნენ მოსკოვში, ჩვენი
 ზოგნიც იყო, ამ დროდის ჯაბაღარ-ბაში მეფისა, ესენი წავიდნენ
 მოსკოვს; მეფე კი დარჩა ასტრახანში. აგვიწერს რა ამ განწირულ-
 ბის ამბავს თავისს და საზოგადოდ ქართველების ცხოვრებისს,
 ზოგნი აბოლოებს:

„ჩვენ წავედით, იგ მუნ დარჩა, საქმე მოხდა არეული,
 „ათილად კაცი დარჩა, ხაბაზი თუ მხარეული;
 „სხვა იმან ყმა არ ინდომა, არ მეძვიდრე, არც ეული,
 და „ერთა გოდოლთ მშენებელნი გავსდით ესა მხარეულნი“...

იმედ მოწვევით და ყოველის-მხრით ღონე-მოკლებულს მცხო-
 ვანს მეფეს დიდ-ხანს არ უცხოვრია ასტრახანში; მისი სულის სიმტკი-
 ნი უგანასწავლ მოსტყდა სრულიად, მტემუნგარებით და სკვდით მოცუ-
 ლი მისი არსება ეკუბდა სხვა გვარ სამეფოს, სხვა მეუღრეებს, და

კიდევ მალე სამუდამოდ დასტოვა მან ქვეყანა და ქვეყნიერება და საუკუნოდ განისვენა... მეფე გარდაიცვალა ასტრახანში 1737 წლის გაზაფხულში *) და იქვე დაიმარხა. ხვენ არ ვიცი, დიდებით თუ სიღარიბით დაიფლა მისი გვამი, დაესწრო თუ არა მისს დასაფლავებას მისი შვილი ბაქარ და მისთვის თავ-განწირული მცირე ქართველთ მხედრობა, იმ დროს მოსკოვში მყოფი, მაგრამ ის კი საცნაურია, რომ შავთ მოსილს მის სასაფლავო ეტლზედ არ დანათოდა სამშობლო ცის ლაჟვარდი და მისს მიკროთომილს გვამზედ არ დავარდნილა ცხელი ცრემლი მისის ერისა...

ობლად, უცნო ქვეყანაში დაწინილის მეფის მხედრობის ვაჟებს და მწუხარებას საზღვარი არ ჰქონდა.

აი რა ძლიერად და შესანიშნავის ხელოვნებით აუწერია დავით გუგუშვილმა ეს გომბობა:

„გაი, რა ბოძი წაიქცა, სასლ-გარი თავს დაგვეცაო,
„ლხინი, შეება და სიამე სულ ჭირად გარდაგვექცაო;

*) ვახტანგ მეფის სიკვდილის დროს ჩაოდენადმე უთანხმოდ აჩვენებენ მეისტორიენი. ერთს წერილში ვახუშტი აჩვენებს სიკვდილის დროს 1735 წ. (*nepen.* გვ. 120), მაგრამ თავის ქრონოგრაფში, იგივე ვახუშტი მოწმობს 1737 წ. 27 მარტს; ქართლას ცხოვრება უჩვენებს ამ დროს 26 მარტს 1737 წ.; შემატინე სენია—25 მარტს 1737 წელს. ამ უგანასკნელ აზრს ეთანხმება გამომჩენილ ბროსესე (*Hist. Mod. de la Georgie, II part., 2 liar., p. 53*). უფრო მისაღები ჩემის აზრით ვახუშტის აზრია, გამომთქმელი მის ქრონოგრაფში, რადგან თანამედროვე ისტორიკოსისა და თვით მეფეს ახლდა რუსეთში, სადაც თვითონვე მიიწვალა მეფრანძველ საუკუნის დამლევეს (1770—1780 წ.) ვახუშტიანე იხილა ცნობები (*nepen.* გვ. 220; *Вуткова* I გ. 500 § 501)

„ჩვენ უმანი დავჩნით, ჰატრანი წავიდა, შოაის გაგვეტრო,
 ღ „გათრთხილდი, შენც არ დავგვეტრო, ღვთის მადლსა მაგრა დექ ცალ!...“

„მეფე მოგვიკვდა, ვიქმენით ჩვენ მწარედ ოხერ-ტიალი!
 „მით დავკინებულდა სწუთროს შუქთა ბწყინვა და ჭყურტიალი!
 „მოგვწუდა წელ-გული, შევქენით ვით უმხროდ ჩიტმან ფრტიალი,
 ღ „დავიწვეთ ვითა წიწილთა უგრუნობითა წგრტიალი“....“

ოცდასუთი წელიწადი გავიდა ამის შემდეგ (1762 წ.) და ამ
 საფლავის გვერდზე გაითხარა მეორე საფლავი ქართველთა მეფისა, ვახ-
 ტანგის სიძესი თეიმურაზ II-ისა, რომელიც რომორც ვახტანგი, ბე-
 დის ბრუნვით მოჰყვა რუსეთში და მუნ იმედ მოწვევტილი გარდაი-
 ცვალა ასტრახანში (БУТЕ. I, 241).

არც უკანასკნელი საფლავი არის დასავიწყარი, ხოლო შირველის
 საფლავის მტკერი უფრო ღირსია თაყვანის-ცემისა. მუნ მარსია აწ მი-
 წად ქრული გვამი როდისღაც ცხოველი მეფისა, რომლის სასული და
 სხენება შვილითი-შვილად გარდაეცემა ჩვენს ტომსა. ეს მეფე იყო
 მძებელი განათლებისა თავისა და თავისის ერისათვის. ნაყოფი მისის
 გონების წარმოებისა დაუჭნობელ საუნჯედ დარჩება ჩვენს ერს, სა-
 ნამდის ქართველთა სასული არ წაიშლება დედა-მიწის ზურგიდან. მან
 დასდვა მტკიცე საფუძველი ჩვენის ისტორიისა, მან შემოიღო სტამბა,
 სადაც ბეჭდავდა საეკლესიო და საერო წიგნებს და ცდილობდა გად-
 მოეტანა და განეგრძელებინა თავისს საფსში ის განათლება, რომელ-
 მაც აგრე წინ წასწია ევროპა ყოველის მხრით.

მეფეს კარგათ ესმოდა, რომ განუხთლებლობა იყო უმთავრესა მი-
 ხესა ჩვენის ერის დაცემისა და აი რის გამო მეფე არ იკეთებდა

კავშირს ანც სპარსეთთან და ანც ოსმალეთთან, თუმცა ეს კავშირი უფრო დიდად სსარგებლო იყო მისი ტანტისთვის, და ყოველ წმს რუსეთის მეგობრობას ეძებდა და მარად უამ რუსეთისკენ იწეოდა;—

„კითარ ირემსა მამგრალსა წყაროსა წყალი სწუროდა.

„ეგრეთ მეფესა რუსეთის სემწიფის ნახვა სუროდა.“

მეფეს უნდოდა როგორც წინეთ მოვისხენიეთ, გარდმოეტანა რუსეთიდან სამხედრო და საერო წყობილება და ევროპული სწავლავანათლება, მაგრამ მისის წმიდა სულის კვეთებას მრუდე ბუდის ტრიალმა მოაკვეცა ფრთები და ჩვენი პოლიტიკური და ეკონომიური წინაწევის ბაიანდიც ძირს დაუშვა. მართალია განთქმული ჩვენი მეფე ერეკლე მეორეც სცდილობდა შემოეღო ჩვენს სალსში ევროპული წყობილება, მაგრამ მან უურადლება მიაქცია მსოფლოდ გარეგან მხარეს ამ წყობილებისას და მისი ნამოქმედარი იმიტომაც მტვრად იქცა მამინვე რწამსაც თვითონ მიიწვალა.

ვასტანც მეფის სსათელაოზედ ჭერ კიდევ დარჩენილა ქვა-მარმალა, რომელიც ლექსად მოგკითხრობს მოკლედ მეფის წადილს და სულის წყურვილს:

„მე უმცირესმა ძმათაგან, ვასტანცმა სახელ-ღებულად,

„უჭქმენ ოთხ წელს მცხეთა, ურბნისი, სადგურ კამარა-გებულად,

„ტფილისს სიონი ხელ-ახლა შეგრძეწე ქანდაკებულად,

ღ „ჩემთვისცა სახლი საჩვისა, შიგ ღზინი მოწონებულად.

„სტამბა მოვილე ვლახეთით, ვამრავლე წიგნთა მელანი;

„ქციის რე ხუნანს წავილე, გადმითად მოგრწეე ველანი;

„მამარის რე ხომ ტბას შევრთე, შიგ თეგზი ჩავსვი ყველანი,

ღ „ესე მთა მოვინადირე, კვსოცე ირემი ძველანი.

„სამართლის წიგნი დაგვსწერე, მსაჯულს არ უნდა ცილობა,
„ვეფხისტყაოსნის-ტყაოსნის თარგმნობა, სხვა წერილთ არ ვგვსთქვას ცილობა,
„ჩემთანა მყოფთა ჭაბუკთა უქმნია კარგა ზრდილობა,
ღ „ბოლოს მიიღო სოფელმა სიმდიდრე, მეფეთ-შვილობა“

(შეშავებული აქნება)

